

číslo 35 | ročník 18/2 | vydává Nadace Pangea | podzim 2024

GYMNASION

Časopis pro zážitkovou pedagogiku a neformální vzdělávání

POVINNOST

Hranice mezi dobrem a zlem, nadějí a zoufalstvím nerozděluje svět mezi „námi“ a „nimi“. Ta hranice probíhá prostředkem každého z nás. Nechci mluvit o tom, jak tomuto světu rozumíte. Zajímá mě, co s tím děláte. Nechci vědět, v co doufáte. Chci vědět, pro co pracujete. Nestojím o vaše sympatie ohledně potřeb lidstva. Stojím o konkrétní činy. Jako to řekl ten kočí, když vůz dorazil k dlouhému namáhavému stoupání: „Ti, kteří jedou dál s námi, vystoupit a tlačit. Ti, kteří nejedou, ať nepřekážejí.“

Robert Fulghum

ÚVOD

„Stáváš se zodpovědným za to, cos k sobě připoutal.“ Tato slova lišky k Malému princovi z Exupéryho knihy *Malý princ* mi jako první vytanula na mysl, když jsme poprvé na redakční radě otevřeli téma tohoto čísla – POVINNOST.

Diskutovali jsme o tom, jak je povinnost v české současnosti nedostatkovým zbožím. Tváří v tvář skutečnosti, jak lidé v Česku uvažují o vlasti, případně o obraně vlasti. Jak různorodě vnímáme významy slova povinnost. Mluvili jsme o povinnosti k sobě, k rodičům, k rodině, k péči o děti, k obci/městu, kraji, kde žijeme. Přemýšleli jsme o povinnosti chránit přírodu a kulturní památky. O vlně solidarity, kterou vyvolaly před několika týdny povodně na Moravě a ve Slezsku, kdy stovky dobrovolníků přijely pomáhat do Jeseníku, Opavy, České Vsi, Krnova, Hanušovic a dalších měst zasažených povodněmi. To je co za povinnost? Řešili jsme povinnost děti se vzdělávat, připravovat na profesionální roli, kdy dříve či později převezmou správu věcí veřejných. Proč je to tedy nebaví? Vždyť mohou a je to jejich základní povinnost... placená státem nebo dokonce samotnými rodiči. Diskutovali jsme o tom, jak povinnost vnímá buddhismus, křesťanství či konfucianismus, ale také jak povinnost vnímají ideologie – od italských fašistů přes komunisty až po velké myšlenky našich předních humanistických představitelů (Masaryk, Peroutka, Čapek). Jak povinnost vnímají ředitelé škol, firem, úřadů? Jak povinnost vnímají současní mladí lidé, střední generace a generace nejstarších?

Pro mne osobně je povinnost fenomén, kdy svět hodnot a postojů uvnitř mne řekne: „*Chci to! Chci to dělat! Chci se tomu věnovat! Chci tomu dát svůj čas, svou energii, své schopnosti, kompetence i prostředky!*“ Povinnost vnímám tedy jako cestu zevnitř ven. Tak jako u Malého prince, nejdříve se museli liška s Malým princem „ochočit“. To znamenalo být si blízcí, věnovat se jeden druhému, vytvořit určitý řád, aby se mohli na sebe těšit, přemýšlet o sobě, myslet jeden na druhého a pak se k sobě pomalu přibližovat. Protože, jak řekla liška Malému princovi: „*Co je důležité, je očím neviditelné... Stáváš se zodpovědným za to, cos k sobě připoutal.*“ Do toho ale slyším slova: „*To je tvoje povinnost! To musíš dělat, udělat...*“ Mne v tomto ohledu napadá „podělat“, protože nejde-li cokoliv ze mne, nedává-li mi to smysl, tak to vždy nějak udělám bez chuti a bez invence, bez radosti, hlavně rychle pryč. Tak jak to tedy je?

Vítejte u tématu POVINNOSTI, pěkné čtení.

Radek Hanuš

ŠÉFREDAKTOR:

Mgr. Radek Hanuš, Ph.D. (1969)

V současnosti vedoucí Olomouckého krajského pracoviště Národního pedagogického institutu ČR, člen Rady pro neformální a zájmové vzdělávání MŠMT ČR, člen dozorčí rady Nadace Pangea, člen České pedagogické společnosti, nositel Zlatého listu PŠL.

radek.hanus@npi.cz

OBSAH

ÚVOD

Úvod čísla • R. Hanuš.....	1
Anketa • kolektiv autorů.....	6
Copak si člověk musí nechat všechno líbit i od sebe sama? • V. E. Frankl.....	8

METODA

Úvodník • M. Pařízek.....	11
Adapták... a k čemu mi to bude? O důležitosti nesmrtelné otázky • M. Blažková.....	12
Povinnost ve svobodné demokratické škole • V. Dobeš, M. Košnarová.....	17
Zážitková pedagogika v terciárním vzdělávání v ČR • M. Pařízek.....	22
Jak na zadávání pravidel? • R. Macků.....	29
Povinnosti lektora při vedení reflexe • J. Liška.....	36

PRAXE

Úvodník • V. Svatoš.....	42
Anketa: Povinnost v dnešní pedagogické praxi • V. Svatoš.....	44
Hrdina všedního dne • L. Houdková.....	48
Role v prázdninových týmech • L. Houdková, Z. Pezlar.....	52
Každý účastník je klíčem – Role a jejich povinnosti na Outward Bound Peacebuilding kurzu • A. Dvořáková.....	57
Povinná kvalifikace instruktora PŠL – 800 hodin osobnostního rozvoje a odborného vzdělávání • Z. Pezlar, L. Houdková.....	62
Klasika pod drobnohledem – Týmový orientační závod • V. Svatoš.....	69
Jdi a přines hlavu krále • M. Hanuš.....	78

TEORIE

Úvodník • R. Macků.....	87
Mind the gap – O pedagogických fakultách s P. Sucháčkem • R. Macků.....	88
Svědomí versus povinnost • J. Šrajcer.....	96

Je povinnost odrazem práva v zrcadle? •

M. Bílková.....	101
-----------------	-----

NA CHARAKTERU ZÁLEŽÍ

Úvodník • L. Nosková, H. Cihlář.....	107
Povinnost aneb svědomí, nebo dril? • P. Ruml.....	108
Recenze knihy: Výchova charakteru a výuka ctnosti ve školách • H. Cihlář, B. Bačíková.....	111
O povinnosti a morální odpovědnosti k humanitě z didaktické perspektivy řeckého filozofa Cicera • M. Podzimek.....	113
Povinnost ve výchově? Jak na to, aby děti věděly, že na tom záleží! • H. Cihlář, L. Nosková.....	117
Karty ctnosti: Proč je důležité vést děti k povinnostem již od malička? • P. Příbylová.....	120
Etika bolestná a bezbolestná: Lipovetsky versus Komenský v pedagogické aplikaci • J. Hábl.....	124

INSPIRACE

Úvodník • M. Jirásková.....	131
Přínosy individuace pro zážitkového pedagoga • M. Jirásková.....	132
Je povinností mojí duše vydávat se čas od času na cestu? • M. Jirásková.....	139
Z Porta do Compostely – Bon Camino aneb měj dobrou cestu • M. Jirásková.....	142
Máme povinnost k planetě Zemi? • M. Jirásková a kol.....	146
Domácí úkoly: Jak je dělat efektivně • M. Jirásková.....	152
Anketa: Povinnosti ve skautských principech aneb jak skauti naplňují své povinnosti ve světě plném povinností? • R. Macků.....	155
Místo – Boží retreat centrum • P. N. Rozhoňová.....	160
Okno do hlavy • R. Macků.....	162

ŠTAFETA OSOBNOSTÍ

Renáta Trčková • M. Davis.....	165
--------------------------------	-----

PANG A

Časopis Gymnasion začal vycházet roku 2004 s úmyslem navázat na tradici **Metodických listů** (1971–1993). Časopis založili **Ivo Jirásek, Radek Hanuš** a **Michal Stránský**.

Vydavatelem prvních deseti čísel časopisu (2004–2008) byla **Prázdninová škola Lipnice**, štafetu převzal **Nadační fond Gymnasion** (2009–2019). V současnosti je vydavatelem **Nadace Pangea**.

šéfredaktor zakladatel Ivo Jirásek (2004–2016)
šéfredaktorka Petra Drahanská (2017–2021)

GYMNASION

č. 35, podzim 2024 (ročník 18, č. 2) vychází 30. 11. 2024

Objednávky:

www.gymnasion.org/objednavky

Vydavatel:

Nadace Pangea
Rohanské nábřeží 671/15
186 00 Praha 8 – Karlín
IČ: 40763757
casopis@gymnasion.org
www.gymnasion.org

Redakce:

Šéfredaktor »

Mgr. Radek Hanuš, Ph.D. • radek.hanus@npi.cz

Metoda »

Mgr. Michal Pařízek, Ph.D. • parizek@jabok.cz

Praxe »

PaedDr. Vladimír Svatoš • asvatos@volny.cz

Inspirace »

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. •
miroslavajiraskova@seznam.cz

Teorie »

Mgr. Richard Macků, Ph.D. • mackur@pfjcu.cz

Na charakteru záleží »

Mgr. Lenka Nosková • noskova.lenka6@gmail.com

Člen redakce »

Bc. Hynek Cihlár • hynekc@gmail.com

Produkce:

Šárka Osuská, jazyková korektorka |
sarka.osuska@gmail.com • Pepa Středa, obrazový
redaktor | pepastreda@volny.cz • Ondra Tůma,
kresby | ondra.tuma@volny.cz • iRej.cz s. r. o.,
design a sazba

Evidenční číslo:

MK ČR E 15053 ISSN 1214-603X
Vychází dvakrát ročně.

Tisk:

Tisk Kvalitně, s.r.o.
Petržilkova 13
158 00 Praha 13

Pro generování a úpravu grafiky v tomto čísle bylo využito nástrojů lunapic.com (<http://lunapic.com>), DALLE a Midjourney.

Autorem neoznačených fotografií v tomto čísle je Richard Macků.

Fotografie na této straně je z kurzu „Není nutno“ pro Pedagogickou fakultu JU v Č. Budějovicích.

POVINNOST

MGR. FILIP HLAVINKA, PH.D.

1. Co je to povinnost?

Povinnost lze chápat jako jednání, které se má či spíše musí stát. Něco, co se musí udělat. Závazek. Významný rozdíl vyvstává s tím, kdo povinnost ukládá a jaký k tomu má mandát. Povinnost může uložit (a také vymáhat) nějaká autorita, více nebo méně k tomu oprávněná. Významné je pak to (zejména, když uvažujeme o výchově), když někdo přijímá povinnost sám od sebe. Bez vlivu autority, ale proto, že doceňuje nějakou hodnotu či ideál, za který se svým jednáním staví. Taková povinnost je projevem zralé odpovědnosti.

Tak nějak se z některých lidí stávají hrdinové. Ctí nějaký ideál natolik, že považují za svou povinnost jednat v souladu s ním. A jednají tak třeba navzdory vnějším okolnostem, které se někdy snaží ideál popřít.

2. Jak se povinnost rozvíjí a pěstuje?

Povinnost, která nemá být tak trochu slepě převzatým zvykem, se musí narodit v člověku jako jeho vlastní vztah. Vztah ke světu, k druhým, k sobě samému. Vztah k ideálům, za které se může stavět. Takový vztah se nedá vnutit, protože nestačí, když budou ideály jen převzaté. Jde o ideály, které jsou člověku vlastní, jím samým nalezené. K takovému hledání a k objeovávání vztahu se dá pozvat. Například kladením otázek v otevřeném dialogu. A také osobním svědectvím – když jsou si lidé dost blízko, vidí, pro jaké ideály druzí žijí a jak se to projevuje v jejich jednání.

Nepochybuji, že takovým pozváním, hledáním a dialogem může být i zážitkový vzdělávací kurz.

Mgr. Filip Hlavinka, Ph.D., skautským jménem Mukóki – Působí jako zpravodaj pro vzdělávání a člen Výkonné rady organizace Junák – český skaut a také jako odborný asistent na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP v Olomouci. Vystudoval pedagogiku a filozofii na Masarykově univerzitě v Brně a Univerzitě Karlově v Praze. Dvanáct let vedl tým skautské instruktorské lesní školy Collegium. Podílel se na řadě vzdělávacích kurzu.

MGR. JANA BABÁKOVÁ

1. Co je to povinnost?

Povinnost pro mě znamená dodržet dohodu, ctít pravidlo či zákon. Je součástí svobody jako priority – pokud se pro něco rozhodnu, na něčem se s někým dohodnu, vyplývá z toho povinnost dohodu dodržet, splnit to, na čem jsme se dohodli. Přijmout jako povinnost to, co z mého rozhodnutí vyplývá a co s ním souvisí.

Povinnost ve škole je společensky vnímána především jako povinnost žáků a studentů plnit pokyny a nařízení pedagogů. Je však potřeba připomenout také povinnost oněch pedagogů provést děti a mladé lidi vzděláváním tak, jak jim velí jejich profesní čest a odbornost.

2. Jak se povinnost rozvíjí a pěstuje?

Opět bych se vrátila ke svobodě a možnostem dohody. V případě povinné školní docházky nelze u dětí úplně mluvit o svobodném rozhodnutí. Jako učitelé a průvodci však máme možnost dávat dětem příležitost, aby se společně dohodly (pod naším vedením) např. na pravidlech chování, při výuce na možnostech řešení problémů, a následně je vést a podporovat v dodržování dohod a plnění povinností z nich plynoucích. Protože vnitřní motivace, kterou podporuje právě svobodné rozhodnutí, je při vzdělávání tím nejsilnějším impulzem. Povinnost, pro kterou se člověk rozhodne, je mnohem snazší dodržet než tu, kterou mu někdo z pozice moci nařídí.

Mgr. Jana Babáková – Učitelka na ZŠ Bohutín, propagátorka respektující komunikace ve škole i okolí, matka 4 dětí a babička 2 vnučků.

ING. ALEŠ SEDLÁČEK

1. Co je to povinnost?

Povinnost je závazek vůči svému svědomí nebo zákonu, který se rozhodnu přijmout. Pro mě je to třeba péče o blízké, o rodinu, děti ve kmeni. V České radě dětí a mládeže mám povinnost se starat o organizace dětí a mládeže, na obci, kde jsem místostarostou, pak o občany a jejich blaho.

2. Jak se povinnost rozvíjí a pěstuje?

Smysl pro povinnost se snažíme ve výchově podporovat důsledností, spravedlností, pozitivními příklady. Někdy je to ubíjející, nemá to zdánlivě žádný efekt. Někdy se výsledek snahy ukáže po mnoha letech. Důležité je to nevzdávat.

Ing. Aleš Sedláček – Předseda České rady dětí a mládeže. Člen Rady vlády pro NNO a jejího výboru pro legislativu a financování. Na MŠMT je členem řídicího orgánu OP JAK. Dlouhodobě se věnuje práci s dětmi a mládeží jako dobrovolník v Lize lesní moudrosti. Vede dětské schůzky, vikendové akce i prázdninové tábory. Podílil se na vzdělávání vedoucích i ostatních dobrovolníků i na přípravě vzdělávacích programů, kde se snaží propojovat formální a neformální vzdělávání. Je ženatý, má syna. Od roku 2018 je místostarostou obce Horněměřice za Starosty a nezávislé.

MGR. VLADIMÍR VLHA HALADA

1. Co je to povinnost?

Při tom slově se mně naježí chlupy na celém těle. Při slově povinnost se mně vybaví ta nudná nezáživná většina mého života, ke kterému jsem se zavázal (uvázal) dobrovolně vyslovením nebo respektováním nějakého závazku. Slovo ZÁVAZEK mám mnohem

radši, protože v sobě skrývá alespoň počáteční zdání svobody těsně před tím, než je vysloven. Pak se mžikem ze závazku stane povinnost a je po zábavě, vzrušení a přitažlivosti. Závazek lze vyslovit nebo nevyslovit, ale povinnost už zavání vinou. Vina × nevina, nevinnost, povinnost.

Co si však budeme vykládat, bez závazku a následné povinnosti se prakticky nic nestane realitou, leda, že by to byl děj přírodní, který je tvořením od počátku do konce, ale my lidé kromě vlastní existence, která tu je bez našeho přičinění a zásluh, umíme stvořit něco jen v módu směřování za cílem, s úsilím a investicemi časovými a materiálními. Takže lidem nezbývá než se nechat přitahovat vášní, vstupovat do blízkosti s čímkoliv si jen pomyslíme, rozhodovat, zavazovat a pak usilováním směřovat k naplňování povinností. Existence je nepovinná. Povinnost je spojená s naplňováním nějakých kritérií, je spojená s posuzováním, splněním a nesplněním povinností, autoritou bdící, kárající, vytykající a odškrťávající a eventuálně schvalující. Povinnost je svázaná s nerovností a skládáním účtů a zkoušek a také s kvalitou a profesionalitou. Profesionál již poznal své povinnosti, podřídil se jim a sám kritéria stanovuje a vyžaduje, ale jeho vášeň a zaujetí se odsouvá na okraj zájmu. Povinnost si začne žít svým životem, oddělí se od původního tvořivého závazku. Pak je třeba se podívat na to, zda někde nezbyla skulinka pro anarchii, volnost a svobodu. Příklad vztahu mezi svobodou a povinností pěkně a srozumitelně vystihuje svatá trojice vývoje vztahu milostného. Na počátku je vášeň provázená intimitou. Intimita v trvalém vztahu narůstá a je tu už jen krůček k závazku. Oddělí-li se však závazek od intimity a vášně, zbyde jen povinnost a s tou víme, jak to končí.

Takže pozor na vyprázdněné povinnosti.

2. Jak se povinnost rozvíjí a pěstuje?

To bych taky rád věděl. Přijde mně, že

pěstovat se nemusí, že samy bují jak nádory nebo houby po dešti. Povinnosti se přijímají, akceptují, snažejí s vidinou pochvaly vyšší instance, splnění či vidinou dosažení cíle, který přesahuje přirozené směřování, touhou a radost.

Povinnost jde vcelku snadno akceptovat, když je cíl lákavý a poji se dokonce s touhou a vášní. To pak ta povinnost je více tím zmiňovaným a žádoucím závazkem, ke kterému se dobrovolně uvazujeme a vytváříme tak oboustranné vztahování. Povinnost sama pro sebe a sama o sobě moc smyslu nedává a vztahovost v ní je dosti odosobněná.

Třeba je klíčem pěstitelského přístupu vytvořit „smysl pro povinnost“. To znamená, že řád zvítězí nad chaosem a povinnost nad svobodou. Takže převedu-li si pojem „smysl pro povinnost“ na přijetí řádu, tak se mi to opět naplní hlubším obsahem než jen bezduchou poslušností. Řád se opírá o vyšší smysl a přijetím toho smyslu se mně snadněji řádem řídí, protože řád začne žít svým vlastním životem. Přijatý či vytvořený řád začne nést ovoce tím, že oponuje ve vyšším smyslu chaosu a přináší jistotu, oddanost a oporu. Takže bych to uzavřel tak, že pěstováním řádu a přijímáním závazků vzkvétáme, protože jsou pomocníky v orientaci ve světě a vedou k našemu projasňování a růstu. Povinnost má v sobě suchost, strohost a hierarchičnost hraničící s nesvobodou. Vnímám ji jako usychající strom, který opouští život. Naklání se nad naší cestou a každou chvíli hrozí zhroucením či trestem. Pěstujme tedy raději přijatý řád a svobodný závazek a dejme sbohem povinnostem a vině.

Mgr. Vladimír Vlna Halada – Nejdříve grafik, pak terapeut a dneska více truhlář, údržbář na rodinném statku na Kokořínsku. Po více než 30 let jsem věrný Prázdninové škole Lipnice, kde jsem vytvořil či spoluvytvořil pěknou řádku kurzů, programů a her, které dodnes žijí.

COPAK SI ČLOVĚK MUSÍ NECHAT VŠECHNO LÍBIT

I OD SEBE SAMA?

VIKTOR EMANUEL FRANKL: PROŽÍTEK HOR A ZKUŠENOST SMYSLU. BRNO: CESTA, 2014.

Nemůže se stát silnějším, než je jeho vlastní strach? A takto jsem se ptal i sebe sama, když jsem se před lezením bál: Kdo je silnější – já, nebo ten zbabělec ve mně? Vždyť mu můžu vzdorovat. V člověku je přece něco, co jsem pojmenoval „síla vzdorujícího ducha“, oponujícího slabostem a obavám duše.

Kdo dnes ještě od sebe něco požaduje, kdo sám od sebe žádá nějaký výkon? Nepřipadají si snad dnes všichni přetěžovaní? Nenaříká si dnes každý na stres? Zapomíná se přitom na to, že Hans Selye, zakladatel učení o stresu, výslovně rozlišuje mezi „distresem“ – stresem působícím nemoc – a „eustresem“ – stresem udržujícím zdraví. Nebylo by na místě

označovat ten druhý přímo za „the salt of life“, sůl života, případně za „the spice of life“, koření života?

Každý ví, že orgán, který není namáhán, časem atrofuje, a dnešní medicína si také uvědomuje, že nemoci nevyvolává a patogeně nepůsobí jen přetěžování, ale že je může stejně dobře způsobovat i přílišné usnadňování života. Dnešní přístup k výchově si však neodpustí, aby jednostranně nevaroval před tím, že se společnost opovážuje konfrontovat mladého člověka s určitými požadavky, že na něj klade nároky, že na něj dokonce vyvíjí tlak. Taková pedagogika ovšem jen dokazuje, že stále lpí na dávno překonaných motivačních

teoriích, podle nichž člověk nejvíc touží po „tension reduction“, tedy po vyhnutí se napětí nebo po jeho minimalizaci prostřednictvím uspokojení svých potřeb.

Člověk ale nějaké napětí rozhodně potřebuje. Nejprospěšnější je pro něj ono napětí, které vzniká mezi dvěma póly, mezi člověkem na straně jedné a cílem, který si člověk vytyčí, úkolem, který si zvolí, nebo řečeno slovy Karla Jasperse – „záležitostí, kterou vezme za svou,“ na straně druhé.

A jak to vypadá dnes?

Lidé na celém světě, především mladí lidé, trpí pocitem nesmyslnosti. Mají materiální prostředky, mají vše, co potřebují k přežití, ale postrádají životní cíl – takový cíl, kvůli kterému by stálo za to žít. John Glenn, americký astronaut, jednou řekl: „Má-li člověk přežít, potřebuje především ideály.“ Bez zaměření na ideály nemůže přežít ani jednotlivec, ani lidstvo, a právě zde se setkáváme s napětím. Člověk musí umět bojovat, musí umět čekat, zkrátka potřebuje takzvanou frustrační toleranci a ta se musí trénovat.

Ale dnešní převážně starostlivá a napětí minimalizující výchova vytváří v člověku

frustrační intoleranci, oslabuje jaksi jeho psychickou imunitu, pokud to tak moho říct. Mladí lidé pak nejsou schopni povznést se nad svou frustraci, nejsou schopni čekat na splnění svých přání, na něco, co ještě nemají, nejsou schopni se něčeho vzdát nebo něco, co právě mají, obětovat.

Ve své frustrační intoleranci už tito mladí lidé nejsou schopni odvrátit utrpení, kterému se mohou vyhnout, a nevyhnutelně utrpení snášet, natož pak, aby soucili s někým jiným – znají jen soucit se sebou samým. Přesto člověk ví, jak si pomoci – vždycky to věděl. A byl to básník Hölderlin, který tuto situaci vystihl krásnými slovy: „Kde roste nebezpečí, roste i to, co zachraňuje.“

Ale to je právě ono: Člověk má biologický základ, a proto své vyšší potřeby dobrovolně, vědomě a úmyslně modifikuje tím, že od sebe z vlastní vůle něco vyžaduje, něčeho se zříká. V blahobytu vyhledává situace nouze, uprostřed společnosti žijící v nadbytku vytváří ve velké míře ostrůvky askeze – a přesně v tom vidím ne snad poslání, ale všeobecnou funkci sportu a zejména alpinismu: jsou to moderní, sekularizované formy askeze.

METODA

MILÍ ČTENÁŘI RUBRIKY METODA,

občas kolem sebe slyším povzdechy, jak dnešní doba upřednostňuje individuální práva, jak lidé mají pocit, že na „svá“ práva mají nárok, a že se málo zdůrazňují povinnosti. Možná je to pravda, ale mám dojem, že přibývá povinností, které je třeba dodržet, aby člověk v dnešní společnosti obstál. Typickým příkladem by mohli být mí studenti, kteří si na zážitkových kurzech nezřídka stěžují na fyzickou únavu, v důsledku čehož se dožadují odpočinku. Příkladá jim, že když celý den pracují, tak mají na odpočinek nárok a je povinností pedagoga jim ho v dostatečné míře umožnit. Ve stejné situaci si já sám říkám, že ten kurz už je jen slabým odvarem toho, co to bylo kdysi, a že práce s únavou je součástí kurzu. A na druhou stranu si musím přiznat, že požadavky kladené na (sebe)reflexi studentů a celková sociální i emoční zátěž kurzů se v určitých směrech zvyšuje. Jak je to tedy s povinnostmi pedagogů (lektorů), studentů a vůbec všech zúčastněných ve výchovně-vzdělávacím procesu?

V souvislosti s články, které jsme si pro vás připravili, si kladu otázku, jak děti provádět procesem přebírání odpovědnosti za sebe sama, společnost i svět kolem nás. Vždyť čím je dítě mladší, tím více na něj klademe požadavky z vnějšku a mnohdy mu vymezujeme hranice pomocí výrazů „musíš a nesmíš“. Velmi zajímavá pro mě byla situace na konferenci Přesah v říjnu 2024, kde byl prof. Jan Hábl dotázán na věčné dilema, zda v dítěti už všechno je a úkolem pedagoga je „to“ probouzet, nebo zda je dítě čistým bílým listem a úkolem pedagoga je „to“ do něj dostat. Jan Hábl se (jak je jeho zvykem) zaštilil Janem Amosem Komenským. Ten by malé děti doporučoval vést pevnou rukou k tomu, aby ctily autoritu. Malé dítě je podle něj vlastně objektem výchovy a vzdělávání, ale úkolem pedagoga je zmocňovat ho k tomu, aby se postupně (až v různých oblastech a v různou dobu vyzraje) mohlo stát subjektem výchovy. Věřím, že stejně je to i s povinnostmi. Povinnosti zpočátku přichází z vnějšího světa, od autorit, většinou rodičů nebo pedagogů. Výzvou pro pedagogy je včas rozpoznat, že jejich žáci už vyžívají natolik, že různé povinnosti mohou (měli by) přebrat na sebe.

Rád bych věřil tomu, že pedagogové moudře nakládají s tématy spojenými s povinnostmi. Mně osobně v tom pomáhá vědomí, že studenty mohou jen přivádět na pomyslný okraj. Skočit a plavat už musí oni sami.

VEDOUCÍ RUBRIKY:

Mgr. Michal Pařízek, Ph.D. (1979)

Zabývá se holistickým vzděláváním (nejen) dospělých, jehož důležitou součástí je i zážitková pedagogika. Učí na VOŠ Jabok v Praze.

parizek@jabok.cz

ADAPTÁK... A K ČEMU MI TO BUDE? O DŮLEŽITOSTI NESMRTELNÉ OTÁZKY

Jak je to s dobrovolností na adaptačních a seznamovacích kurzech, obzvlášť na těch, které jsou povinné? Lze vůbec uvažovat o povinné dobrovolnosti? Jednou z odpovědí na toto téma může být tázání se po smyslu jednotlivých her a aktivit, a ve výsledku i celého kurzu.

AUTOR: MARTINA BLAŽKOVÁ

Uvažování nad tématem článku mě zavedlo ve vzpomínkách zpět ke dni, kdy jsem obdržela informace k nástupu na vysokou školu a spolu s nimi pozvánku na adaptační kurz. Tehdy jsem za sebou jeden „adapták“ už měla, vzpomínka na něj budila rozporuplné pocity. Popravdě, absolvovat něco podobného jako kdysi na střední se mi nechtělo. Přislíbeny ale byly 4 kredity za účast. „Každý kredit se přeci bude hodit.“ říkala jsem si. A tak jsem se na adaptační kurz, který byl prvním vykročením do vysokoškolského studia, nakonec přihlásila. Důvod, který mě k odeslání přihlášky vedl, jsem popsala. Čirá vnější motivace, vnitřně se mi nechtělo, smysl byl ve vnějším užitku,

vlastně jsem tam jela z povinnosti. Dnes, po více než desetiletí od zmíněné zkušenosti, ale nelituji. Vnější motivace se mezitím změnila na vnitřní, pochopila jsem, jak mocný může adaptační kurz být, co je jeho skutečným smyslem. Porozumění však přišlo až na základě pozitivní osobní zkušenosti. Přesto se s opatrností opovažuji tvrdit, že stejné otázky, stejné dilema a vnitřní dialog vede každý rok řada z těch, kterým pozvání na adaptační kurz přijde.

Část z nich pak také odešle přihlášku a s pocitem nejistoty vyčkává dne D, co je vlastně bude čekat, k čemu jim to bude a nezbývá doufat, že se jejich názor právě

pod vlivem osobní zkušenosti (pozor, pozitivní osobní zkušenosti) změni a jsou za nástroj usnadňující vstup do studia ve výsledku vděční. Jistě jsou ale i taci, kteří přihlášku neodešlou. Smysl nevidí ani v kreditech (jsou-li slibovány), ani v kurzu samotném. Uvidí smysl ti, kteří se kurzu zúčastní, nebo pro ně zůstane povinností, kterou nějak přežijí? Za uvažováním o účasti či neúčasti na adaptačním kurzu byl tehdy rozpor mezi tím, zda poslechnout povinnost v podobě kreditů a splnit tak to, co se ode mě očekává, nebo se rozhodnout jet dobrovolně – proto, že v kurzu vidím smysl a chci jet. Nelze opomenout skutečnost, že existují školy, které vyžadují povinnou účast na adaptačním (seznamovacím) kurzu; účastníkům se tak díky nařízení školy částečně usnadňuje rozhodování. Vnitřní dilema v nich však stále přetrvává, neboť je na účastníkovi samotném, zda i k dílčím aktivitám přistupuje jako k povinným, nebo hledá dobrovolnost.

POVINNOST A DOBROVOLNOST

Než se vrátíme zpátky k uvažování o motivaci, smyslu, povinnosti a jak se k sobě vlastně mají, zvu vás na exkurz do hlubin jazyka českého. Slovník spisovné češtiny vysvětluje povinnost jako „závaznost, nutnost něco konat; úkol, který musí být vykonán, závazek, který musí být splněn“. Klíčovými pojmy, které povinnost vystihují, jsou **nutnost**, **závaznost**, **mušet**. Podívejme se na pojem dobrovolnost. Tentýž slovník dobrovolnost definuje jako „konat něco bez povinnosti, z **vlastní vůle** (opak nucený, povinný)“. Zde je nosným pojmem vlastní vůle. Motorem činnosti je mé chtění, nikoli vnější tlak. To, že se pro danou věc, činnost, cokoli dalšího, rozhoduji s vědomím důsledků, které z toho pro mne plynou, je výrazem svobodného rozhodnutí. Mohu se tak svobodně, z vlastní vůle rozhodnout k účasti i neúčasti. Mohu se z vlastní vůle rozhodnout účastnit povinného, tedy ačkoli mne k účasti vede vnější tlak, rozhodnu se hledat smysl. Podstatné je to, že tak činím s plným vědomím možných následků, ale rovněž i přínosů. A to, že rozhodnutí vychází ze mě a vnější okolnosti tak ztrácí vliv.

Bude povinně-účastný jedinec ochoten vystupovat ze své komfortní zóny? | foto © Richard Macků

NA CESTĚ OD POVINNOSTI K DOBROVOLNOSTI

Jedním z načrtnutých dilemat adaptačních kurzů je střet dobrovolnosti a povinnosti účasti. Tedy, i když může být účast nastavena jako dobrovolná, zároveň tak nějak cítíme povinnost jet, vzhledem k následkům (FOMO, chybějící kredity atd.). Tedy pokud v nás rezonuje smysl pro povinnost. Druhým rozměrem, který doposud nebyl zmíněn, je střet v základních ideových principech. Adaptační kurzy ve své metodice vychází z principů výchovy zážitkem. Jde tedy o přístup, který svou funkčnost staví na dobrovolné účasti jedince, který je připraven rozvíjet sebe sama. Je připraven pro **to** (rozuměj svůj rozvoj) něco obětovat, opustit zajaté koleje svého komfortu. Zároveň využívá principu dobrovolnosti (jako účastník mám možnost říct „stop“ a aktivitu opustit), přičemž zde předpokládáme zralost účastníka, jeho vnitřní motivovanost a stavíme na předpokladu, že se dobrovolně účastní nabídnutého programu a odchází z něj pouze ve skutečně vážné situaci.

Je otázkou, zda účastník adaptačního kurzu, který na kurz jede z důvodů čistě zjištěných, opravdu plní nároky vycházející z ideových principů výchovy zážitkem. Bude povinně-účastný jedinec ochoten vystupovat ze své komfortní zóny? Bude překračovat hranice svého pohodlí? Bude přijímat zodpovědnost za svá rozhodnutí a nést z nich důsledky, nebo budou v jeho očích odpovědní ti druzí, okolnosti, ...? Vystává otázka, čím dosáhnout (promiňte to pojmenování, leč vnímám jej jako výstižné) neznásilňování vůle účastníka ve prospěch myšlenky (byť v případě adaptačního kurzu bezesporu ušlechtilé)?

Pojďme společně nahlédnout dilema dobrovolnosti a povinnosti konkrétněji a hledat možné cesty. Začneme od účastníků, kterými jsou nejen žáci či studenti, ale zpravidla i třídní učitelé. Ti jsou v centru dění a z jejich potřeb bychom měli vycházet. Učitelům i dalším pedagogům je pravidelně z úst jejich žáků předkládána otázka po smyslu učiva, které žákovi či studentovi zprostředkovávají. Nejinak je tomu i v oblasti adaptačních kurzů. Otázku

Aby chápali smysl celého kurzu, musí jim být ukázán anebo musí mít možnost jej hledat. | foto © Richard Macků

„A k čemu mi to bude?“ nemusíme v kontextu adaptačních kurzů vnímat jako štouravou a provokativní, byť nás pedagogy často nadzvedá ze židle s tím, že je to přeci jasné! Nezlobme se na ty, kteří ji pokládají, skrývá se za ní touha po pochopení smyslu. Vidíme-li smysl konání, proč je dobré, proč je užitečné pro mě osobně investovat energii do ... (doplňte si sami), jsme blíže ke svobodnému, tedy **dobrovolnému** rozhodnutí se pro danou věc, činnost. A také k motivovanější účasti na ní. Pak se můžeme rozhodnout svou **vůlí**.

Aby účastníci kurzů chápali smysl celého kurzu či smysl dílčích aktivit, musí jim být ukázán anebo musí mít možnost jej hledat. Cest, které se nabízí k ukazování smyslu kurzu či aktivit, může být mnoho. Jednou z nich, která se nabízí jako nejsnazší, může být cesta vlastní zkušenosti. „Zažiješ a pochopíš.“ Stavíme na předpokladu, že když účastník zažije takový kurz, pak skrze dění a vlastní autentický prožitek pochopí. Tím vůbec nejzákladnějším předpokladem je, že se účastník zúčastní. Limit této cesty je v tom, že ti, které netlačí

jejich vlastní smysl pro povinnost a na kurzu nejsou – tedy není splněn ten nejzákladnější předpoklad (účast) – nezažijí a nepochopí. Bude třeba hledat jiné cesty, abychom i ty doposud neúčastné zachytili. Cesty mohou vést přes zaměstnance agentur, cestovních kancelářů, zapsaných spolků, ... zkratka organizace či jedince, kteří přicházejí do školy s nabídkou adaptačního kurzu.

Cesty mohou vést i přes samotné zaměstnance škol, kteří si umí definovat pedagogické cíle takových kurzů, a tak vědí, čeho chtějí adaptačním (seznamovacím) kurzem dosáhnout, co je jejich cílem a co chtějí, aby kurz přinesl. Vysvětlovat, ukazovat, dokazovat. Jak konkrétně vámi nabízený kurz prospěje třídnímu kolektivu v jeho začátku? Co můžete udělat pro třídního učitele? Pro nastavení vzájemných vztahů? Proč má smysl adaptační kurz organizovat? Nabízíte nějakou podporu i po adaptačním kurzu? A (to považuji za podstatné) dostane se tato informace zdůvodňující účelnost kurzu k účastníkům samotným, potažmo jejich rodičům? ▶

Na první pohled se může zdát, že je to jen otázka kvalitní reklamy, jako by stačilo se dobře vychválit a školy, ředitele, učitele i účastníky máme na svoji straně. Kurzu se zúčastní a problém je vyřešen. Ale to nestačí. Ani sebelepší „piár“ nezajistí, že „účastník pochopí“. Možná, že zažije, ale ne vždy pochopí. Nechtějí si lektori kurzů, přímí hybatelé, podporovatelé dění mezi účastníky, uvědomí i svůj díl zodpovědnosti za zdárný průběh a především dopad, který adaptační kurz může mít. Jejich úkolem už není vysvětlovat. Adaptační kurz není přesvědčovací akce pro seniory, aby

si koupili nový hrnec, ani přednáška o tom, jak je důležité komunikovat a spolupracovat. Adaptační kurz je o žácích a učitelích samotných. O jejich potřebách ve společném začátku i v koloběhu všednodenní reality školy. O tom, zda pracují sami na sobě, jak spolu navazují vztahy, jak je budují, podporují, péče o to, aby je budovali zdravou formou a učili se hledat společné cesty k řešení problémů, které pravděpodobně nastanou. Úkolem lektora je vtáhnout, motivovat a provést procesem utváření poznání skrze reflexi. Být průvodcem, nikoli kazatelem.

Jsme na rádcích rubriky Metoda, pojďme vyzdvihnout, v čem navrhuji „metodické principy“ pro transfer od povinnosti k dobrovolnosti v rámci adaptačních kurzů:

- V pečlivé a jasné komunikaci nabídky, účelu, možnostech, ale také rizicích před kurzem. Pro ty, které smysl pro povinnost k účasti nemotivuje.
- Ve zvědomování nastavených pedagogických cílů a jejich přínosu. Pro ředitele škol, učitele, rodiče i žáky.
- Ve vtažení do kurzu i dílčích aktivit. V umění motivace. Pro všechny účastníky, žáky i pedagogy.
- V citlivosti k účastníkovi, jeho osobnosti, limitům i přednostem. Pro osobnost každého účastníka.
- Ve společném hledání smyslu skrze cílenou reflexi. Pro nás všechny.

Metodou, kterou primárně vyzdvihují, je metoda (cesta) smyslu. Hledání cest je nikdy nekončící proces, a tak nepovažuji za konečný ani výše uvedený výčet. Vlivem různých okolností, zkušeností, možností můžeme a měli bychom nacházet nové cesty, oprašovat a znovu vyšlápnout ty, které možná upadly

v zapomnění, hledat odbočky a zkratky v těch starých známých. Tak vám, čtenářům Gymnasionu a těm, kteří fandíte adaptačním kurzům, přeji, abychom tyto cesty chtěli a uměli nacházet především pro ty, kterým jsou naše kurzy určeny.

Mgr. Martina Blažková, Ph.D. (1993)

Je odbornou asistentkou na katedře pedagogiky PF JU, kde se věnuje tématům sociální pedagogiky a práci s třídním kolektivem. Primárně se zaměřuje na téma adaptačních kurzů, a to nejen teoreticky, ale i prakticky.

blazkova@pf.jcu.cz

POVINNOST VE SVOBODNÉ DEMOKRATICKÉ ŠKOLE

Jak se vymezují svobodné demokratické školy vůči pojmu povinnost? Z jakých předpokladů jejich koncept vychází a na jakých principech stojí? A konečně, jak to v nich opravdu funguje? Na tyto otázky odpovídá článek spoluzakladatelů Asociace svobodných demokratických škol Vladimíra Dobeše a Magdalény Košnarové.

AUTOR: VLADIMÍR DOBEŠ, MAGDALÉNA KOŠNAROVÁ

Vzdělávací koncept svobodných demokratických škol vychází z předpokladu, že člověk je ve své lidské podstatě konstruktivní, že je evolučně naprogramovaný na celoživotní učení. Že v sobě už od narození má

individuální program sebezvoje, který se projevuje konkrétními vývojovými úkoly a který děti na základě vnitřní motivace přirozeně naplňují, pokud se nachází v bezpečném a inspirativním prostředí.

Z tohoto výchozího předpokladu pak vyplývají dva základní principy svobodného demokratického vzdělávání:

- Svoboda – Děti mají svobodu organizovat své každodenní aktivity.
- Demokracie – Děti jsou přijímány jako rovnocenní partneři, v demokratickém rozhodování o záležitostech školy je jejich hlas stejně hodnotný jako hlas dospělých.

Klíčovým slovem u obou těchto principů je dobrovolně přijatá odpovědnost:

- U možnosti svobodně realizovat vnitřně motivované učení je to přijetí odpovědnosti za sebe a za svůj život, za své učení.
- U možnosti být ve škole autentický a spolurozhodovat o všech důležitých záležitostech školy je to přijetí spoluodpovědnosti za fungující školu a její komunitu, za bezpečné a podpůrné prostředí.

tvůrčí dopoledne | foto © z archivu autorů článku

Jak se s těmito principy slučuje koncept povinnosti? Povinnost podle Wikipedie označuje to, co člověk má nebo musí udělat (resp. dát, nedělat nebo strpět). Interpretace tohoto termínu úzce souvisí s pojetím moci. Pojďme si nastínit vnímání povinnosti ve dvou krajních situacích.

Ve společenství, kde panuje hierarchické pojetí moci, které je založeno na nadřazeném postavení těch, kteří rozhodují, a na podřízeném postavení těch, kteří poslouchají, tedy na moci člověka „nad druhým člověkem“, je nám povinnost určována zvnějšku a na její podobu máme obvykle jen omezený nebo žádný vliv.

Aktivity, které spadají do kategorie povinnosti, pak děláme na základě vnější motivace založené na systému odměn a trestů. Vykonání dané povinnosti může být vynuceno například i vyvoláním pocitu viny. Slova vina a povinnost mají stejný kořen, možná odtud pramení i negativní konotace, se kterou je slovo povinnost často spojováno.

Naopak společenství opřené o nehierarchické pojetí moci se odvíjí od přirozené moci člověka, která je dána jeho kompetencemi a momentálními dispozicemi. V takovém uspořádání má člověk moc „spolu s druhým člověkem“. Pokud mluvíme o sebeřízeném uspořádání organizace práce nebo učení, je důležité, aby se její lidé účastnili dobrovolně a mohli jednat na základě vnitřní motivace.

Pokud přijímám odpovědnost za své učení, pojem povinnost (v tradičním chápání) v této oblasti nedává smysl. Svobodné demokratické školy vycházejí z přirozené (nehierarchické) distribuce moci. Děti běžně v životě buď plně cítí a přebírají odpovědnost za své učení anebo ji vnímají jako odpovědnost někoho jiného, konkrétně ve škole jako odpovědnost učitele. Ve svobodné demokratické škole není učitel tím, kdo má za úkol řídit učení někoho jiného, ale někým, kdo vytváří prostředí, ve kterém si dítě může své učení řídit samo a ve kterém může získat potřebnou podporu podle svých vývojových úkolů.

Pojem povinnost nepoužíváme ani v oblasti demokratického fungování školy. Na základě zkušenosti z praxe svobodných demokratických škol se domníváme, že je v nás evolučně zakódována nejen odpovědnost za vlastní učení, ale i spoluodpovědnost za společenství, jehož jsme součástí, tedy i za demokratickou komunitu školy. Praktikujeme ji opět podle svých dispozic v rámci demokratických institucí školy, ve kterých se rozhoduje o důležitých aspektech jejího fungování nebo kde se řeší konflikty.

Jak to tedy může ve svobodné demokratické škole prakticky vypadat? Jak v ní děti uplatňují svou odpovědnost?

Děti mají možnost se rozvíjet podle svého individuálního zrání a stupně pokroku, mají příležitost k volné hře a mohou být ve věkově smíšených skupinách, a to jim umožňuje mít odpovědnost za své učení. Děti se tak toho například hodně naučí samy od sebe navzájem. Současně mají možnost požádat dospělého, aby jim pomohl naučit se, co chtějí, a také vidí dospělé, že i oni se učí a pracují na různých projektech. Často se tak k jejich práci samy spontánně přidávají. Tak například v jedné škole paní učitelka prošla specializovaným kurzem o lateralitě a začala se učit psát levou rukou. Děti viděly, že píše písanku, moc jí to nejde, ale je vytrvalá. Divily se a ptaly se, co a proč dělá. Ona jim sdělila svoji motivaci a nabídla jim, že to mohou také zkusit. Většina dětí prvního stupně se pustila do psaní. Byly různé pečlivé a různé vytrvalé, někdo napsal několik dílů písanky, někdo stěží půl prvního sešitu. Ale všechny postupovaly svým tempem a dělaly to rády. Nikdo z dětí nezískal ke psaní odpor, nikdo si neodnesl pocit selhání. Přesto, že nedostaly domácí úkoly, děti rády psaly i doma, například seznam na nákup. Děti se učily z vlastního zájmu, nikoli z povinnosti.

Ve většině svobodných demokratických škol fungují týmy nebo pracovní skupiny, které se věnují různým oblastem, například expediční tým, tým pro budovu, tým oslav. Členem se člověk (myšleno dítě nebo dospělý) stane na základě svého rozhodnutí. V týmu potom

pracuje na konkrétních úkolech a z jeho práce čerpá celá komunita. Například tým oslav připravuje narozeninové slavnosti (sejde se, domluví se, co budou péct, nakoupí a upečou pro celou školu). Z týmu se lze zase odhlásit, pokud už v něm člověk nechce být. Práce v něm není povinná. Ale pokud má někdo zájem, případně vidí potřebu, pak se z vlastního rozhodnutí přidá. Takto to například funguje se službou na sundávání židlí. Je to potřeba pro celou školní komunitu, není to extra zábava, ale nestojí to moc času. Nikdo z těch, kteří v této službě jsou, nemá práci zadanou povinně. Sami se rozhodli, že přijmou odpovědnost za to, že stoly v jídelně budou ráno připravené k použití.

Děti se pak učí přirozeně svobodnou hrou, pozorováním, napodobou, dotazováním, diskuzí, tím, že věci dělají, učí se z chyb, experimentují, získávají zpětnou vazbu, někdy nasávají nové věci doslova celým svým tělem, protože si to zvolily, protože je to baví, dává jim to smysl.

**A tak dlouho budeš klečat,
dokud se svobodně nerozhodneš!**

Jde o otázku asimilace a akomodace. Pokud mi něco nedává smysl, tak to nedělám a měním prostředí, ve kterém se nacházím. A to buď aktivně, zasazují se o změnu, nebo pasivně, prostředí opouštím a hledám jiné, smyslupnější. Pokud mi daná činnost (úkol) dává smysl, dělám ji, i když není zábavná nebo zajímavá. Například pojištění domácnosti a placení za energie není zábavné, ale věnuji tomu čas i pečlivost, protože rozumím smyslu.

Je tedy otázkou, jak moc smyslupnou práci firmy svým zaměstnancům nabízejí, případně jak dokáží její smysluplnost vysvětlit. Z výzkumů víme, že absolventi svobodných demokratických škol jsou ve větším měřítku na volné noze nebo zakládají vlastní firmy a inovativní start-up programy. Také ve vyšší míře než ostatní populace dokáží sledovat svoji vnitřní pohodu, nevystavují se zvýšenému stresu, pokud v daném úkolu nevidí smysl nebo se nejedná o osobní vášeň, a umí říkat ne. To jsou znaky zdravé osobnosti.

Na konferenci k deseti letům svobodných demokratických škol v ČR, kterou pořádala ASDŠ v březnu tohoto roku v Praze, jsme o tomto tématu diskutovali s Tomášem Ervínem Dombrovským, expertem na vzdělávání a trh práce. Podle něj se trh práce vyvíjí směrem k sebeřízení, roste důležitost smyslu-

plnosti práce a význam sociálních kompetencí, což jsou silné stránky vzdělávání v našich školách. Je také otázkou, kolik firem, ve kterých je stále „chleba o dvou kůrkách“ ve smyslu řízení založeného na vnější motivaci cukru a biče, na odměnách a trestech, bude ještě existovat, až dnešní děti vyjdou ze školy. 🌀

Ing. Vladimír Dobeš, M.Sc. (1962)

Je spoluzakladatelem Základní školy a Střední školy Donum Felix, kde pracuje v různých rolích od roku 2014. Spolupracuje s demokratickými školami v zahraničí a vedl přípravu modelového školního vzdělávacího programu demokratické školy. Spolupracuje s byznysem mj. v oblasti zavádění sebeřízení v organizacích.

vladimir.dobes@donumfelix.cz

Mgr. Magdalena Košnarová (1984)

Je ředitelkou Osvobozené základní školy. Vystudovala pedagogiku na FF UK. Spoluzaložila Asociaci svobodných demokratických škol a školu, ve které působí. Oslovuje ji propojování poznatků z neurobiologie a psychologie v procesu učení.

magdalena.kosnarova@osvobozenaskola.cz

ZÁŽITKOVÁ PEDAGOGIKA V TERCIÁRNÍM VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

STAV NA PODZIM ROKU 2024

Kde všude se vyučuje zážitková pedagogika na vyšších odborných a vysokých školách v ČR? Tento článek je pokusem podívat se na to, co terciární vzdělávání nabízí v souvislosti se zážitkovou pedagogikou. Škála nabídky je opravdu široká – od čistě teoreticky pojatých předmětů až po praktické kurzy. Co je však důležité – se zážitkovou pedagogikou se lze setkat téměř na všech pedagogických fakultách v ČR. Následující článek nijak nehodnotí pojetí či kvalitu výuky, je pouze pokusem o přehled nabídky.

AUTOR: MICHAL PAŘÍZEK

Hlavním zdrojem informací pro tento přehled bylo vyhledávání veřejně přístupných informací na internetu, především v databázích předmětů jednotlivých škol. Vyhledávány byly předměty označené jako Zážitková pedagogika, Pedagogika zážitku, Učení prožitkem, Prožitkové učení, Prožitková pedagogika, Výchova zážitkem, Vedení zážitkově orientovaných kurzů, Metody zkušenostně reflektivního učení. Jak už plyne z předchozího vymezení, do tohoto přehledu nebyly zařazeny předměty, které zkušenostní učení využívají, ale není samotným předmětem zájmu.

A to i přesto, že mnohdy tyto předměty/semináře/kurzy využívají pojmy prožitků – zážitek – zkušenost a pedagogové využívají přístup záměr – program – reflexe, zkrátka využívají principů zážitkové pedagogiky. I z toho důvodu nejsou v přehledu mnohé umělecky orientované školy či předměty a semináře zaměřené na didaktiku, artefietiku, místně zakotvené učení a tak dále. Součástí přehledu nejsou ani seznamovací či adaptační kurzy. Tyto kurzy staví na principech zážitkové pedagogiky, ale jejich cílem není předat principy zážitkové pedagogiky studentům.

Jedním z aspektů, který znesnadňuje pátrání po seminářích zážitkové pedagogiky, je i to, že na školách, které se dají považovat za velká centra zážitkové pedagogiky (např. Masarykova univerzita či Univerzita Palackého v Olomouci), je nabídka předmětů tak široká, že nalézt jeden jediný předmět označený jako „zážitková pedagogika“ je takřka nemožné. Nebo naopak, předmětů se stejným jménem, ale odlišným kódem je velké množství. To se děje proto, že pedagogové na těchto školách si uvědomují šíři a hloubku záběru zážitkové pedagogiky a zkušenostního učení. Celá škála tohoto přístupu je pak rozprostřena do mnoha navzájem se prolínajících a doplňujících předmětů.

Jak již bylo řečeno, následující přehled neobsahuje žádné hodnocení ani pokus o uspořádání od největších center zážitkové pedagogiky po ta nejmenší. Přehled jde pro jednoduchost od západu k východu ČR a v přehledu záměrně nejsou uvedena jména pedagogů, kteří předmět garantují nebo vyučují. To i přes zjištění, že některé výrazné osobnosti silně ovlivnily (či stále ovlivňují) prostředí v místech svého působení. Mezi takové osobnosti lze počítat Jana Neumana (působil na FTVS UK, VŠ Palestra a nějaký čas i na TU v Liberci), Ivo Jirásku a Radka Hanuše na FTK UP v Olomouci (oba jsou také osobnostmi Prázdninové školy Lipnice), Jiřího Němce a Petra Sojáka na PdF MUNI v Brně či Richarda Macků (nejprve na TF, nyní na PF JU v Českých Budějovicích). Další osobnosti se sice zapsaly do „DNA“ svých pracovišť, avšak jejich

odkaz se v čase proměnil. Do této kategorie bych zařadil například Jana Činčeru (FP TUL do roku 2016 a později FSS MUNI) nebo Vladimíra Svatoše (PF UJEP). Jistě by bylo možné vyjmenovat další osobnosti.

Jak již bylo řečeno, přehled pouze uvádí to, co lze dohledat ve veřejně dostupných databázích školních informačních systémů, a z nich jsou vybrány jen informace poukazující na teoretické či praktické cíle předmětů. (V rámci redakčních debat jsme odhalili, že ne všechny informace uváděné školami plně odpovídají realitě.)

foto © Klára Šindelková

PLZEŇ – PEDAGOGICKÁ FAKULTA ZČU

Na fakultě jsou vyučovány předměty týkající se pedagogického využití her, dále indoorové a outdoorové programy.

ÚSTÍ NAD LABEM – PEDAGOGICKÁ FAKULTA UJEP

Na fakultě byla v minulosti zážitková pedagogika vyučována, ale v současnosti lze nalézt pouze informace o kurzech aktivit v přírodě. Tyto kurzy jsou zaměřeny více sportovně než s důrazem na zážitkovou pedagogiku.

z kurzu „Chyba“ pro Pedagogickou fakultu JU v Č. Budějovicích | foto © PF JU

PRAHA – PEDAGOGICKÁ FAKULTA UK

Výchova zážitkem

- Mimo teoretických cílů jsou zmíněny i cíle prakticky orientované: Student „aplikuje práci s prožitkem jako prostředkem učení v didaktické úloze, a to včetně reflexe (review) jako didaktické podpory procesu učení při volnočasové aktivitě“.

PRAHA – FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU UK

Kurz aktivit v přírodě, Aplikace aktivit v přírodě, Hry v přírodě, Management aktivit v přírodě, Příprava a vedení programů aktivit v přírodě, Výchova a učení v aktivitách v přírodě, Výzvové aktivity v přírodním a umělém prostředí a další

- Kurzy jsou zaměřeny na cíle – zažít, poznat, seznámit se s typem aktivit a jejich vedení.
- V některých předmětech jsou vedle teoretických cílů i cíle prakticky orientované – vhodně vybrat, připravit, vést a zhodnotit aktivity pro určité cílové skupiny.

PRAHA – JABOK – VYŠŠÍ ODBORNÁ ŠKOLA SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ A TEOLOGICKÁ

Zážitková pedagogika

- Seminář je zaměřen jak na teoretické, tak na praktické cíle – zápočet je udělen za práci v malém týmu. Jde o zpracování a realizaci zadaného tématu. Program, jenž studenti připravují a vedou, stojí na konkrétních pedagogických cílech, které studenti mají „vytěžit“ v reflexi.

PRAHA – PALESTRA – VYSOKÁ ŠKOLA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

Na této škole se pravidelně konají konference týkající se problematiky prožitku či zážitku, v minulosti tato konference měla ambice rozvíjet témata zážitkové pedagogiky. V současné době je provázanost s tématy zážitkové pedagogiky jen okrajová.

ČESKÉ BUDĚJOVICE – PEDAGOGICKÁ FAKULTA JU

Pedagogika zážitku, Zážitková pedagogika

- Oba předměty jsou vyučovány formou vícedenních kurzů, jejich cílem je představit zážitkovou pedagogiku a její možnosti ve výchově a vzdělávání. Motivovaní studenti se po absolvování základních kurzů mohou stát členy přípravného týmu pro další kurz.
- Vybrané kurzy jsou vedeny i v anglickém jazyce. Pod totožným názvem jsou kurzy s různými kódy. Kurzy se mohou lišit v závislosti na tom, kdo je vede.

ČESKÉ BUDĚJOVICE – TEOLOGICKÁ FAKULTA JU

Výchova zážitkem 1-3

- Jde o na sebe navazující kurzy – studenti nejprve zažijí kurz postavený na principech zážitkové pedagogiky, v dalším kurzu pak načerpají teorii a navrhnu vlastní program. Série kurzů vrcholí expedicí či kurzem, který by měl být „růstově“ zátěžový. Cílem je sebepoznání a osobnostní růst.

LIBEREC – FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ TUL

Prožitková pedagogika

- Kurz je dle popisu zaměřen spíše teoreticky, i když jedním z cílů je propojit teoretické poznatky s plánováním reálného zážitkového programu.

HRADEC KRÁLOVÉ – PEDAGOGICKÁ FAKULTA UHK

Zážitková pedagogika

- Na webových stránkách Katedry tělesné výchovy a sportu lze nalézt informaci, že zážitková pedagogika je zde vyučována, avšak bližší informace o předmětu nejsou veřejně dostupné.

BRNO – PEDAGOGICKÁ FAKULTA MUNI

Teorie a metodika aktivit a her, Reflektivní učení, Outdoor Education and Drama Education, Metodický kurz, Vedení zážitkově orientovaných kurzů, Reflective Experiential Learning a další semináře a kurzy

- Jak již bylo uvedeno v úvodu tohoto přehledu, zážitková pedagogika a její principy jsou na Pedagogické fakultě MUNI hojně využívány a škála předmětů od teoretických po prakticky orientované je široká.

BRNO – FILOZOFICKÁ FAKULTA MUNI

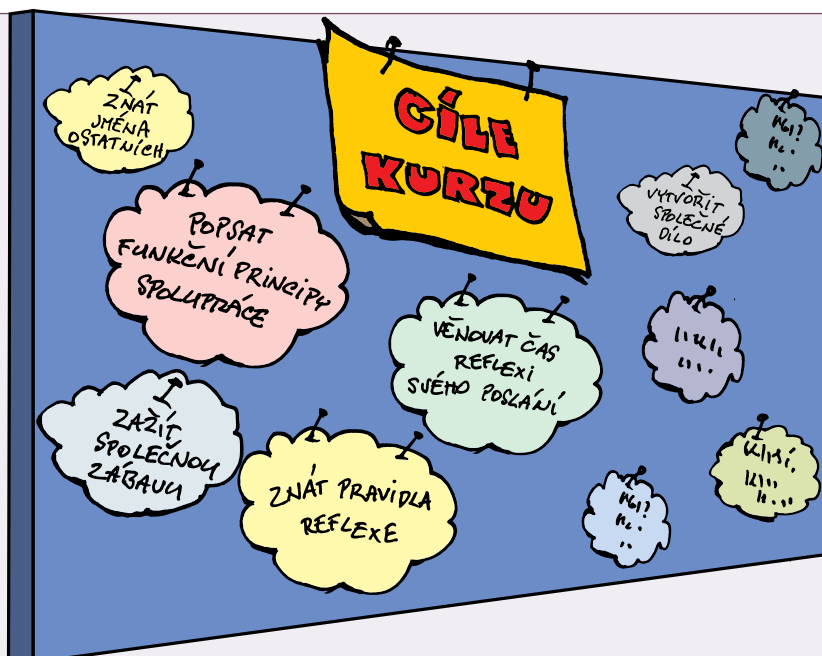
Metody zkušenostně reflektivního učení

- Předmět je zaměřen na získání vlastních zkušeností s technikami zkušenostně reflektivního učení, na teoretické informace o problematice a reflexi možného přínosu tohoto přístupu, případně využití v pedagogické praxi.

OLOMOUC – FAKULTA TĚLESNÉ KULTURY UPOL

Zážitková pedagogika, Výchova v přírodě a zážitková pedagogika, Management rekreace a zážitková pedagogika, Zkušenostní učení, Prožitková estetická výchova

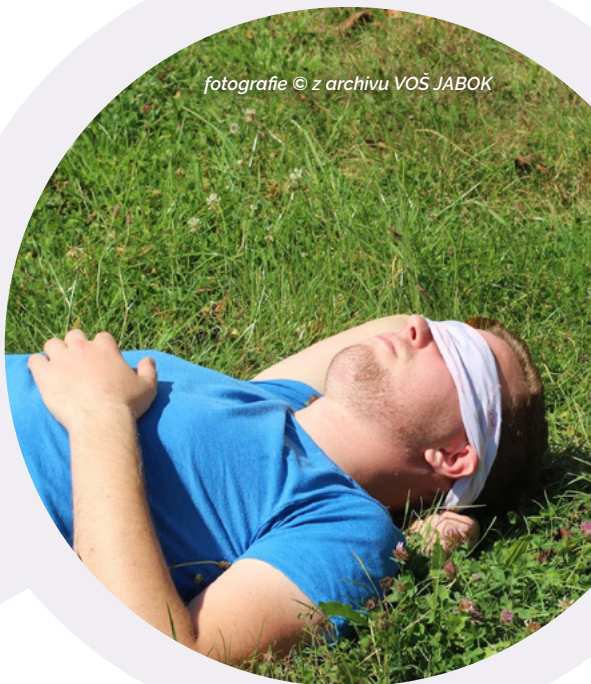
- Semináře a kurzy jsou zaměřené jak na teorii i praxi, tak na pohybové, sportovní či estetické aspekty související se zážitkovou pedagogikou.
- Jak již bylo v úvodu zmíněno, FTK UP je tradičně jedním z velkých center zážitkové pedagogiky a nabídka předmětů tomu odpovídá.

fotografie © z archivu VOŠ JABOK

OLOMOUC – PEDAGOGICKÁ FAKULTA UPOL

Zážitková pedagogika, Kurz zážitkové pedagogiky, Aktivity v letní přírodě, Aktivity v zimní přírodě, Zážitková pedagogika v literární výchově

- Pod stejným jménem „Zážitková pedagogika“, avšak s odlišnými kódy, je předmět vyučován různými pedagogy. Zaměření předmětů je opět na škále od teoretického přehledu po prakticky orientované semináře zakončené obhajobou projektu a realizací inovativní hry využívající teorie zážitkové pedagogiky.

OLOMOUC – CYRILOMETODĚJSKÁ FAKULTA UP

Zážitková pedagogika

- Předmět je vyučován na různých katedrách odlišnými vyučujícími, liší se svou náročností i podle kódů.
- Škála zaměření je od čistě teoreticky zaměřených předmětů, jejichž cílem je seznámit studenty s problematikou zážitkové pedagogiky, po kurzy, v jejichž rámci studenti musí připravovat vlastní programy pro zvolenou cílovou skupinu. Program studenti prezentují a vzájemně reflektují.

ZLÍN – FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ UTB

Zážitková pedagogika

- Předmět je teoreticky zaměřený. Cíle předmětu jsou na teoretické úrovni: student popíše základní pojmy, popíše postup a jednotlivé kroky tvorby zážitkového programu dle metody zážitkové pedagogiky.

OPAVA – FAKULTA VEŘEJNÝCH POLITIK SLU

Zážitková pedagogika

- Předmět je jak teoreticky, tak prakticky zaměřen. Studenti si připravují vlastní zážitkový program, který následně podrobí zpětné vazbě.

OSTRAVA – PEDAGOGICKÁ FAKULTA OU

Zážitková pedagogika, Pedagogika volného času a zážitková pedagogika

- Předměty se zaměřují na základní znalosti i některé prostředky spojované se zážitkovou pedagogikou. Očekává se, že student umí naplánovat zážitkový kurz v přírodě a umí řídit a hodnotit hry zážitkové pedagogiky.

Jak z výše uvedeného přehledu vyplývá, nabídka vzdělávání v oblasti zážitkové pedagogiky je široká a na většině škol je snaha nezůstávat pouze na teoretické rovině, která je jistě velmi důležitá. Ze samotného popisu předmětů se nedá hodnotit kvalita výuky, ale mnohdy se z doporučené literatury nebo z použitého slovníku lze domnívat, jak bude kurz či seminář zaměřen. Bohužel na některých

pracovištích lze narazit i na předměty, u nichž nejsou uvedeny žádné informace.

Máte-li pocit, že by přehled měl být podrobnější či přesnější jak v oblasti uvedených informací, tak v přehledu pracovišť, napište prosím na parizek@jabok.cz. Podkladů pro mnohem podrobnější přehled mám v současné době (říjen 2024) dostatek a přehled mohu rozšířit.

Mgr. Michal Pařízek, Ph.D. (1979)

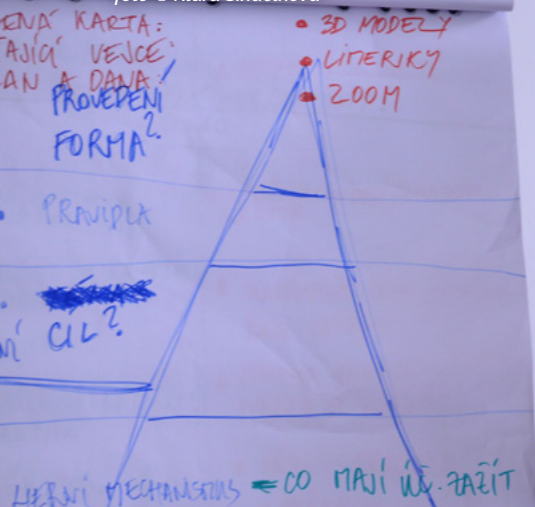
Je představen již na str. 11 jako vedoucí rubriky Metoda.

parizek@jabok.cz

foto © Klára Šindelková

MOTIVACE

V rámci motivace, která zahrnuje jak vnější, tak i vnitřní faktory podněcující zájem o aktivitu, je důležité vytvořit situaci, která zaujme pozornost a povzbudí účastníky k akci/hře. Motivační techniky mohou mít různé podoby, jako je například využití příběhů z knih, pohádek, novinových zpráv. Mezi oblíbené techniky patří využití kostýmů, scének, prezentací nebo vytvoření specifické atmosféry prostřednictvím výzdoby či hudby. Motivace velmi často naznačuje, jak by hra mohla probíhat. Tento úvod může hráčům pomoci udělat si představu o rolích, zasazuje hru do určitého prostředí (například Divoký západ, budoucnost, katastrofická událost nebo pohádkový les). Motivace tvoří nedílnou součást hry a může zásadně ovlivnit zážitky účastníků.

Pro konkrétní příklad hry Stavba města v čase si můžeme představit scénku instruktorů převlečených do reflexních vest s bezpečnostní přilbou na hlavě. Nebo naopak sestříh reklamy na počítačovou hru SimCity.

ROZDĚLENÍ DO SKUPIN

Existuje mnoho způsobů, jak účastníky rozdělit do herních týmů (některé konkrétní techniky popisuje D. Naar v Gymnasionu č. 28, s. 91–92). Každý ze způsobů má výhody i nevýhody. Losování může účastníky rozdělit nerovnoměrně, kapitánské rozdělování zase nemají rádi méně průbojní účastníci.

Rozdělovat do skupin lze ale také na základě jednoduchého sociometrického šetření, na základě výsledků předchozí hry. Existují situace, které snesou zcela direktivní rozřazení (instruktor v roli může přečíst jména lidí zařazených do jednotlivých týmů), ale i situace, v nichž velmi dobře funguje i to, že se účastníci rozdělí sami libovolně.

Důležité je pamatovat na způsob rozdělení včas – musíme se vyvarovat toho, že techniku dělení řešíme až tzv. na place. Přehled možných způsobů dělení včetně některých konkrétních příkladů najdete na konci tohoto článku.

Sebelepší hru může pohřbit špatný instruktor. A naopak, i zcela banální aktivitu může vhodná motivace a energický instruktor dostat mezi top programy.

VÝKLAD PRAVIDEL

Dostáváme se k jádru sdělení. Samotný výklad pravidel musí vycházet ze zásady od obecného ke konkrétnímu. Tzn. první informací, kterou by účastník měl obdržet, je herní **cíl**, tj. např. zachránit princeznu, zneškodnit bombu, postavit město. Účastníky nemusí zajímat název hry ani edukační cíl.

Dalším podrobnostem by v této fázi stejně neporozuměli. Nemá např. smysl začínat výklad pravidel větou „při téhle hře budete sbírat tyto post-it papírky“, i když je to její hlavní náplň. Okamžitě by to vzbudilo vlnu zbytečných otázek.

Poté se soustředíme na výklad základního **herního mechanismu**. Popíšeme základní kostru pravidel, nezabíháme do podrobností o bodech, trestných bodech, území apod.

V našem příkladě to znamenalo vysvětlit, že hra probíhá ve třech dějových obdobích, že samotná stavba města spočívá v transportu jednotlivých typů budov z terénu na jednotlivé části herního plánu a že skutečný bodový zisk se řídí koeficienty, jež se liší v jednotlivých fázích hry. Teprve potom přidáváme **podrobnější pravidla**, která hru komplikují a tím dělají

zajímavou. V případě hry Stavba města v čase tedy podrobněji představujeme systém umísťování jednotlivých typů budov do herního plánu a přepočítání bodů v závislosti na probíhající období.

Téměř na závěr připojujeme praktické informace o herním území, herním čase, popř. bezpečnostní instrukce. V naší hře může jít o informace o rozmístění fólií s post-it papírky nebo o tom, jak dlouho trvá každá fáze hry.

Co je důležité, **je prostor pro otázky v závěru**. Rád bych zdůraznil, že prostor pro otázky je skutečně až v závěru. Jakýkoliv dotaz v průběhu vysvětlování by dost pravděpodobně narušil právě popsanou logickou posloupnost. Mohl by poplést nás, ale i ostatní účastníky.

Naopak prostor na dotazy v úplném závěru umožňuje zdůraznit, co zapadlo; doplnit, na co jsme zapomněli, popř. ještě jednou ve zkratce shrnout celou hru.

Po prostoru na dotazy už následuje jen jediná věc: **stručné shrnutí pravidel**; důležité je to zejména u složitějších strategických her.

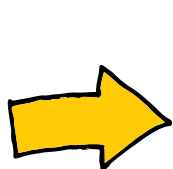

fig. 1
cíl

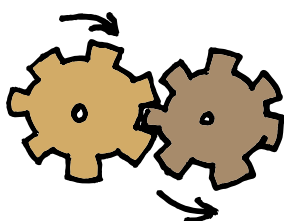

fig. 2
mechanismus hry

fig. 3
pravidla

fig. 4
dotazy

foto © Klára Šindelková

(Ne)povinnost hrát

Při uvádění her se raději vyvarujte užití slova „musíte“ (např. „musíte nasbírat xx bodů“), působí to demotivačně. Hru dělá hrou to, že ji účastník doopravdy a vnitřně chce hrát. Slovo „musíte“ lze velmi snadno nahradit výrazem „**vaším úkolem je!**“

Je dobré mít poznamenané, co chci říct. Člověk s klip-deskami, na nichž má programovou kartu hry, nevypadá hloupě, naopak. Desky zároveň vytváří jakýsi štít, za který se můžeme více nebo méně schovat – tak, abychom se sami v dané pozici cítili bezpečně.

Je dobré nebyť na to sám. Máme-li k ruce kolegu či kolegyni, může nám být tzv. zrcadlem. To je úplně jiná, profesionálnější pozice než kolega typu „já bych to ještě zpřesnil“.

Zrcadlo stojí mezi účastníky, může umravňovat neukázněné účastníky, ale především nám průběžně může dávat zpětnou vazbu, jestli jsme dostatečně slyšet, zdali se náš výklad nezacyklil apod. V čase na dotazy pak (jako by byl jedním z účastníků) může položit dotaz v případě, že by se svými znalostmi hry měl dojem, že daná pravidla nebyla vysvětlena správně.

Ať se vám vaše hry daří a ... dotazy nakonec!

strategická pohybová hra Stavba města | foto © Richard Macků

NÍŽE UVÁDÍME NĚKTERÉ MOŽNÉ ZPŮSOBY ROZDĚLENÍ DO SKUPIN S MOŽNÝMI VARIANTAMI:

ZPŮSOB ROZDĚLENÍ	VARIANTY	ZÁKLADNÍ POPIS	DOPORUČENÍ
Losování (náhodné rozdělení)	Losovací karty / losování barev / losování čísel	Losování nemusí probíhat jen taháním jmen z klobouku. Existují i sofistikované losovací pomůcky, např. tzv. losovací kartičky , které umožňují rozdělit skupinu buď dle počtu lidí v týmu nebo dle celkového počtu skupin. Každá karta obsahuje mnoho kritérií, z nichž se použije právě to, které potřebujeme (např. barva čísla, barva podkladu, obrázek na kartičce apod.). Na stejném principu fungují i náramky , u nichž roli kritérií tvoří barva a počet korálků, popř. barva gumičky atd.	Losování může vyjít naprosto nešťastně, nezohledňuje pohlaví hráčů, fyzickou sílu ani to, zdali spolu daní účastníci nebyli ve skupině během předchozí aktivity.
	Volba hráčů pod číslem	Jde o variantu tzv. kapitánského výběru, kdy předem zvolení kapitáni družstev vybírají své spoluhráče tak, že volí čísla, která si zbývající účastníci tajně náhodně rozdělili.	
	Forma hry	Např. tzv. molekuly (účastníci tvoří molekuly z atomů po 2–3–4–8–12, ...) nebo sofistikovanější hry, které mohou spočívat v hledání systému rozdělení dle znaků na losovací kartičce – např. červený trojúhelník na modré kartě; aby se účastníci mohli rozdělit do stejně početných družstev, musí metodou pokus/omyl zkusit všechny varianty, aby nakonec zjistili, že rozhodující je např. barva obrazce.	Losování lze různými triky manipulovat. Tak například můžeme losovací karty seřadit tak, aby nám losování svrchu a odspodu balíčku rozřadilo chlapce a dívky rovnoměrně tak, jak potřebujeme.
	Rozpočítání	Prvý – druhý – první – druhý / jablka – hrušky – jablka – hrušky, ale také lze označovat barevnými značkami, samolepkami či kolíčky – je-li toto označení učiněno na čelo/záda (tam, kam si hráč nevidí), je rozdělení spojeno rovněž s hrou spočívající v odhalení vlastní značky (bez mluvení). Rozpočítání obvykle může pomoci odloučit největší kamarády, kteří mají tendenci stoupat si vedle sebe.	

<p>Losování (náhodné rozdělení)</p>	<p>Transpozice</p>	<p>Transpozice je někdy v branži nazývána jako „sviňárna“ či „prasárna“, protože jde o malý podraz na účastníky, které nejprve vyzveme, aby utvořili např. trojice. Tyto pak seřadíme za sebe a uděláme příčný řez, tzn. každou z trojic rozdělíme a vzniknou tři větší týmy. Rozdělení lze provést i výzvou na rozdělení čísel 1–2–3 v každé trojici. Tao technika má rovněž potenciál odloučit největší kamarády, kteří opakovaně tíhnou k tvoření společných týmů.</p>	<p>Tuto metodu musíme použít dříve, než ve výkladu pravidel hry oznámíme celkový počet týmů. Pozor, bývá to častá chyba, kterou instruktor nachytá sám sebe.</p>
<p>Na základě (předpokládané) fyzické síly</p>	<p>Rozpočítávání</p>	<p>Můžeme opět použít rozpočítávání s tím, že tentokrát předem účastníky na čáře/laně požádáme o seřazení podle velikosti/hmotnosti, teprve potom rozpočítáváme.</p>	<p>Tento způsob rozdělení má smysl použít ve chvíli, kdy potřebujeme rozdělit účastníky na fyzicky náročný závod a chceme zajistit silové vyrovnané týmy.</p>
	<p>Na základě výsledků předchozí hry</p>	<p>Byl-li součástí předchozí aktivity běh nebo jiný silový soubor, je možné využít pořadí, kterého účastníci v této hře dosáhli.</p>	
<p>Volné rozdělení členů</p>	<p>Dohodou</p>	<p>I zcela volné rozdělení účastníků dle jejich vlastních preferencí je v praxi používanou metodou. Používáme je tehdy, kdy je to žádoucí pro nadcházející aktivitu – např. při tzv. důvěrových hrách, ale třeba i dlouhodobější práci na projektech apod.</p>	<p>Nevýhodou takové techniky je, že budou zůstávat účastníci-outsideři, podobně jako u kapitánského rozdělování (niže).</p>
<p>Direktivní rozdělení</p>	<p>Oznámení</p>	<p>Může mít svou herní podobu – např. složení jednotlivých týmů vyhlásí trubač nebo může být skryto do zašifrované zprávy.</p>	<p>Jde o rozdělení, které organizátorům umožňuje zohlednit charakter aktivity a účastníky rozdělit rovnoměrně dle silové/intelektové vyspělosti, sociálních potřeb atd.</p>
	<p>Označení</p>	<p>Formou samolepky nebo barevnou značkou; je-li značka umístěna na čelo/záda, může být toto rozdělení opět spojeno se hrou „zjistit, co jsem“.</p>	
<p>Kapitánské rozdělení</p>	<p>Volbou jména/čísla</p>	<p>Volbu jména nedoporučujeme; volbu čísla jsme již popsali v kategorii „náhodné rozdělení“.</p>	<p>Když už tento způsob chceme použít, jmenujme kapitány sociometricky méně významné jedince.</p>

Komentář Vladimíra Svatoše

Osvědčuje se začínat jednotlivé kapitoly výkladu řečnickými otázkami. Zde je několik příkladů:

Co je cílem hry? Získat v týmu co nejvíce bodů.

Za co se body získávají? Za návštěvu stanovišť v terénu.

Kde jsou stanoviště umístěna a jak je najdu? V okolí střediska do vzdálenosti cca 1 km od střediska a najdete je podle mapy, kterou vám rozdáme...

Zejména pro začínající instruktory to může být dobrá berlička pomáhající udržet strukturu sdělení. A pokud si uvádějící instruktor otázky napíše na flipchart, je to i pro účastníky dobrá pomůcka, aby se ve výkladu neztratili. V závěrečném shrnutí se k otázkám na flipchartu můžeme snadno vrátit.

Příklad losovacích karet pro rozdělování do skupin najdete např. na:

<http://uvadeniher.rozvojeve-kurzy.cz/Losovadla.pdf>

Mgr. Richard Macků, Ph.D. (1981)

Je představen na str. 87 jako vedoucí rubriky Teorie.

mackur@pf.jcu.cz

Reflexe je odraz cesty, kterou jsme prošli; zrcadlí naše zkušenosti a výzvy, které nás formovaly. Kam dál? | foto © Michal Pařízek

POVINNOSTI LEKTORA PŘI VEDENÍ REFLEXE

Na jednom ze svých školení o reflexi jsem zařadil blok, kdy jsem nechal účastníky povídat o tom, jaké s reflexí mají dosavadní pozitivní i negativní zkušenosti – ať už z pozice, kdy ji vedli, stejně jako kdy byli „jen“ účastníky. Z toho, co zaznělo, jsme společně shrnuli sedm povinností, které by měl lektor zážitkové pedagogiky dodržovat při vedení reflexe.

AUTOR: JAKUB LIŠKA

Všechny oblasti s jejich svolením sepisují i sem, včetně parafrází některých výpovědí, a doplňují je svými myšlenkami. A stejně jako oni říkám i já: rozhodně to nebude

seznam úplný a rozhodně tu může být něco, na co máš, milý čtenáři, jiný pohled. Tamějších 15 lidí, včetně mě, se ale shodlo na tomto.

1. Povinnost nechat mlčet toho, kdo chce mlčet

Jedna z účastnic popisovala, jak se během reflexe cítila pod tlakem, protože se očekávalo, že se musí aktivně zapojit a sdílet. „Nebyla tam možnost, aby někdo mlčel, jako by to bylo špatné.“ Ano, jsem zastánce toho, že při reflexi, byť povídací, není potřeba, aby promluvili všichni. Někdy je nejlepší reflexe ta, kterou účastník prožije uvnitř sebe a nemá potřebu se o ni s nikým dělit. Lektor by neměl mít nutkání tahat z lidí odpovědi za každou cenu. Víím, že to mnohdy svádí. Ale jak jiný účastník vzpomínal na svůj zážitek, kdy měl možnost být jen tichým pozorovatelem: „Bylo to pohodové. Nemusel jsem mluvit, pokud jsem nechtěl, a přesto jsem si z toho hodně vzal.“ A jak mi kdysi řekla Míša Trávníčková od nás z Prázdninovy: „Když v reflexi mluví jeden, tak maká za všechny – řekne za jiné, co již pak nemusí být opakováno, nebo řekne něco, díky čemuž jiného naopak cosi nového napadne.“ Povinností lektora je nechat mlčet ty, kteří to potřebují.

2. Povinnost držet rovnováhu mezi podporou a výzvou

„Byla jsem na reflexi, kde jsme se jen bavili o tom, co se nám líbilo. Cítila jsem, že to bylo povrchní a že tam nebyla žádná výzva k zamýšlení,“ říkala jedna účastnice. Pokud reflexe sklouzne k povrchnosti, je to podle mě chyba lektora. Ano, příčina může být všude možné (od tématu, co skupinu nezajímá, po fyzickou únavu), ale mimo jiné i třeba ve strachu (nebo neschopnosti) lektora do toho seknout hlouběji. Na druhé straně, když lektor tlačí příliš a nutí účastníky k hlubokému sdílení, může je uzavřít. Jeden z účastníků vzpomínal na následující: „Lektor mě pořád tlačil do hlubokého sdílení. Bylo to pro mě stresující, protože jsem cítil, že musím neustále odhalovat své slabiny, což mě i jiné odradilo od otevřenosti.“ Povinností lektora je citlivě vybalancovat, kdy je vhodné účastníky podpořit a kdy je vyzvat k tomu, aby šli hlouběji. Ale ano, najít tu hranici je těžké.

3. Povinnost nechat uvědomění na účastníkovi

Jeden účastník popisoval svou frustraci z reflexe, kde měl pocit, že slova účastníků byla jen přebijena interpretacemi lektora: „Řekli jsme, co jsme zažili, ale místo toho, aby to nechal být, lektor to pořád překládal a snažil se nás nasměrovat k nějakým závěrům.“ Reflexe není prostor pro to, aby lektor dokazoval, jak skvěle umí interpretovat. Když se svým vhladem chce přijít, proč by ne, ale myslím, že je fér, aby ji označil jako svoji tezi a nechal ostatní, aby se k ní vyjádřili a klidně s ní i nesouhlasili. Protože úkolem lektora, myslím si, je ve výsledku nechat prostor pro účastníky, aby si sami našli svá uvědomění.

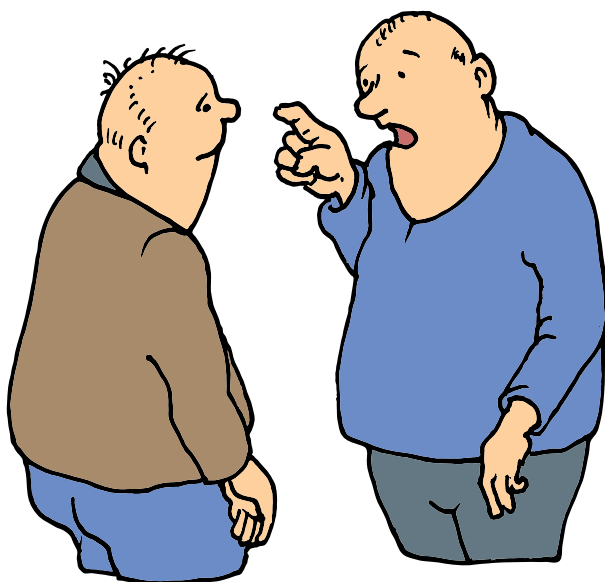
4. Povinnost někdy reflexi vynechat

„Na jednom školení jsme po každé aktivitě hned přecházeli k reflexi, což mi přišlo jako zbytečné a přetěžující,“ vzpomínal jeden účastník. Reflexe může být obrovsky přínosná, když je dobře načasovaná. Nadužívání, dle mé zkušenosti, spíš přítomné unavuje a frustruje. Na školení o reflexi, kde jsme dávali

dohromady těchto sedm bodů, se všichni přítomní shodli, že se někdy už cítili zbytečně „přereflektováni“. Asi i proto jiný účastník sdílel pozitivní zkušenost, kdy reflexe byla plánovaná na konec dne jako shrnutí všech aktivit: „Když jsme se k reflexi dostali až na konci dne, měl jsem čas si věci promyslet a viděl jsem, jak jednotlivé části dne spolu souvisí. Za mě mnohem lepší.“ Lektor by, dle mě, měl zvážit, kdy je reflexe skutečně potřebná, a nebrat ji jako automatický krok po každé aktivitě.

5. Povinnost propojit prožitek s praxí

„Po skončení reflexe jsem měla pocit, že jsme se jen bavili o tom, co se stalo, ale že jsme si z toho neodnesli žádné konkrétní poučení pro praxi,“ říkala jedna účastnice. Povinností lektora je nejen vést reflexi směrem k hlubokému uvědomění, ale také zajistit, aby účastníci mohli aplikovat to, co si uvědomili, ve svém životě. Na druhé straně doporučuji automaticky nepředpokládat, že každé uvědomění musí být okamžitě prakticky využitelné. Někdy je nejcennější uvědomění prostě to, že něco bylo prožito.

**Mám jen jednu povinnost!
Pamatovat si, co všechno jsem povinen!**

foto © archiv PŠL

6. Povinnost zvolit správnou techniku

„Na jednom školení jsme měli použít obrázky k tomu, abychom vyjádřili, co jsme během aktivity zažili. Jenže já jsem spíš typ, který se vyjadřuje slovy. Cítil jsem, že mě to svazuje a že ta metoda nebyla pro mě,“ vzpomínal jeden účastník. Jasně, volba správného nástroje je naprosto zásadní. Některé metody mohou být přínosné pro určitou skupinu, ale pro jiné jsou spíše bariérou. A ne každá reflexe musí být kreativní a inovativní – někdy prostá diskuze dává největší smysl. A naopak: některé skupiny (a myslím, že většina) si nechtějí jen povídat. Na jednom adaptáku, kde jsme moc kreativní v reflektivních technikách nebyli a spíš to bylo právě jen o povídání, jsme si třetí den sedali do kroužku a jedna holčička se se zmarem v očích sesunula k zemi se slovy: „Aaaach, zase to terapeutické kolečko.“ Tehdy jsem si uvědomil, že povinností lektora je sáhat po různých technikách. Ale tato holčička mě vede k další povinnosti:

7. Povinnost dělat reflexi, ne terapii

Tehdy to s tou průpovídkou myslela z leg-race (doufám), ale za mě je jedna z nejdůležitějších povinností lektora zážitkovky uvědomit si, že reflexe není terapie. „Na jednom školení jsme měli probírat naše nejhlubší pocity z aktivit a instruktor z toho udělal sezení skupinové terapie,“ sdílel jeden z účastníků. Terapie a reflexe jsou dva různé procesy, a zatímco reflexe by měla vést k uvědomění, jejím cílem není řešit osobní traumata či hluboké psychické problémy. Myslím, že úkolem lektora zážitkovky je zůstat v rovině vzdělávací a rozvojové. A právě o to se snažím na svých kurzech: „nenapravovat“ lidi, ale nabízet jim pozitivní rozvoj.

Osmou povinností, kterou s dovolením přidávám já sám za sebe, je:

8. Povinnost reflektovat, jak reflektuji

A klidně u toho doporučuji aplikovat těch sedm povinností výše zmíněných.

Někdy je nejcennější uvědomění prostě to, že něco bylo prožito. I foto © Michal Pařízek

Reakce Michala Pařízka:

Kuba, jak je jeho zvykem, dodal lehce provokativní text, se kterým zároveň souhlasím a zároveň k němu mám dvě poznámky:

Ad 1) Jsou situace, kdy je třeba, aby se v reflexi vyjádřili všichni. Účastník se může vyjádřit i slovy: „Nechci o tom mluvit, bylo/je to pro mne náročné.“ Myslím si, že to může přispět k pocitu bezpečí všech. Ten, kdo nechce mluvit, řekne alespoň toto, čímž zvědomí, že daný program či svou únavu nějak zpracovává. Ostatní díky tomu vědí, že mu mají dát čas. Navíc, když mluví stále ti sami lidé, je čas přemýšlet nad tím, jak otevřít prostor pro ostatní – použitím nějaké techniky, změnou velikosti skupin atd. Ti, kdo mluví málo, mnohdy přináší ty nejtrefnější postřehy a bylo by škoda, kdyby se na ně nedostalo.

Ad 4) Zcela souhlasím s Kubovým tvrzením, že „reflexe může být obrovsky přínosná, když je dobře načasovaná“. Vzhledem k tomu, že účastníci kurzů většinou nejsou zvyklí své konání běžně reflektovat ve sdíleném prostoru, může se stát, že reflexe bude častěji, než je jim milé. Právě pak vynikne dobrý program, dramaturgie kurzu a umění lektorů, když účastníci chápou, že se něčemu učí, že se rozvíjí, a to i díky reflexi.

Nemíchejme jablka a hrušky, tedy reflexi a zpětnou vazbu!

Reflexe v zážitkové pedagogice je ohlédnutím se za danou hrou/aktivitou. V reflexi se zaměřujeme nejen na sebe a na vytěžení (pedagogických) cílů, ale i na reflexi prožitků-zážitků druhých a tím můžeme být obohaceni. To nám pomáhá zpracovat své zážitky ve zkušenosti. Z nich se můžeme učit a dále s nimi pracovat. V reflexi nehodnotíme na škále dobrý-špatný, lepší-horší... právě proto, že se věnujeme našemu prožívání, našim zážitkům. Zpětná vazba (feedback) obsahuje nějakou formu hodnocení – informace, které dostáváme (nebo sami sdělujeme druhému) o tom, jak se chová, jak probíhá proces jeho učení či růstu. Očekáváme, že na základě zpětné vazby daný člověk upraví své způsoby jednání či učení (se) a tím se posune dál.

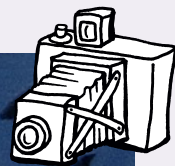

Mgr. Jakub Liška (1993)

Od roku 2017 lektor a instruktor Prázdninové školy Lipnice. Metody zážitkové pedagogiky aplikuje nejen na kurzech pro veřejnost, firmy či školy, ale i na expedicích Outward Bound. Mimo to je pak také předává na metodických kurzech dalším odborníkům, aby zážitkovka sloužila co nejvíce lidem.

jakub.liska@psl.cz

FOTOHĀDANKA

Schválně, co to je?
Rozluštění najdete na straně 170.

foto © Richard Macků

PRAXE

MILÍ ČTENÁŘI,

dovolte mi začít dnešní úvodník vzpomínkou na roky dávno minulé, osmdesátá léta minulého století. Působil jsem tehdy jako odborný asistent na katedře tělesné výchovy na humanitních fakultách UK v Praze. Naše práce zahrnovala jednak hodiny povinné tělesné výchovy, jednak tréninky zájmové, v mém případě šlo o oddíl vysokohorské turistiky a horolezectví. Naším hlavním posláním bylo představovat studentům různé formy rekreačního sportu a vést je k tomu, aby se tělesná kultura stala součástí jejich budoucího životního stylu. K tomu skvěle sloužily i týdenní sportovní kurzy, které byly organickou součástí studijních plánů.

Po revoluci došlo v organizaci tělesné výchovy na VŠ k zásadním změnám. Povinná tělesná výchova ze studijních programů na většině fakult zmizela. Zájmová forma pak vedla ke znatelnému poklesu návštěvnosti hodin, podobně to bylo i s účastí na sportovních kurzech.

Mnohokrát jsem si od té doby kladl otázku, zda tomu tak skutečně mělo být? Zda tělesná výchova neměla zůstat povinným předmětem? Ale jako přesvědčený demokrat konzervavec jsem si odpovídal, že dospělý člověk má mít právo volby. Má se rozhodovat

svobodně a nést zodpovědnost za svůj (třeba i nezdravý) životní styl. A proto si myslím, že **bylo porevoluční zrušení povinné TV logickým a správným rozhodnutím**. Ale na druhou stranu jsem se nejednou přesvědčil, že **se člověk z lenosti a strachu často vyhýbá neznámému**. A mnohdy teprve tehdy, je-li okolnostmi **donucen** do „neznámé vody vstoupit“, pozná její kouzlo a nadále „tuto lázeň vyhledává“.

Utvrdivlo mě v tom i náhodné setkání s Alešem Březinou, respektovaným muzikologem a hudebním skladatelem, který jako student hudební vědy docházel na mé hodiny kanoistiky. Společně jsme vzpomínali na absurdní situaci, kdy jsme v listopadu v sedm ráno ještě za šera vydávali kánoe z loděnice na Císařské louce, abychom často při teplotách blížících se bodu mrazu brázdili vody Vltavy. Kdyby to nebylo povinné, nepochybně by tam nikdo ze studentů nedorazil. Přesto to Aleš označil za úžasnou zkušenost završenou skvělým letním vodáckým kurzem – splouváním Vltavy z Vyššího Brodu do Boršova. Prý na to nikdy nezapomene.

Tak nevím, třeba existují oblasti, kde je přes veškerou demokracii určitý tlak a externí autoritou vyžadovaná povinnost na místě. Kdo však má mít právo v roli této autority vystupovat? Odpověď si dovoluji nechat na každém z vás.

Ale pojďme už raději k obsahu rubriky. Tentokrát je saturována především (ale nejen) zkušenostmi z Prázdninové školy Lipnice. Inspirovat vás může svým propracovaným a vysoce náročným systémem vzdělávání instruktorů, prací s rolemi v instruktorských týmech i vynikajícím programem Hrdina všedního dne. Anežka Dvořáková vás pozve na kurz Outward Bound Peacebuilding do Finska, kterého se sama zúčastnila, a já spolu s kolegyní Dášou Tučkovou se podíváme drobnohledem na klasiku – týmový orientační závod. A nakonec „psychologický nářez“ – náročná terénní týmová hra Jdi a dones hlavu krále. Seznámí vás s ní Mirek Hanuš a vzpomínky z prvního uvedení doplní Dan Draňanský. Ale pozor! Její uvedení není sranda pro obveselení publika a vyžaduje vědět, proč si tento ostrý nástroj беру do ruky. A taky mít potřebné zkušenosti s ním pracovat.

Tož přátelé, směle do čtení.

A nezapomeňte, budeme rádi, když se i vy s námi podělíte o své zkušenosti. Nemusíte být ani velkými spisovateli. Důležitý je obsah – zajímavá hra, úspěšně realizovaný kurz, zážitkový program, který s úspěchem používáte ve výuce... Nabídněte ho ostatním čtenářům. S dotažením textu vám rádi pomůžeme.

Přeji vám příjemnou zimu a těším se na shledanou u dalšího Gymnasionu.

VEDOUcí RUBRIKY:

PaedDr. Vladimír Svatoš (1955)

Působil v PŠL jako šéfinstruktor, lektor instruktorského kurzu i člen správní rady. Stál u zrodu Outward Bound – Česká cesta, s. r. o., a 10 let vykonával funkci jejího výkonného ředitele. Věnuje se koučování a manažerskému vzdělávání.

asvatos@volny.cz

ANKETA: POVINNOST V DNEŠNÍ PEDAGOGICKÉ PRAXI

PTAL SE: VLADIMÍR SVATOŠ

Taky vám připadá, že se slovo povinnost vytrácí z pedagogického slovníku? A je to dobře, nebo špatně? Nevyléváme tak trochu s vaničkou dítě? Vždyť povinnost nemusí znamenat jen prudu s nesmyslnou činností, kterou si na nás někdo jiný zbytečně vymyslel, ale taky náš závazek vůči okolí – našim blízkým, komunitě, ale třeba i Zemi – nebo respekt k řádu, který drží společnost pohromadě.

Pokusil jsem se o maličkou sondu mezi pedagogy z různých škol a mládežnických organizací, jak to vidí oni. Tak vznikla anketa s jedinou otázkou: „Patří ještě termín povinnost do slovníku současné pedagogiky a proč?“

PATŘÍ JEŠTĚ TERMÍN POVINNOST DO SLOVNÍKU SOUČASNÉ PEDAGOGIKY A PROČ?

PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D., proděkan Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, katedra pedagogiky

Jsme svědky situace, kdy škola přestává být úřadem, kde my učitelé napomináme žáky, aby konali své povinnosti, tedy latinsky *discipulos monemus ut officia sua faciant*. Postmoderní pedagogika možná proto přestala na pojem povinnost dbát, neboť je v této významové rovině spojen s vnější motivací, s napomináním, upomínkami. Jde o nad subjektem stanovená pravidla soužití, která druhého regulují vůli nadřazené osoby či instituce. V tomto kontextu si opravdu připustíme, že škola tento automatismus moci, nadřazenosti a vnější autority ztrácí. A je to dobře.

Podívejme se ale na druhý význam slova povinnost, tedy služba. Být někomu něčím povinován. Palouš v Času výchovy (1987) popisuje omyl modernity, která v kontextu výchovy (a tedy i výchovy k povinnostem) nepochopila složitý vztah mezi subjektem a objektem, kdy prioritizace jedné či druhé strany vedla a dál vede k omylům, které mají negativní dopady i na svět výchovy. Palouš vnímá, že jsme sice každý jedinečný, nezapustitelný, originálně neprevoditelný, ale dříve, než jsme byli my, byli druzí, byl svět, do kterého jsme vstoupili. A to nás činí odpovědnými, činí nás bytostí, která má mít starost o ostatní. Smyslem výchovy (k povinnostem) je podle Palouše „*vyvádění z moderního labyrintu světa, z utopenosti v ustaraném sebezajišťování k původní odpovědnosti vůči druhému: světu, věcem, lidem, všem bytostem...*“

Proto si myslím, že se slovo povinnost v této rovině uvažování z pedagogického slovníku nevytratilo, jen s větší pokorou vnímáme svůj potenciál ve výchově pocit odpovědnosti a povinovávání se druhým prosazovat a méně hlasitě o něm hovoříme.

Mgr. Nikola Dvořáčková, třídní učitelka 11. a 13. ročníku, kariérová poradkyně Waldorfské střední školy Olomouc

Termín „povinnost“ má stále své místo ve slovníku současné pedagogiky, a to z několika důvodů. V rámci normativního charakteru pedagogiky hraje povinnost roli jako součást norem a očekávání. Z pohledu výchovného cíle povinnost jako koncept pomáhá studentům rozvíjet smysl pro odpovědnost a disciplínu. Praktický význam ve smyslu plnění domácích úkolů, účasti na hodinách či dodržování školního řádu je nezbytný pro udržení struktury a řádu ve vzdělávacím prostředí. Historický kontext povinnosti od antického Řecka až po současnost je toho důkazem.

Mgr. Jiří Zajíc – Edy, předseda Odboru duchovní výchovy Junáka – českého skauta

Pod termínem „povinnost“ se skrývají dva dost odlišné významy. V tom prvním je moje povinnost důsledkem nařízení, kterým mi autorita uložila něco vykonávat. A já se k tomu nemůžu postavit jinak, než že se budu snažit to splnit, nebo se vzbouřím a povinnost odmítnu, samozřejmě i s případnými krušnými následky. Moji povinnosti se ale může stát i to, co dobrovolně přijmu s ohledem na potřeby druhých. Pak je moje povinnost jejich jistotou, na niž můžou spoléhat.

V tomto druhém významu je schopnost přijímat povinnosti jednoznačně pozitivní kompetence. Může se sice stát, že člověk z ochoty přijme někdy i to, co nakonec splnit není schopen, ale v zásadě je schopnost přijímat povinnosti (a také je spolehlivě plnit) významným prvkem pro budování důvěry. Proto jistě do výchovy patří i dnes. Co se týče toho prvního významu, to by vyžadovalo delší debatu, ale i tam můžou být situace, kdy je záhodno, aby člověk i takové povinnosti dokázal přijmout a zvládat.

foto © Klára Šindelková

Bc. Pavel Kaplan, VOŠ Jabok, Praha, lektor a vedoucí kurzů

Za mě je odpověď jednoznačně ano! Vnímám povinnost jako nedílnou součást života. Ale o jaké povinnosti se bavíme? Vidím kvalitativní rozdíl mezi povinností, kterou mi ukládá formální autorita (v tomto případě jí říkáme třeba pedagog), a povinností, kterou internalizuji a váže se na moji sociální roli, na moje postavení, pracovní zařazení... Povinnost se pro mě také velmi úzce pojí se zodpovědností. A proto považuji za důležité i v pedagogických vodách a práci s druhými lidmi s tímto termínem, s touto veličinou pracovat. Bez povinnosti to zkrátka nejde.

Mgr. Jakub Svatoš, učitel na ZŠ Kunratice

Já ho používám. Vnímám, že povinnost je něco, co když neudělám, následuje trest. Povinnost je protipólem práva. Mám právo se vzdělávat, ale mám povinnost chodit do školy. Mám právo na funkční zařízení školy, ale mám povinnost o něj svědomitě pečovat. Z hlediska výuky ale vlastně moc povinností není. Žák má reálně povinnost do školy chodit a chovat se podle školního řádu. Vše ostatní je ve skutečnosti jen hra na povinnost. Řada kolegů si podle mě plete povinnost s pojmem poslušnost. Plnění domácích úkolů komunikuji s žáky jako povinnost, rodičům ale sděluji, že mi je jedno, jestli to žáci udělají, nebo ne. Dělejí to pro svůj rozvoj, nikoliv pro můj „plezír“. Když to neudělají, nenásleduje žádný trest. Následuje případně pouze odměna. A ono to funguje!

Mgr. Pavel Kuchař, Ph.D., kněz a pedagog, salesián Dona Bosca, pedagog ve středisku mládeže v Českých Budějovicích a na VOŠ Jabok

Jsem přesvědčen, že zásadní. Povinnost vyplývá z odpovědnosti. Žijeme v prostředí přírodním a sociálním. Obě prostředí vysílají signály a podněty. Ty nás nutí k odpovědi. Jestliže chceme úspěšně přežít, tak musíme přiměřeně odpovědět. Jinak zahyneme nebo utrpíme nějakou újmu. Naopak když odpovíme přiměřeně, tak nás to posílí, prožíváme radost z úspěchu, dodá nám to zdravé sebevědomí, že jsme situaci zvládli. Také získáváme zkušenosti a rozšiřuje se náš akční rádius. Stáváme se více svobodnými. Kvalita našeho života roste.

Paradoxně čím je náš život civilizovanější, čím více je podporován technikou, tím více roste požadavek výchovy k odpovědnosti. V sebevyspělejší společnosti vyplývají z odpovědnosti nové povinnosti, nic se neudělá samo. Domnívám se také, že umělá inteligence dokáže hodně, ale nedá radost z dosaženého úspěchu vlastními silami a nedá radost z tvorby.

Domnívám se, že je třeba motivovat a vést k odpovědnosti (a z ní vyplývajícím povinnostem) už malé děti. Tím, že si uklidí hračky, myjí si ruce po záchodě a před jídlem a učí se vidět potřeby sourozenců, rodičů a spolupracují na společné domácnosti. Jsou to zcela přirozené věci.

Jako výbornou školu odpovědnosti vidím účast na expedicích (přechody hor). Nemusi to být v Himálaji, ale třeba na Šumavě nebo ve slovenských horách, kdy se vyspíš tak, jak si usteleš, a sníš si to, co si navaríš.

Pardon, nevěděl jsem, že odpověď je povinná!

S otázkou jsem se obrátil i na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy prostřednictvím oficiální mailové adresy pana ministra, nedostalo se mi však žádná odpověď.

PaedDr. Vladimír Svatoš (1955)

Je představen již na str. 43 jako vedoucí rubriky Praxe.

asvatos@volny.cz

HRDINA

VŠEDNÍHO DNE

Máme povinnost být aktivními účastníky života komunity, nebo je v pořádku, když se staráme sami o sebe a dění kolem nás míjí naši pozornost? Když si prostě žijeme své životy a nikomu neškodíme. Stačí to? Jsme přesvědčeni, že v historii tyto postoje dovedly způsobit mnoho nepříjemných zvratů, a proto chceme podpořit mladé lidi, aby se nezavírali v sobě a sledovali svět kolem sebe. Aby se stali hrdiny všedního dne.

Co takové hrdinství obnáší? Vytáhnout koťátko z hořícího domu nebo zvednout plastový sáček nesený větrem po parku? Podle psychologa Philipa Zimbarda to druhé. Každodenní čestné jednání, kdy člověk vystoupí z davu a udělá správnou věc. Byť drobnou.

V tomto článku navážu na text z Gymnasionu 32 a představím jeden z programů z projektu DemoHráč financovaného z programu Erasmus+, kde vedeme mladé lidi k tomu, aby ono každodenní drobné hrdinství začali trénovat.

AUTOR: LÍDA HOUDKOVÁ

Celý program má dvě nosné linie. Tou první je „všiměj si“ a tou druhou je „reaguj“. Inspirovali jsme se zde u výuky první pomoci – nejprve si musím všimnout, že někdo kolem mě potřebuje pomoc, a pak můžu být já ten první, kdo si nasadí modré gumové rukavice a začne jednat. Aplikováno na zájem o dění ve společnosti – nejprve je třeba si všimnout, že

se děje něco, co ohrožuje demokracii, a poté musím vědět, jak efektivně zasáhnout. A kolem těchto dvou prvků jsme postavili dramaturgii den a půl trvajících kurzů.

V linii „všiměj si“ účastníky vedeme během programů od poznání událostí, které vedly k nástupu nacismu k moci ve Výmarské republice, až po uvědomění, že ani dnešní

evropská i celosvětová společnost není některých podobných prvků zcela prostá. V linii „reaguj“ pak postupně budujeme vědomí, že je možné, a dokonce žádoucí se zapojit. Být platnou součástí občanské společnosti. A programy navlečené na tuto červenou nit bych ráda představila.

Představte si účastníky ve stavu, kdy se dozvěděli, že v rolové hře jejich postavy přesně replikovaly události vedoucí k nástupu nacistismu k moci. Ne proto, že by to měly napsáno ve scénářích, ale protože jim to připadalo logické vzhledem k situaci, ve které se ocitly. Přesto se jejich vědomí ještě zdráhá přijmout fakt, že je to něco, co by mohlo mít své místo i v moderní společnosti. Totalita? Taková jako v učebnicích? V 21. století, kdy svět objevuje umělou inteligenci a všechna odvětví lidského poznání pádí kupředu jak splašená kobyla? Proto na otázku, zda by se něco takového mohlo opakovat i dnes, i u nás, odpovídají v tuto chvíli převážně „spíše ne“ a pokud ano, tak za super speciálních okolností.

Tak je zveze na procházku, při které odtajňujeme na jednotlivých stanovištích skutečné příběhy teenagerů ze současnosti z různých koutů světa a v následné reflexi je klademe na index demokracie. Kouzelný to nástroj, který ukazuje úroveň demokracie v jednotlivých státech světa. Vřele doporučuji k prozkoumání, neb může sloužit jako drobná detektivka – byli jsme na tom v roce 2006 u nás v ČR s demokracií lépe, či hůře než dnes? Chcete-li

foto © archiv PŠL

odpověď, doporučuji nalistování příslušné strany indexu. Každopádně ve chvíli, kdy na zemi leží seřazené cedulky s názvy jednotlivých zemí světa, už není pochyb o tom, že to ani dnes není s tou demokracií všude růžové. A že i ve střední Evropě jsou státy, které oscilují v čase na škále nahoru a dolů. Že tedy naše pozice dnes není jistotou zítra. A tu se vkrádá otázka – a co my s tím?

Sám index nabízí některé odpovědi. Umí totiž vyprávět příběhy o tom, jak třeba do Polska přijeli soudci z 22 zemí světa podpořit své kolegy na demonstraci, kde protestovali proti zásahům vlády a disciplinární komise do soudních rozhodnutí. Jak maraton psaní dopisů lidí z celého světa do věznice v Turecku pomohl osvobodit studenty zatčené za nesouhlas s aktuálními vojenskými operacemi. Jak aktivisté v České republice svým zveřejněním pomohli odhalit podplácení voličů během komunálních voleb a domohli se tak soudního prohlášení voleb za neplatné. Jak vydal týdeník Gazeta samolepky LGBT free, které si mohli čtenáři nalepit na svůj obchod, školu, restauraci, aby dali najevo, že si tam nepřejí osoby s jinou než heterosexuální ▶

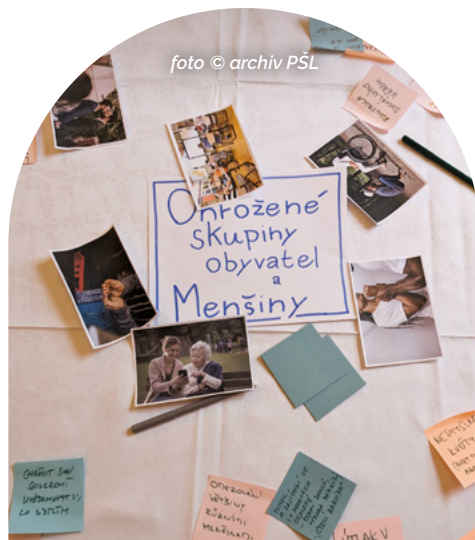
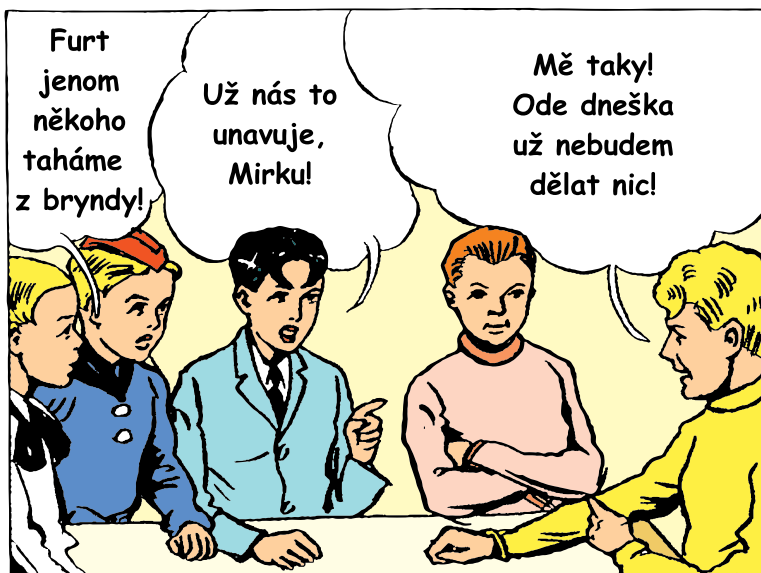

foto © archiv PŠL

konference, kam mohou psát každý jednotlivý drobný hrdinský čin, který udělali. Každé pípnutí zprávy pak motivuje a podporuje vydat se z tepla komfortní zóny a též zkusit něco změnit. Něco malého, drobného. Co ale změní do koše vyhozená plechovka před školou? Pár slov prohozených se sousedkou cestou ze schodů? Možná nic a možná v tom celku a opakovaném úsilí hodně. Poučení z historie i současnosti vidíme, jak lidé, kteří mají pocit, že kolem nich nic nefunguje, hledají jednoduchá a rychlá řešení, což poskytuje prostor mnohým populistům, aby taková řešení nabídli. Pochopitelně, přirozeně. A když

bude uklizený park, bezpečno ve škole, milo v domě, možná to ten pocit, že vše kolem je jen zoufalství a zmar, o trochu oslabí.

A pak je tu ta seberozvojová část – každým malým skutkem se buduje návyk, který se stává součástí mé přirozenosti. Zvednu slupku, třídím odpad... a kdo ví, třeba budu v budoucnu zrovna já ten, kdo nezavře oči před bezprávím a pokusí se s ním aktivně něco dělat. Čímž se vracíme k úvodní otázce, zda je povinnost být aktivním účastníkem života komunity. S dovolením bych ponechala na čtenáři, ať si na to odpoví sám, a na závěr snad už jen přidala citát:

„Má-li zlo triumfovat, potřebuje jediné – aby slušní lidé nedělali nic.“

Edmund Burke

Mgr. Lída Houdková, Ph.D. (1985)

Je lektorkou a metodičkou Prázdninové školy Lipnice a lektorkou v oblasti rozvoje měkkých dovedností u firem a organizací státního sektoru.

lida.houdkova@post.cz

ROLE

V PRÁZDNINOVÝCH TÝMECH

Sejde se Cukřenka, Šafář a Riskie... To není začátek pikantního vtípu, ale úzký výsek rolí, které jsou důležité v instruktorském týmu na kurzech Prázdninové školy Lipnice. Proč si to myslíme a jak s rolami na kurzech pracujeme, vysvětlíme v následujícím textu.

AUTOR: LÍDA HOUDKOVÁ, ZDENĚK PEZLAR

Začneme otázkou, proč vlastně něco takového dopředu řešit. Stejně jsou pořád všichni pospolu, tak proč nemůže danou věc zařídit ten, kdo má zrovna volné ruce nebo geniální nápad, který vnese do celé problematiky zářivé světlo? Nu, protože pak se může stát, že na to nemyslí nikdo v domnění, že na to přeci myslí někdo jiný. Třeba můžeme zapomenout, že máme v týmu nováčky, kteří občas potřebují pomoci zorientovat se v procesech nebo obsahu. A tak, když by roli pečovatele o ně nikdo neměl, může se stát, že kurz frčí světelnou rychlostí a elévové v něm vlají někde

na chvostu. Nechtějí zdržovat permanentně zaneprázdňené instruktory svými dotazy či potřebou podpory a teprve v závěrečné zpětné vazbě se tým dozví, že byli ztraceni a frustrováni. A pak už nepomohou výkřiky: „Proč jsi něco neřekl?“ Věci se odehrály, elév přišel o cennou příležitost k růstu a dost možná ho to vyprudilo natolik, že příště nepojede. Ups. Aby se podobné věci neděly a tým nevytěsňoval pod nápořem aktuálních úkolů věci nenápadné, ale přesto klíčové, jsou zde – voilá – ony role v týmu. Pojdme se na ně postupně podívat.

ŠÉF

To asi netřeba dlouze rozebírat. Drží celkovou ideu a tým. Jeho největším úkolem je seskládat tým dobře. Nenechat se přemocit tím, že s kamarády to bude fajn. Místo toho střizlivě rozvážit, jestli se nám náhodou nehodí i Franta, co pořád prudí s realizovatelností a brzdí kreativní duše, ale ve výsledku nám často zachrání pozadí. Třeba si jako jediný uvědomí, že když máme stanoviště na louce uprostřed léta, bylo by fajn tam dát lidem vodu. Pokud pak o svůj kvalitně sestavený tým šéf pečuje místo toho, aby zavalen mikromanagementem stříhal lístečky nebo vařil guláš, je vyhráno.

ZÁSTUPCE ŠÉFA

Může se zdát, že je dobrý jen na to, aby, když šéfa z kurzu odveze sanitka, nemusel tým v paralýze přemýšlet a hlasovat, kdo teď jako bude dělat šéfovskou práci. Ale není tomu tak. Kdo někdy něco šéfoval, může potvrdit, že i když máte nejlepší tým na světě, bývá to občas trochu osamělá práce. Když máte něco rozhodnout, přiklonit se na něčí stranu, řešit konflikt v týmu... Proto je tu zástupce. Šéf si ho vybral pravděpodobně proto, že vyplňuje nějakou jeho šéfovskou slepou skvrnu, a tak mu může poskytnout cenný náhled anebo jen další uši a oči. Je tam jako přímá podpora šéfa. A když šéf stříhá v lese lístečky mimo signál, může zástupce rozhodnout za něj, protože by měl mít podobné množství informací a ideálně i podobný pohled na věc.

EKONOM

Rozpočet. Achillova pata mnohých rozevlátých bohémů chtějících tvořit velké věci. V historii Prázdninovky existovaly chvíle, kdy na kurz přijel kamión žvýkaček, uprostřed pole stálo piano, bylo třeba vyrobit 30 náhrobků, postavit uprostřed louky velkolepé pódium pro divadlo a podobně. A k tomu, aby to celé neskončilo velkým průšvihem, kdy si každý nakoupí, co „nutně“ potřebuje ke svému velkolepému programu, jehož sláva hvězd se bude dotýkat, a najednou jsme na nule dřív, než kurz vůbec začal, slouží ekonom. Člověk, co má tabulky a nebojí se je použít. Aby právě bylo na všechny ty atmosférotvorné srandičky, které dělají program nezapomenutelným.

ZDRAVOTNÍK

Jasně, že mají všichni zdravotnický kurz, ale chápeme – někdo musí být ten, u koho se sbíhají zdravotnické dotazníky i stesky účastníků. Kdo má kapacitu řešit tyto problémy kontinuálně, když je třeba. Kdo odhadne, že po třicetakilometrovém pochodu s batohy budou potřeba sterilní jehly a protipuchýřové náplasti a dopředu je nakoupí, kdo vyškolí účastníky na správné vyndávání klišťat (ano, nemají hubu na závit, to už víme) a kdo má na dětském kurzu v kapse vždy náplast se žirafkou. A kdo houkne na kolegu, který frčí na stanoviště do lesa bez lékárničky, ať se pro ni kouká vrátit.

RISKIE

Označení člověka, který má na starosti riziko. Říkáte si, že zdravotníka už máme, tak o co jde? O předcházení problémům. Riskie by měl už u tvorby scénáře připomínat, že se musíme podívat na to, kde se mohou v programech nacházet rizikové body, a připravit plán, jak jim předcházet. Třeba pokud půjdou účastníci noční stezku plnou fyzicky náročných překážek, je fajn kouknout na to, jak to udělat bezpečně. Pokud se chystá něco většího, konzultuje vše s prázdninovkovým risk managerem a připraví plán společně. Na place sleduje počasí a klade otázky typu: „Jak máte v plánu zabezpečit to spaní venku, když má přijít bouřka?“, „Kdo otestuje bezpečnost prolézání potokem po posledních deštích?“ Chce to zkušenosti i rozvahu.

z týmové porady IK PSL I foto © Danjel Svoboda

MATERIALISTA

Člověk, který si neustále drží přehled o materiálu – co budeme potřebovat a co kde máme. Nakoupí, objedná, zajistí, vytvoří systém. Slídí za členy týmu, kteří si po svých programech neuklízejí materiál, a vyžaduje nápravu. Protože lano uvázané 750 metrů od střediska po předchozím programu je nám v době, kdy ho potřebujeme... no, řekněme k ničemu. Ideální role pro člověka, který si při pohledu na srovnaný sklad řekne: „Ach, to je krása!“

KOMUNIKÁTOR S ÚČASTNÍKY

Je fajn, když už před kurzem s účastníky komunikuje jen jeden člen týmu. Zná všechny informace a speciality, řeší případné obavy a dotazy. Účastníci tak přijíždí na místo, kde už mají svého člověka. A stejně tak i po kurzu – tento člověk dotahuje komunikaci o zpětnovažebních dotaznících, ztrátách a nálezech apod.

PROPAGÁTOR

Někdo, kdo ideálně trochu chytl závan šepotu marketingu. Chápe, kdo je naší cílovou skupinou (třeba jestli jsou to u kurzů pro teenagery oni, jejich rodiče, nebo obojí). Umí vyrobit post na síť a ví, že to, jak komunikujeme, přímo ovlivňuje to, kdo přijede, nebo v horším případě nepřijede. A když tým neví, co si lidi z kurzu odvezou, rovnou protestně pálí své týmové tričko, neb ví, že nejednoznačnost a rozbředlost v komunikaci fakt není sexy.

KOMUNIKÁTOR SE STŘEDISKEM

Někdo, kdo dopředu řeší vše, co je na středisku třeba (kdy přijet, odjet, co je v ceně, kde co je, koho kdy volat atd.). Obzvlášť, pokud si kurz vymyslí nějaké nestandardnosti, o kterých by bylo fajn, kdyby na místě věděli, jako třeba zbudované a zase demontované stavby.

ŠAFÁŘ

Může se rekrutovat z komunikátora se střediskem. Je to osoba, která na místě řeší všechny obtíže i požadavky stran ubytování a prostoru, ve kterém se pohybujeme. Umí vyřešit nesvítící světlo na záchodě a hrdinně půjde sdělit kuchařům, že velkolepá několikachodová noční hostina naplánovaná přesně na půlnoc se posouvá, neb se účastníci zasekli v bahně. A když se správce střediska rozhodne sekat metrové kopřivy, které ovšem nádherně sedí do programu následujícího dne, bude je bránit vlastním tělem.

DRAMATURG

Někdo, kdo je v extázi z vytříbené dramaturgie. Vidí celek a pomáhá týmu nepustit ze zřetel cíle a naskládat programy do scénáře tak, aby společně tvořily symfonii, a nikoliv odrhovačku z páté cenové. Pomáhá garantům programů ladit reflexe, aby byly kvalitní a neopakovaly se formáty. Při tvorbě vykřikuje věty typu „No a co je cílem?“ a na place pak klade záladné otázky ve stylu: „Podařilo se v reflexi naplnit cíl programu?“

CUKŘENKA

Zavádějící název skrývá člověka, který se stará o wellbeing týmu. Protože máme vypracovaný kontrakt zahrnující i návody na použití členů týmu, ví moc dobře, kdo potřebuje ve stresu obejmout a ke komu se naopak nemá nikdo přibližovat. Ve vhodných chvílích přistrkuje sušenky nebo klíčky dle preferencí daného jedince a hlavně hlídá pitný režim. Možná jste povytáhli obočí, ale v intenzivním tempu kurzu si nejeden instruktor v devět večer uvědomí, že měl naposledy ranní kafe a ještě ho z půlky nedopil.

MÁMA/TÁTA PRVOELŮVŮ

V týmu je dle našich interních zvyklostí vždy alespoň jeden nováček v organizaci a ten si zasluží extra podporu. Člověka, na kterého se může obracet, když je totálně zmatený tím, o čem se tým už dvě hodiny dohaduje, nebo když si není jistý, jak má uvést příští program. Někoho, kdo se ho čas od času zeptá, jak se má, jestli všemu rozumí a něco nepotřebuje, a kdo na procesy kouká optikou nováčka (když nevím, že jsem mimo rámec, nemůžu se zeptat).

Komentář Vladimíra Svatoše

Jak se vyznat v labyrintu rolí:

Málokteré české slovo bývá užíváno v tolika významech jako ROLE. A přiznejme si, že dost často nesprávně. Pokusíme se v tom chaosu udělat maličko pořádek.

V našem kontextu se nebudeme zabývat významy jako svitek (papíru) nebo pole, ale obsahy, odvozenými ze sociálně-psychologické interpretace role jako očekávaného způsobu chování jedince podle jeho postavení.

Můžeme tedy hovořit například o **životních rolích** – *rodič (matka, otec)* a o jejich odpovědnostech vůči dětem. Ale také o rolích *manžel, manželka, partner, partnerka* a jejich vzájemných očekáváních, stejně jako o jedinečné roli *prarodičů (babička, děda)* vzhledem k *vnoučatům* i o odpovědnosti *dětí* vůči svým *rodičům* v době jejich seniorního věku.

Často je termín role užíván v kontextu pracovní pozice definované určitou pracovní náplní. *Pokladník, operátor na výrobní lince, řidič* apod. V této souvislosti se obvykle užívá termín **funkční nebo také profesní role**.

Zcela specifické je užití pojmu role ve spojitosti s odlišnými obvyklými přínosy členů pracovního týmu při řešení společného úkolu. Mluvíme např. o roli *chrliče* (produkuje originální nápady), *režiséra* (přirozeně řídí a motivuje tým), *tahouna* (první se pouští do práce, strhává ostatní k výkonu), *dotahovače* (dbá na precizní dotažení úkolu „i s mašličkou“) a dalších. Zde se živilo označení **týmové role** a díky velice propracovanému modelu, který vytvořil, bývá s tímto pojmem často spojováno jméno britského teoretika managementu Meredith Belbina.

V hierarchicky strukturovaných organizacích může být slovo role užito i pro označení **pozice ve struktuře organizace** (*akcionář, člen správní rady, zaměstnanec...*), ze které vyplývají určitá práva, ale i odpovědnosti vůči celku.

A aby toho nebylo málo, v organizacích, které využívají projektový přístup, může docházet k jevu, kdy tentýž člověk má v různých týmech, do kterých je nominován, nejen různé funkční, ale i týmové role.

Podíváme-li se tímto úhlem pohledu na článek o rolích v prázdninových týmech, vidíme, že jde o funkční role v rámci instruktorského týmu = co mám dělat nebo hlídat v přípravě kurzu a zejména při jeho realizaci. Pokrývají činnosti, které při prvním přiblížení (zdanlivě) nejsou viditelné nebo důležité a mohlo by se na ně zapomenout. Proto jsou takto explicitně pojmenovány a jsou náдавkem připojeny k těm prvoplánově základním, jako je *instruktor, řidič, kuchař, zásobovač* apod.

I v samotné Prázdninovce se ale pracuje s pojmem role i v jiných kontextech, třeba pro rozlišení pozice eléva a instruktora v hierarchii organizace.

Lída Houdková (1985) & kol.

Je představena již na str. 51.

lida.houdkova@post.cz

Cesta z tábořiště v národním parku Tiilikajärvi I
foto © archiv autorky článku

KAŽDÝ ÚČASTNÍK JE KLÍČEM

ROLE A JEJICH POVINNOSTI NA OUTWARD BOUND PEACEBUILDING KURZU

Zatímco v Prázdňinovce pomáhají různé role především instruktorům, aby v průběhu kurzu na nic důležitého nezapomínali (viz předchozí článek), v Outward Bound Peacebuildingu slouží speciální role k aktivnímu zapojení účastníků do programu. Přesvědčila jsem se o tom během své účasti na metodickém kurzu, který se konal v dubnu 2024 ve spolupráci s OB Finland v Metsäkartano Youth Centre ve Finsku a který byl určen pro členy národních organizací Outward Bound.

AUTOR: ANEŽKA DVOŘÁKOVÁ

Druhý den našeho mezinárodního setkání nás organizátoři seznámili s devíti rolemi, které bylo potřeba každý den zastávat. Některé z nich byly určeny i pro 2–3 účastníky a každý den se měl v těchto rolích vystřídat někdo jiný. Byli jsme vyzváni, abychom se během kurzu alespoň jednou přihlásili k jedné z těchto rolí. Naši skupině zároveň připadl úkol zajistit, aby každý den před začátkem programu byly všechny role mezi námi rozdělené.

Kurzy Outward Bound se vyznačují jednodušší programovou strukturou oproti tradičním kurzům PŠL a vždy zahrnují expediční část, která je klíčová pro rozvoj cílených dovedností. V rámci metodického kurzu OB Peacebuilding nás proto také čekala zkrácená výprava finskou zimní krajinou. Během této expediční části se některé role stávaly důležitějšími, nebo dokonce zásadními, oproti obyčejné části kurzu. ▶

JAKÉ ROLE BYLY NA VÝBĚR A JAKÉ POVINNOSTI S NIMI SOUVISELY? CO BYLO CÍLEM TĚCHTO ROLÍ?

Leader: Osoba, která měla na starosti informování zbytku skupiny o časech setkání, co si s sebou přinést a co si obléci. Jejím úkolem bylo také svolat skupinu dohromady a zajistit, že všichni účastníci mají potřebné informace pro hladký průběh nadcházející akce. Cílem této role tedy bylo vytvořit jasnou organizační strukturu, která umožňovala skupině efektivně fungovat.

Timer: Tato osoba měla za úkol hlídat čas a informovat ostatní o časových limitech. Měla pomáhat organizátorům udržovat denní běh v rámci nastaveného harmonogramu. Cílem této role bylo zajistit, aby se program uskutečnil efektivně a bez zbytečných prodlév, čímž se měl maximalizovat čas věnovaný důležitým tématům a diskuzím. Timer měl rovněž podpořit skupinovou dynamiku tím, že umožňoval účastníkům soustředit se jak na jednotlivé části programu, tak i na potřebný čas odpočinku.

Energizer: Neboli osoba, která má za úkol aktivizovat skupinu ve chvílích, kdy se zdá, že její energie upadá. Bylo zcela v kompetenci dané osoby zvolit, jakou metodu nebo aktivitu použije k povzbuzení skupiny. Cílem této role bylo nejen obnovit energii a pozornost účastníků, ale také posílit týmovou dynamiku a soudržnost skupiny. Energizer měl za úkol přinést do atmosféry pozitivní energii a motivaci, čímž podporoval také větší angažovanost všech účastníků a zajistil, že se skupina více soustředila na nadcházející program.

Teacher: Osoba, která měla na starosti předávání nových znalostí a dovedností skupině. Jejím úkolem bylo naučit účastníky v průběhu dne něco nového. Mohlo jít o specifickou dovednost, teorii či praktickou informaci. Teacher měl kreativní volnost v tom, jakým způsobem znalosti či dovednosti skupině předá. Cílem této role bylo obohatit účastníky o nové poznatky, ale také podnítit jejich zvědavost. Teacher většinou vytvářel svým vstupem interaktivní prostředí, ve kterém jsme byli motivováni k aktivní účasti a k experimentování

s novými dovednostmi. Tímto způsobem byl podporován rozvoj nejen jednotlivců, ale i skupiny jako celku.

Naturalist: Tato osoba měla za úkol přinést do skupiny fascinující poznatky a zajímavosti z oblasti přírody. Naturalist mohl vyprávět příběhy, předvádět ukázky přírodních materiálů, zorganizovat procházku v přírodě, během které účastníci pozorovali a objevovali různé prvky krajiny, a další. Cílem této role bylo nejen vzdělávat o přírodních jevech a jejich významu, ale také podnitit úctu k životnímu prostředí a inspiraci pro jeho ochranu. Naturalist měl za úkol povzbuzovat skupinu k aktivnímu zapojení a zkoumání světa kolem sebe, čímž přispíval k hlubšímu vnímání přírody.

Journalist: Osoba, která byla zodpovědná za vytváření rekapitulace proběhlého dne, a to buď samostatně nebo s aktivním příspěvkem skupiny. Její úloha spočívala ve shromáždění a shrnutí klíčových poznatků a myšlenek, které během dne zazněly. Journalist měl za úkol tzv. vypíchnout nejpodstatnější momenty a události, které utvářely atmosféru

a dynamiku daného dne. Účastníci tak měli příležitost společně si projít nejdůležitější okamžiky a momenty učení, které si z daného dne odnesli. Cílem této role bylo podpořit kolektivní paměť a posílit smysl pro komunitu, stejně jako sdílení zážitků mezi účastníky.

Leave no Trace (LNT): Tato osoba měla za úkol dohlížet na to, aby po skupině nezůstaly žádné stopy naší přítomnosti v přírodě, a to zejména během putování. Role LNT byla důležitá ale i v době, kdy jsme pobývali na středisku, protože přispívala k udržování čistoty a respektování místního prostředí. Hlavním cílem LNT bylo minimalizovat dopad našich aktivit na okolní prostředí a přispět k dlouhodobé ochraně přírody.

Coordinator of the Camp (CC): Tuto roli zastávaly 2–3 osoby, které byly zodpovědné za organizaci a plánování táborového prostoru během putování. Po společné dohodě a případné konzultaci s instruktory OB kurzu určovaly umístění stanů, toalet, ohniště a dalších klíčových prvků v tábořišti, aby bylo uspořádání co nejefektivnější a nejbezpečnější. ▶

Zohledňovaly přitom praktické faktory, jako je dostupnost vody a ochrana před nepříznivým počasím, a tím pomáhaly vytvářet funkční a pohodlné prostředí pro všechny členy skupiny.

Cook: Tato role spočívala v přípravě jídla pro malou skupinu (3–4 osoby) během putování. Díky tomu se ostatní členové mohli po příchodu na tábořiště věnovat svým úkolům, jako je stavba tábořiště, a poskytovat kuchařům potřebnou podporu, například donáškou vody. Kuchaři tedy hráli klíčovou roli v zajištění dostatečného množství teplého jídla a tím zároveň přispívali k pohodlí celé skupiny a hladkému průběhu každodenních aktivit.

CO BYLO PŘI NAPLŇOVÁNÍ ROLÍ PŘEKVAPUJÍCÍ?

Široká škála nabízených rolí umožnila každému účastníkovi aktivně se zapojit do chodu kurzu podle svých možností, aniž by musel výrazně opouštět svou komfortní zónu, pokud nechtěl. Každý měl možnost vybrat si roli, která mu vyhovovala a ve které se cítil pohodlně,

což podporovalo bezpečné kurzovní prostředí. Naopak aktivnější účastníci měli příležitost využít svou energii a každý den se ujmout jiné role, čímž podpořili dynamiku skupiny a obohatili i sami sebe o nové zkušenosti.

Organizátoři museli počítat s tím, že volnost, kterou poskytli pro plnění těchto rolí, může ubrat čas z jiných částí programu. Nebylo totiž přesně určeno, v jaké části dne se jednotlivé role budou realizovat, a délka vstupu byla pouze orientačně nastavena na max. 5–20 minut. Na základě této zkušenosti bych doporučila stanovit pevnější časový rámec, zejména pro role Teacher a Journalist, které často zabíraly více času.

Příjemným překvapením byla spolupráce některých dvojic při plnění rolí. Často šlo o účastníky z různých zemí a tedy i z odlišných škol Outward Bound, což vedlo k intenzivnější mezinárodní výměně zkušeností a novým přístupům už během přípravy jejich vstupů.

Velkou inspirací pro mě byla kreativita a svoboda myšlení, kterou účastníci při plnění těchto rolí projevovali. S každým dalším dnem

kurzu se tato kreativita ještě více prohlubovala. Celkově jsem vnímala role jako prvek, který velmi vtahoval účastníky do procesu kurzu, podporoval jejich aktivní spoluúčast na průběhu a rozvíjel pocit spoluodpovědnosti za výsledek. Nadchl mě i prvek vrstevnického učení, který je skvěle replikovatelný v kolektivech s mládeží.

Kurz Outward Bound Peacebuilding ve Finsku nám poskytl jedinečnou příležitost k hlubšímu sebepoznání a porozumění skupinové

dynamice. Denní střídání rolí přinášelo rozmanitost, podporovalo spolupráci a posilovalo soudržnost naší skupiny. Rozdílné role, které jsme si přidělovali, jasně ukázaly, jak klíčové je aktivní zapojení každého člena při budování fungující komunity. Každá role – ať už *Leader*, *Energizer*, *Cook* a jiné – měla své nezastupitelné místo a významně přispěla nejen k úspěšnému průběhu kurzu, ale i k obohacení absolventů o cenné zkušenosti důležité pro budování komunit i mimo prostředí kurzu. 🌀

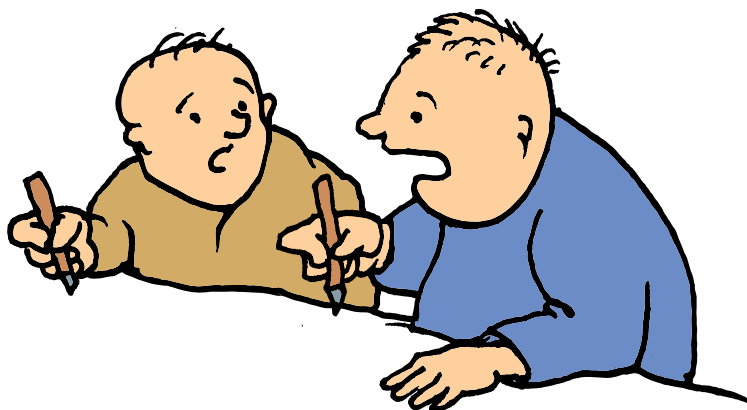

Mgr. Anežka Dvořáková (1989)

Je instruktorkou Prázdninové školy Lipnice, členkou správní rady organizací Buď svá a Asociace neformálního vzdělávání (ANEV).

anezdvorakova@gmail.com

Dvě hodiny máme za sebou!
Ještě 798 a máme to!

POVINNÁ KVALIFIKACE INSTRUKTORA PŠL 800 HODIN OSOBNOSTNÍHO ROZVOJE A ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Každá organizace, která myslí na svoji budoucnost, by měla věnovat dostatečné zdroje i energii do výběru a rozvoje svých pokračovatelů. Více než 45 let tak činí i Prázdninová škola Lipnice. Vytvořila si jedinečný systém nábory a vzdělávání budoucích instruktorů postavený na osobním prožitku kurzu a kombinaci individuální práce a společných vzdělávacích aktivit. Tento „proces zrodu instruktora“ trvá obvykle tři roky a zahrnuje neuvěřitelných 800 hodin strávených na kurzech nebo samostatnou přípravou. Tuto vysokou náročnost na instruktory vnímáme jako povinnost Prázdninovky vůči klientům – aby s nimi pracovali jen opravdu zralí a odborně vzdělaní lidé – i vůči instruktorům samotným – aby byli dostatečně připraveni na odborně i lidsky náročné situace, které na kurzech vznikají.

AUTOR: ZDENĚK PEZLAR, LÍDA HOUDKOVÁ

Oheň hoří, účastníci jsou zahloubáni v sobě. Padla klíčová otázka v reflexi, každý skenuje své nitro a hledá odpovědi. Takové, které jsou oči otevírající, přelomové. Když je najdou, jejich život už nebude jako předtím. Dostane novou kvalitu. Lektor klidně přechází očima z jednoho na druhého, nespěchá. Pozoruje tváře ozářené měkkým teplem ohně. Ví, že teď se rodí změna.

Na kurzech se děje mnoho zlomových momentů. Aby je instruktoři uměli naplánovat a inscenovat bezpečně a zároveň efektivně a vytěžit zážitky do potřebné hloubky, co musí vlastně umět? Stačí si přečíst Zlatý fond her, nebo je potřeba přeci jen hlubšího studia? Na následujících řádcích vás seznámíme s tím, jak připravujeme instruktory u nás

v Prázdninové škole Lipnice. Podíváme se na první tři roky, které s námi nový člen organizace stráví.

ZÁKLADEM JE OSOBNÍ ZKUŠENOST ÚČASTNÍKA KURZU

Naší zajímavostí je, že se prázdninovníci instruktoři rekrutují z účastníků kurzů. Je to historická tradice a má své kouzlo i důležitost. To si tak jedete na seberozvojový kurz, tam zjistíte, že vám to dalo přesně ten životní impulz, který jste potřebovali, a že to dělají dobrovolníci. A najednou vaše srdce zatouží být toho součástí. Být součástí komunity lidí, kteří s vámi dělají poctivé řemeslo zážitkové pedagogiky. Vrátit vklad, který někdo investoval do vás. A tak se přihlásíte jako elév a vlastně vůbec netušíte, na jakou cestu jste se právě vydali.

PRVNÍ KROKY V ORGANIZACI

Prvním krokem je tzv. Prvosen, kurz pro nováčky v organizaci, kde dostanou účastníci péči zejména orientační (jak fungují v Prázdninovce různé procesy a proč zrovna takto, jak do nich co nejlépe zaplout).

V rychlém tempu po Prvosnu je pak K+, každoroční metodické setkání instruktorů, kde probíráme kurzy uplynulé sezóny, destilujeme inspiraci a ponaučení a věnujeme se vždy pomocí workshopů i rozvojovým tématům z oblasti zážitkové pedagogiky nebo specifických cílových skupin (třeba jaké jsou aktuální trendy v prožívání mladých lidí nebo jaké programové prostředky se historicky i aktuálně používají na začátku kurzu a co s sebou přinášejí). Ze setkání vzniká vždy sborník, aby bylo možné se k tématům vracet a sledovat jejich vývoj v organizaci. Elév si tak zarámuje svoji zkušenost z kurzu a nahlédne poprvé pod pokličku prázdninovkové kuchyně.

ELÉVEM V TÝMU

Ke konci roku se v ideálním případě nováček začlení do nějakého týmu, který připravuje na další léto autorský kurz, a tím získá i individuální mentorskou podporu (v týmu je vždy někdo, kdo se mu věnuje, zasvěcuje ho do procesů i metodických oblastí). Tím, že stavíme kurzy ve valné většině na zelené louce, projde si elév společně s týmem celým procesem od stanovování záměru, témat

foto © archiv PŠL

a cílů přes nastavení dramaturgického klíče až po výběr a tvorbu vhodných programových prostředků, které ke stanoveným cílům vedou. Na poradách slyší, jak tým přemýšlí nad dramaturgickými principy, jak vypadá v praxi červená nit, dramaturgický střih i oblohou, jak může vypadat program, o kterém mluvíme jako o vrcholu. To, co by na papíře mohlo vypadat abstraktně, se tu žije. Během příprav i realizace si tak člověk řemeslo osahává a získává zkušenosti.

Po kurzu je jedno setkání vyhrazené na vyhodnocení, elév si tady může svůj zážitek opět metodicky zarámovat. Podruhé ho pak rozebírá na opětovném metodickém setkání K+, kde zároveň slyší, jak to dělali na jiných kurzech, jestli se potýkali s tím samým, nebo s úplně jinými věcmi. A pak jsou dvě možnosti. Pokud se v tom roce otevírá instruktorský kurz, může do něj elév rovnou naskočit. Pokud ne, zopakuje si celoroční zkušenost z chystání, realizace a vyhodnocení kurzu ještě jednou nebo dvakrát a nabere tak ještě víc zkušeností.

foto © archiv PŠL

Pro vstup do instruktorského kurzu (IK) nám to připadá klíčově. Nezačínáme totiž zasvěcení do tajů metod zážitkové pedagogiky od nuly, kdy si člověk pak teprve zpětně při prvním vlastním instruktorském zážitku říká: „Aha, tak tohle byla ta situace, o které jsme se bavili na instruktorském kurzu.“ Naopak si teoretické koncepty rámuje elévové na svou vlastní zkušenost, přinášejí kazuistiku, mohou diskutovat probíranou látku a celý proces se nám tak zdá efektivnější. A má to ještě jednu praktickou výhodu – člověk už fungoval půl roku v chystání kurzu a tak si může sám říct, jestli se tomu chce věnovat i do budoucna. Navíc pro vstup do instruktorského kurzu potřebuje od šéfa kurzu doporučení. Díky tomu jako organizace neinvestujeme do lidí, kteří v kurzu fungovali problematicky.

Pokud doporučení člověk nedostane, může samozřejmě absolvovat ve stejném nebo i jiném týmu další autorské kurzy, na kterých může doporučení získat. Stát se může leccos v životě lidském. Mimochodem znalosti, dovednosti, zkušenosti i postoje může elév nabírat i na kurzech interního vzdělávání (KIV) – kratší kurzy na nejrůznější témata – případně jako elév na akcích naší dceřiné společnosti Česká cesta (která se věnuje firemnímu vzdělávání) nebo na metodických kurzech v rámci Metodického centra. Možností Prázdninovka nabízí opravdu hodně.

INSTRUKTORSKÝ KURZ

Jak je instruktorský kurz prakticky postaven? V tuto chvíli je to celoroční proces.

Zahrnuje několik oblastí, které se vzájemně prolínají. Ve **tvorbě kurzu** si účastníci osvojí práci se stanovením záměru, témat, cílů, použití vhodných dramaturgických principů. V rámci **programových prostředků** jim poskytneme dovednosti, jak směrem k nastaveným cílům vybrat, modifikovat či vytvořit zcela nové aktivity, v případě Prázdninovky zejména naše unikátní hry. Nedílnou součástí procesu tvorby kurzu je i vhodně nadesignovaná (a následně pak samozřejmě kvalitně odvedená) **reflexe**. Proto je i tomuto tématu věnován dostatečný prostor.

V **řízení rizika** se naučí k nastaveným programům vyhodnocovat a řídit rizika z pohledu psychického i fyzického (mimochodem, každý instruktor Prázdninovky musí mít absolvován i **zdravotnický seminář** od organizace ZDRSEM, takže fyzické riziko se netýká jenom správného uvázání lana a zabezpečení prostor, ale velmi do hloubky jde i na úrovni zdravotní). Během **práce v týmu** získají elévové schopnosti v nastavování týmových procesů i řešení možných obtíží a oblast **organizace** jim umožní stavět na více než 45 letech zkušenosti Prázdninovky a ještě více se identifikovat s hodnotami naší organizace.

A pak tu máme jeden úplně speciální předmět, který bývá největším zdrojem kontroverzí, a to je **osobnost instruktora**. Věc se má tak – naši instruktoři pracují i přes množství kontrolních mechanismů (konkurzní komise, patron kurzu u prvošéfů apod.) docela autonomně. A abychom toto mohli umožnit bez obav, že se na kurzu bude realizovat někdo nevhodným způsobem, nedej bože způsobem poškozujícím účastníky (a je jedno, jestli vědomě, nebo nevědomě), máme další kontrolní mechanismus právě v tomto předmětu. Nejen, že se tam probírají psychologické aspekty práce instruktora, člověk sleduje svůj rozvoj pomocí propracovaného kompetenčního modelu a pracuje se zpětnou vazbou od týmu, ostatních účastníků i se sebereflexí, ale lektorský tým instruktorského kurzu má možnost po celém ročním procesu pro tento předmět neudělit zápočet nebo ho udělit s podmínkou. Znamená to, že účastník dostatečně neprokázal, že je integrovanou osobností, které organizace svěří kurz. Proto nezíská titul instruktora a může dál fungovat jen na pozici eléva, dokud nesplní podmínky kladené lektorským týmem instruktorského kurzu nebo se může znovu přihlásit do celého kurzu.

Pokud si teď čtenář říká, že se účastník může pokusit na kurzu stylizovat a neukazovat své pravé já, pak vězte, že nemá šanci. Tempo kurzu a jeho náročnost poskytují dostatek příležitosti pro odhalení jádra osobnosti každého z účastníků. Kurz zahrnuje mimo jiné

i zimní část, během které účastníci v menších týmech 4 dny pochodují, plní různé úkoly, vaří a táboří na sněhu. V takových podmínkách by stylizovanou škrabošku udržel opravdu jen tvrdě vycvičený špión. A nebyl by to prázdninový kurz, aby nezahrnoval další zážitkové části (třeba podzimní sebezkušenostně metodickou, kde sbíráme materiál na společné metodické diskuze a ukazujeme, jak je dobrý kurz postaven), během kterých je též velmi obtížné držet nějakou stylizaci.

A jak vypadá praktická organizace kurzu? Během celého kurzu jsou **společné části** (už zmíněná podzimní a zimní a pak ještě letní, kde účastníci prohlubují znalosti v jednotlivých oblastech i představují výstupy své práce, ověřují pochopení celého procesu, dostávají pokročilé úkoly, a **víkendové semináře** – např. na řízení psychického rizika, reflexi, vedení týmu). Mezi tím běží **samostatná individuální i skupinová práce**. Účastník během roku pracuje na konceptu vlastního kurzu, takže vše, co se učí, rovnou přetavuje v praxi. Má k tomu podporu mentora i ostatních účastníků. V závěru tedy obhájí nejprve svůj vlastní kurz zahrnující záměr, téma, cíle, funkční scénář kurzu a vyhodnocení všech rizik. A následně obhájí kurz tvořený v týmu, kde se kromě výše uvedeného hodnotí ještě **týmová práce během procesu**.

Tento týmový kurz pak ideálně v další sezóně přihlásí k realizaci a když splní podmínky konkurzní komise, mohou na něm začít pracovat s podporou patrona kurzu, který jim pomáhá s případnými obtížemi a hlídá kvalitu. Čímž se rozbíhá poslední řízená část vzdělávacího procesu – **první samostatný kurz**. Účastníci v něm prokážou, že to, co se naučili, umí samostatně přetavit do praxe.

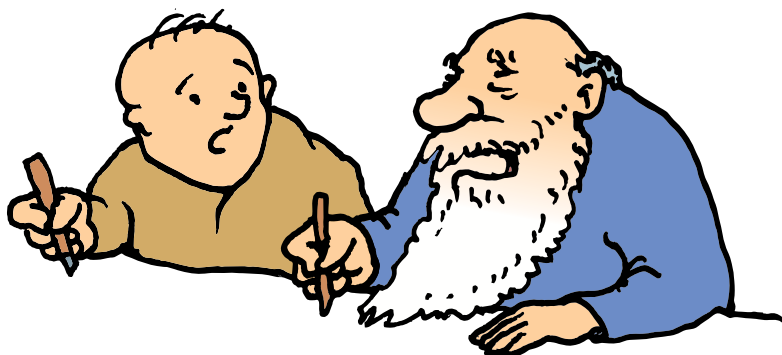
NEKONČÍCÍ PROCES OSOBNOSTNÍHO I ODBORNÉHO ROZVOJE

A co dál? Oslaví úspěch prvního samostatného kurzu v roli instruktorů a tím se jejich vzdělávací proces nadobro zastaví? Vůbec. Každý rok metodicky diskutují na víkendů K+, během roku jsou realizovány v průměru dva kurzy interního vzdělávání (KIV) zaměřené na rozvojová témata. Např. letos na seznámení s novou metodikou DemoHráč, dále víkend připomenutí základů řízení psychického rizika a pak pokročilý tréninkový seminář řízení psychického rizika. Jiné roky se řeší např. putování zimní přírodou nebo hra. Kromě toho mají naši členové možnost chodit na náslechy na všechny naše metodické kurzy, které nabízíme pro veřejnost. Například i na pětidenní víkendový certifikovaný výcvik metod zážitkové pedagogiky, kde probíráme znovu celý proces od stanovení cíle až po hotový scénář – ono není špatné se po pár letech praxe znovu

vrátit ke kořenům. Další možnosti jsou např. metodika adaptačních kurzů, zpětná vazba, řízení rizika, herní sebezkušenost, kurz zaměřený na drobničky apod. A v dalších letech nelze opomenout ani rozvojový potenciál samotné opakované tvorby autorských kurzů. Naši instruktoři věnují přípravě vždy dostatek času (průměrně pět víkendových týmových schůzek a individuální práce na tvorbě programů v mezidobí), což poskytuje prostor pro metodické diskuze v týmu, ověřování hypotéz a testování nových přístupů. Rádi bychom to doplnili poznámkou, že testování novinek je kontrolovaný proces. Instruktoři pracují s 45letou zkušeností v organizaci i svou vlastní, jsou si vědomi řízení rizika, ač se tedy mnohdy jedná o programy velkolepé, jsou pečlivě hlídány a tým přesně ví, k jakému cíli mají směřovat. Zároveň máme silnou kulturu sdílení chyb, u každého kurzu se tedy v závěrečné zprávě dočtete i o situacích, které byly náročné, a jak je tým řešil. To umožňuje se kontinuálně učit od sebe navzájem.

Je to dlouhý a náročný proces, do kterého investují obě strany – elév i organizace. A pevně věříme, že se oběma bohatě vrátí. Prázdninovce v nových legendárních kurzech. A novému instruktorovi? V důvěře ve vlastní schopnosti postavit a odvést kvalitní kurz, v přátelství mnohdy na celý život i v možnosti investovat svůj volný čas smysluplně. 🌀

**Jo, chlapče,
osobnostní rozvoj je nekončící proces!**

Shrnutí našeho systému vzdělávání doplněné o průměrnou časovou dotaci:

ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ABSOLVOVANÉ BĚHEM PRVNÍCH TŘÍ LET:	
Sebezkušenost na autorském kurzu	průměrně 96 hodin (kurzy jsou různě dlouhé, zde operujeme s osmidenním kurzem, který má každý den 12 hodin programu – reálně jsou některé dny programově ještě mnohem delší)
Prvosen (vzdělávání pro nováčky)	cca 24 hodin
K+ (metodické setkání instruktorů)	cca 18 hodin
Zkušenost realizace kurzu na pozici eléva	cca 72 hodin metodických diskuzí se zkušeným týmem na týmových poradách, cca 112 hodin instruktorské zkušenosti za podpory patrona na kurzu
K+ (metodické setkání instruktorů)	cca 18 hodin
Instruktorský kurz – podzimní část	cca 72 hodin
Instruktorský kurz – zimní část	cca 48 hodin
Instruktorský kurz – seminář řízení psychického rizika	cca 16 hodin
Instruktorský kurz – ZDRSEM (zdravotní seminář)	37 hodin
Instruktorský kurz – víkend na téma reflexe	cca 16 hodin
Instruktorský kurz – šéfovský kurz	cca 16 hodin
Instruktorský kurz – samostatná práce a konzultace s mentory	cca 40 hodin
Instruktorský kurz – letní část	cca 100 hodin
K+ (metodické setkání instruktorů)	cca 18 hodin
Realizace kurzu na pozici instruktora – za podpory konkurzní komise a patrona	týmové porady, realizace, vyhodnocení – cca 184 hodin
K+ (metodické setkání instruktorů)	cca 18 hodin
CELKEM	cca 800 hodin a v případě dalších praxí na autorských kurzech a interním vzdělávání PŠL to může být až 1 000 hodin

dramaturgické vrcholy kurzu | foto © archiv PŠL

DOPLŇKOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ:

KIV (interní kurz) – cca 2× ročně je možnost interního vzdělávání v různých tématech	cca 18 hodin
K+ (metodické setkání instruktorů)	cca 18 hodin
Náslechy na metodických kurzech v metodickém centru PŠL	cca 18 hodin
Zkušenost realizace kurzu na pozici eléva	Možno absolvovat různé kurzy, i Certifikovaný výcvik metod zážitkové pedagogiky v rozsahu 80 hodin.

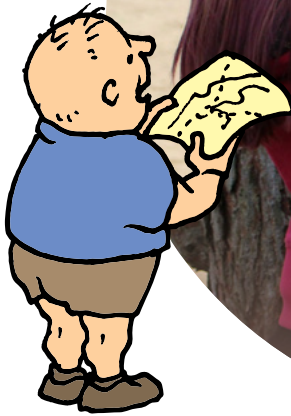

Mgr. Ing. Zdeněk Pezlar, Ph.D. (1973) & kol.

Ředitel společnosti Essence International s.r.o., předseda správní rady Prázdninové školy Lipnice (2019–2024), šéfinstruktor kurzů Prométheův oheň a Rubikon, v současnosti připravuje IK PŠL 2025.

zdenek.pezlar@gmail.com

foto © archiv autora článku

KLASIKA POD DROBNOHLEDEM

TÝMOVÝ ORIENTAČNÍ ZÁVOD

PROČ ZAŘADIT ORIENTÁK

AUTOR: VLADIMÍR SVATOŠ

Celou moji lektorskou kariéru patřily týmové orientační závody ke stálícím našich kurzů. Proč? Orienták je totiž přesnou metaforou života – osobního i manažerského, a tudíž i skvělým nástrojem k rozvoji řady užitečných kompetencí. V týmovém pojetí vyžaduje příspěvek od každého člena. Konkrétní, předem stanovený, na který se ostatní spoléhají. Je to závazek, povinnost vůči ostatním. Při jejím nesplnění hrozí společný neúspěch. Ale to není jediný důvod, proč jsem do dnešní klasiky pod drobnohledem týmový orienták vybral. Ostatně, posuďte sami.

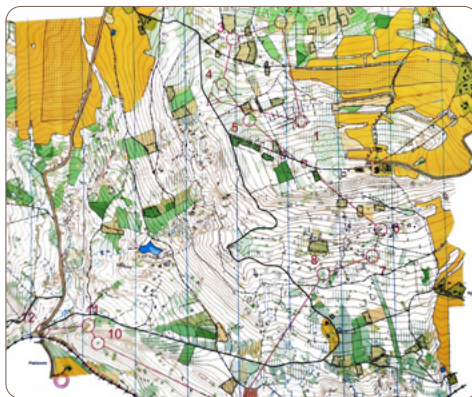
Chcete-li v orientačním závodě uspět, musíte si neustále odpovídat na tři základní otázky:

- Kde teď jsem?
- Kam se chci dostat?
- Jak se tam dostanu?

Kde jsem, musím v každou chvíli vědět zcela přesně. Tady neplatí „tak ňák tady“. To je začátek cesty do pekel. Musím umět na mapě přesně ukázat bod – tady teď stojím. Což vede k přesnosti, důslednosti, konkrétnosti. Pro mě to představuje protipól bezbřehé rozmazanosti a relativizace postfaktické doby, ve které žijeme.

Kam se chci dostat? Jinými slovy – co je můj cíl? Ten mi při skorelaufech (v daném čase získkej co nejvíc bodů za návštěvu různé bodovaných kontrol v terénu), které užíváme, nikdo neurčuje. Stanovuji si ho sám na základě vlastního uvážení po zhodnocení ambicí a reálných schopností, což vyžaduje objektivní sebehodnocení. Ke slabému výsledku vede jak podceňování, tak přeceňování. A v případě týmových závodů musí přijít i otevřené vyjádření směrem ke kolegům – „věřím, že tohle zvládnu / na tohle se necítím...“. Dokážeme se takto jednoznačně zhodnotit a vyjadřovat i v osobním či pracovním životě?

Jak se tam dostanu? Málakdy je cesta z bodu A do bodu B jednoznačná. Obvykle existuje několik možností. V orientačku budu zvažovat fyzickou náročnost (přímo, ale přes kopec, nebo to obejdu delší cestou po vrstevnici) a orientační komplikovanost (širokou, jednoznačnou cestou, ale oklikou, nebo kratší cestou skrz hustý les, kde se snadno mohou odchýlit od azimutu). Co jsou výhody a rizika různých variant postupu? Na co se cítím? Co jsem ochoten riskovat? Připomíná vám to něco ze života? Mně hodně. Mokrát jsem si podobné otázky kladl. Třeba když jsem opouštěl „teplé místo“ ve státním školství a začal se

věnovat tehdy zcela novému oboru – outdoor tréninku pro firmy. Tady se „melou“ pojmy jako rozhodnost, uvážlivost, sebereflexe, přiměřené odhodlání riskovat, ale i lehkovážnost či dokonce hazard. Nelze ale přemítat dlouho. Nakonec se musím **rozhodnout a vydat se na cestu**.

A pak přijde **nekompromisní zpětná vazba**. Našel jsem lampion, nebo ne? Pokud ano, je to důkaz, že jsem postupoval správně. Pokud ne, kde jsem udělal chybu? A co udělám pro její odstranění? Mám sílu si chybu přiznat? Kam až se vrátím? A jsem toho vůbec schopen? Sledoval jsem průběžně své kroky, nebo

ladění strategie před orientačním závodem na kurzu pro studenty Pedagogické fakulty JU v Č. Budějovicích I foto © PF JU

jenom tupě běžel? Nezapomněl jsem na pravidlo vždy vědět, kde jsem? Nepodlehli jsme chiméře „tak ňák“? Jak už jsem zmínil dříve, žijeme v době relativizování všeho. Zjevné nesmysly a nepravdy bývají často skrývány za pojmem názor, na který má přeci každý právo. Orienták se vás ale na nepodložené názory neptá. Tady je pravda pravdou a cokoliv si namlouvám, se mi rychle vrátí jako bumerang. V orientáku je třeba vycházet z faktů, nikoli z domněnek, a stavět na skutečných znalostech. A v tom vidím jeho možná největší rozvojovou hodnotu.

Týmové pojetí a různé bonifikace a penalizace vnášejí do hry **prvek strategie**. Nutí ke společnému uvažování – co jsou přednosti a limity našeho týmu, na čem postavíme naši taktiku, co se nám vyplatí, jak to naplánujeme, jak se rozdělíme, kdo si vezme jaké kontroly na starost (**povinnost, závazek vůči týmu**), máme záložní řešení, dokážeme spolu v průběhu komunikovat? O **týmové práci** se mluví hodně často. Ale dokážeme ta vzletná slova naplňovat jednoduchými činy? Umíme se domluvit a domluvu realizovat? Využijeme potenciál všech členů týmu? Respektujeme bez dehonestujících poznámek i individuální limity? Jsme ochotni pro týmový výsledek „zpotit tričko“? Týmový orienták vám na tyto otázky poskytne rychlé a jednoznačné odpovědi.

A ještě zmíním vlastně trochu nechtěnou, ale velmi silnou message, kterou jsme při uvádění orientáku objevili. Málokdy se nám totiž dařilo pro jednotlivá střediska získat aktuální, vysoce přesné mapy pro orientační běh. Používali jsme často mapy starší nebo méně přesné, kde soulad mezi stavem terénu a obrazem na mapě ne zcela odpovídal. Proto jsme upozorňovali klienty na potřebu

zvažovat, co jsou v terénu relativní stálice, o které se mohou při orientaci opírat (vrstevnice, vodní toky, skalní útvary, klíčové komunikace), a co se může během pár let změnit (krmelce, posedy, pěšiny, ...). A brát to při svých úvahách v potaz. I v tomto je orienták stejný jako život. Všichni si v něm přeci vytváříme „mapy“ = obraz reality kolem nás uložený v našich hlavách. Jak přesně to zvládáme? Nepodleháme subjektivitě vnímání? A dokážeme naše mapy průběžně aktualizovat? Není už z „hustniku vzrostlý les“ a my jsme si to v hlavě ještě nepřekreslili? Možná už „ztrouchnivěl posed nebo krmelec“ a my ho v hlavě stále nosíme. I na to nás orienták dokáže upozornit a varovat nás, abychom **„nežili život podle starých map“**. To bychom se mohli v našem životním lese snadno ztratit.

PaedDr. Vladimír Svatoš (1955)

Je představen již na str. 43 jako vedoucí rubriky Praxe.

asvatos@volny.cz

foto © archiv autora článku

TÝMOVÝ ORIENTAČNÍ ZÁVOD

POPIS PROGRAMU

Autor: Zde uváděná varianta je z archivu společnosti AKORD OT, s. r. o., různých variant existuje nepřeberné množství, obvykle vycházejí z principu orientačního běhu ve formě skorelaufu.

Cíl: Rozvoj týmové spolupráce, strategického myšlení, trénink vytrvalosti a orientace v terénu, ale i přesné práce s informacemi, odolnosti a rozhodnosti.

Charakteristika: Soutěž několika týmů, strategická pohybová hra. Družstva získávají body za navštívené kontroly zaznamenané v mapě. Strategický prvek do hry vnášejí různé bonifikace a penalizace.

Fyzická zátěž: 4

Psychická zátěž: 3

Instruktorů na přípravu: 1-2

Čas na přípravu: Dle náročnosti trasy, obvykle 1 hodina nad mapou v předstihu doma, 2-3 hodiny v terénu + 2 hodiny ve středisku na zakreslení map, vtištění pravidel a popisů kontrol a kompletaci

materiálů pro jednotlivé týmy. Je třeba počítat i s časem na sběr kontrol.

Instruktorů na hru: Ideálně 2 – jeden ve středisku jako startér a rozhodčí v cíli, druhý v terénu jako namátková kontrola a fotograf, který se vrátí do střediska před cílovým časem, aby pomohl při doběhu týmů.

Čas na hru: cca 2 hodiny bez reflexe

Počet hráčů: prakticky libovolný, skupina je rozdělena ideálně do šestičlenných týmů

Věková kategorie: II-V, věkové kategorii je třeba přizpůsobit náročnost trasy

Prostředí: zmapované přírodní prostředí ideálně s převládajícím lesním porostem

Denní doba: den, v náročnější variantě noc

Roční období: kdykoliv

Materiál:

Pro každý tým:

- 1× mapa okolí s uvedeným měřítkem a zakreslenými očíslovanými kontrolami

- + dvě další nezakreslené mapy (nemusí jít o speciální mapu na OB, lze využít např. vytištěný výřez z Mapy.cz, v tom případě ale musejí být kontroly na zcela zřetelných místech)
- k mapám ideálně nepromokavé obaly
- 1× lístek se zpřesňujícími popisy míst, kde jsou umístěny kontroly, a jejich bodovou hodnotou (např. 1 – krmelec 2 body, 2 – křižovatka cest 1 bod, ...)
- červená tenká fixa
- 1× vytištěná pravidla hry
- 3 buzoly do týmu (není to nutné, hru lze realizovat i bez nich)
- závodní průkazka pro každého člena týmu
- papír a obyčejné tužky na poznámky
- v případě noční varianty musí mít každý účastník čelovku
- z bezpečnostních důvodů je dobré, aby byl v každé dílčí skupince alespoň jeden mobilní telefon

Na přípravu:

- lampiony nebo výrazné fáborky na kontroly + 1 na ukázkou při uvádění hry; u noční varianty je vhodné lampiony opatřit odrazovou fólií nebo použít jen odrazky
- kleštičky na označení návštěvy kontroly do průkazky; kleště lze nahradit např. různobarevnými voskovými pastelkami, na každé kontrole jiná barva
- buzola a zakreslená mapa pro stavěče trati
- tenká červená fixa na zakreslení kontrol do map
- stopky
- mobil pro vedoucího hry (SOS linka)
- hodí se notebook s tiskárnou na vytištění zpřesňujících popisů kontrol, případně i na počítačové vyhodnocení (excelová tabulka s připravenými vzorci, které zohledňují bonifikace a penalizace a sčítají výsledek); zejména při menších počtech účastníků lze ale vše zvládnout „po staru“ metodou tužka, papír

REALIZACE HRY:

Příprava:

V předstihu si musíme zajistit mapu okolí střediska a vytisknout jich potřebný počet. Ideální měřítko je 1 : 10 000. V případě, že pracujeme s elektronickými mapami a vytváříme výřez, musíme měřítko přesně určit a do mapy dopsat.

Doma nad mapou si rozmyslíme, kam bychom mohli umístit jednotlivé kontroly a jakou bodovou hodnotu jim s ohledem na náročnost nalezení a vzdálenost místa od startu přidělíme. Umístění kontrol si zakreslíme do pracovní mapy. Doporučení k stavbě trati uvádíme v samostatném textu.

Předem si připravíme a vytiskneme i pravidla hry.

Den před realizací hry obejde stavěč trati všechna naplánovaná místa a umístí na ně

očíslované lampiony a kleště. Pokud zjistí, že plánované místo je z nějakého důvodu nevhodné (např. v mapě zakreslený krmelec v terénu již není), umístí kontrolu na jiné vhodné místo v okolí a změnu si zakreslí do pracovní mapy. Rovněž si poznamená nový zpřesňující popis kontroly.

Když je trasa označená, vrátí se stavěč do střediska a podle reálného stavu zakreslí mapy pro jednotlivé týmy. Vytvoří a namnoží i lístek s popisy kontrol a jejich bodovou hodnotou. Nemáme-li k dispozici notebook a tiskárnu, můžeme seznam kontrol s jejich bodovou hodnotou napsat na flipchart / velký list papíru a nechat na týmech, aby si je samy přepsaly do svých poznámek.

Následně zkompletujeme materiály pro jednotlivé týmy.

Průběh hry:

Způsob uvedení záleží na účastnické skupině a charakteru akce. Můžeme začít scénkou se zmateným, zbloudilým nešťáklíkem, ale můžeme také věcně zkonstatovat, že nás čeká náročná týmová orientační hra, která prověří nejen orientační schopnosti a fyzickou kondici členů týmu, ale také kvalitu týmové spolupráce a strategického myšlení.

Následně rozdělíme účastníky do týmů.

Pak je dobré provést krátkou instruktáž k orientaci (případně i s nácvikem) a poskytnout účastníkům praktické rady pro pohyb v terénu. Teprve potom předložíme jednot-

livým týmům kompletní složku s materiály pro hru a dáme čas na prostudování pravidel. Následuje prostor pro dotazy. Po dotazech je důležité nezapomenout na bezpečnostní pokyny. Poté dostanou účastníci cca 20minutový limit na přípravu. V té době vymýšlejí týmovou strategii, domlouvají postup, dělí se do menších skupinek, překreslují mapy, opisují popisy kontrol.

Bezprostředně před startem je třeba zopakovat nejdůležitější bezpečnostní pravidla a zkontrolovat, že mají všichni poznamenanu SOS linku na vedoucího hry. Ve stanoveném čase hru odstartujeme.

Pravidla pro týmy (uvádíme konkrétní příklad, šlo o noční variantu):

- V závodě vítězí tým, který získá nejvíce bodů.
- Body se získávají tím, že účastník navštíví kontrolu označenou v mapě červeným kroužkem a v terénu lampionem a kleštěmi si do odpovídajícího políčka průkazky označí, že na kontrole skutečně byl.
- Po skončení závodu se body všech členů týmu sečtou a započítají se všechny bonifikace a penalizace.

- Účastník závodu se z bezpečnostních důvodů nesmí v terénu pohybovat sám, ale minimálně ve dvojici.
- Průkazky jsou nepřenositelné.
- Každá kontrola může být členem týmu navštívena pouze jednou.
- Kontroly mají různou bodovou hodnotu od 1 do 5 bodů.
- Na trase je celkem 20 kontrol.
- Kontrola číslo 4 je na místě jen do času: START + 30 min.
- Časový limit závodu je 70 min.

Bonifikace a penalizace:

- Má-li jeden člen týmu 8 a více kontrol, jeho body se násobí dvěma.
- Má-li jeden člen týmu 15 a více kontrol, jeho body se násobí třemi.
- Za každou kontrolu, kterou nenavštíví žádný člen týmu, se týmu odečítá čtyřnásobek její bodové hodnoty.
- Za každého člena týmu, který nemá alespoň 5 kontrol, se týmu odečítá 10 bodů.
- Při doběhu člena týmu po časovém limitu budou za každou jeho načatou minutu odečteny týmu 2 body.

Důležitá upozornění:

- Pro závod používáme základní mapu, kde jsou veškeré lesní pozemky bez ohledu na stáří a výšku porostu označeny zeleně, a to včetně čerstvých pasek.
- Pro postup mezi kontrolami v lesním terénu doporučujeme užívat zřetelných cest.
- Platí přísný zákaz vstupu do kančí obory vyznačené na mapě.
- Nerušte hlukem noční klid v lese.
- SOS telefonní linka je xxx xxx xxx. Využijte ji v krizové situaci nebo pokud hrozí, že překročíte časový limit o více než 10 minut.

Vychytávky:

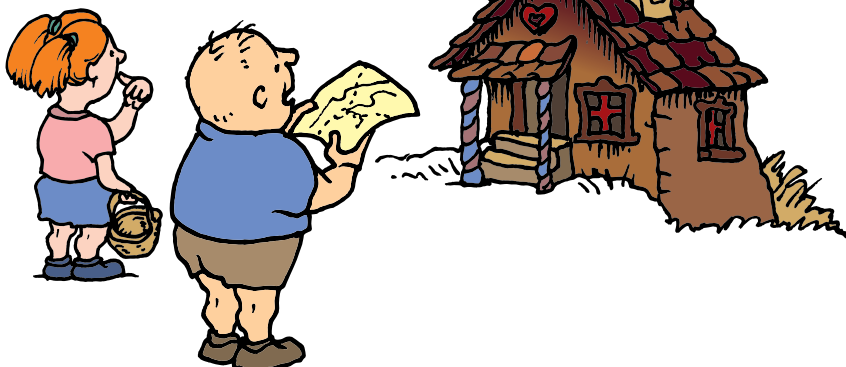
- Osvědčilo se nám některou kontrolu časově limitovat (na místě jen do času start + x minut). Tím prověřujeme schopnost skupiny stanovovat priority v souladu s časovými požadavky.
- Stanovujeme vysokou penalizaci za překročení času. To vede účastníky k tomu, aby časy skutečně dodrželi a hra se zbytečně neprotahovala. Zejména u noční varianty je to nadmíru žádoucí.
- Pokud skupince hrozí překročení časového limitu o více než 10 minut, chceme, aby účastníci zavolali na SOS linku. Ušetří nás to

úvah, co se účastníkům stalo a zda je budeme muset jít hledat.

- Násobení bodů při dosažení určitého počtu kontrol výrazně zvyšuje bodový zisk týmů a tím zvyšuje motivaci účastníků tohoto limitu dosáhnout. Stimulujeme tím účastníky k vyšším fyzickým výkonům. Podobný efekt má i penalizace za malý počet kontrol. Vyžaduje to ale při stavbě trati na tyto limity myslet, aby bylo jejich dosažení různými výkonnostními skupinami účastníků reálné.
- Pokud mají týmy rozdílný počet členů, počítáme konečné výsledky v přepočtu na jednoho člena.

Tohle asi nebude
ten správněj orientační bod,
Mařenko.

JAK POSTAVIT TÝMOVÝ ORIENTAČNÍ ZÁVOD RADY SPECIALISTKY

AUTOR: DAGMAR TUČKOVÁ

Tak, aby se zapojili všichni účastníci a každý (velice fyzicky zdatný jedinec i ten, který je po operaci a může jen chodit) měl pocit, že byl platným členem týmu.

Jedná se o program, kde je z hlediska výsledku zásadní si v pravidlech přečíst bonifikace a penalizace za přinesené nebo nedonesené kontroly a při určování týmové strategie s tím pracovat. Bodová ztráta, pokud týmu chybí nějaká kontrola, je značná. Proto při plánování trati – volbě počtu kontrol a jejich vzdálenosti od startu – musíme myslet na to, aby bylo pro týmy, když se rozdělí na menší skupinky, reálné všechny kontroly posbírat.

Čas – Pro samotný sběr kontrol cca 60 minut, delší bude netrénované jedince odrazovat a negativně na ně působit už před výběhem, naopak hodina běhání bude dostatečně výživná i pro běžce.

Vzdálenost – Podle času na sběr rozmístit kontroly tak, aby si sebevědomější jedinci mysleli, že to oběhnou celé, ale ve skutečnosti aby to nezvládli. To zdůrazní potřebu spolupráce, plánování, rozdělení odpovědnosti za jednotlivé kontroly.

Kontroly – Jejich počet je variabilní s ohledem na terén, kvalitu mapy a počet členů v týmu, určitě platí, že více je lépe (člověk má lepší pocit, když přispěje týmu více kontrolami, než když přijde s jednou nebo se dvěma kontrolami), ale mapa musí zůstat čitelná a přehledná a nepřepřelácaná.

Doporučuji rozdělit kontroly do tří skupin (je možné i jejich bodové rozlišení):

- Kontroly v blízkém okolí startu, které zvládnou obejít pěší a lidé bez orientačních zkušeností; musí jich být tolik, aby se i tato skupina mohla vyhnout penalizaci za malý počet kontrol.
- Kontroly vzdálenější, popř. orientačně náročnější, u kterých se účastníci trochu více zadýchají.
- Kontroly ve větší vzdálenosti pro sportovce, aby program představoval i pro tuto skupinu výzvu.

Počet členů v týmu – Záleží na pravidlech a různých bonifikacích. Dle mého názoru je ideální šest až sedm lidí. To umožní týmům se rozdělit na tři skupinky (viz pravidlo v terénu nikdy ne sám). Není dobré, aby bylo v některém týmu jen 5 hráčů. Takový tým by mohl vytvořit jen dvě dílčí skupinky, což by ho proti šestičlenným týmům znevýhodňovalo. Naopak šest nebo sedm členů týmu je z tohoto pohledu jedno.

První pohled na mapu s kontrolami – Člověk by měl vidět dva logické okruhy sběru kontrol, do kterých nemusí úplně pasovat všechny nejvzdálenější kontroly. Tím trochu navedete účastníky k rozdělení a zároveň necháte zdatným běžcům prostor, aby se mohli realizovat.

Mapy – Nám se osvědčilo dát do týmu např. jednu až dvě mapy se zakreslenými všemi kontrolami a zbylé mapy prázdné, do kterých si skupinky překreslí jen ty kontroly, které chtějí. Vám to ušetří čas při přípravě a zároveň prověříte přesnost týmů při dalším zpracování informací.

Na co nezapomenout?

- označit do mapy start a cíl;
- pro SOS případy nechat účastníky před startem zapsat do společného seznamu telefonní číslo alespoň jednoho telefonu v každé dílčí skupince;
- ukázat účastníkům, jak bude vypadat kontrola v terénu, tedy co vlastně hledají;
- vyhýbáme se umísťování kontrol na soukromých pozemcích a na frekventovaných místech (hrozí odcizení kontroly nenechanými osobami);
- kontroly umísťujeme na jasná místa (posed, křižovatka cest, vývrat, výrazný strom, ale ne na jeden z mnoha stromů v hustníku);
- abychom zvýšili pravděpodobnost, že kontroly zůstanou na svém místě, máme na nich „cedulku“, že jsou součástí tréninkové

aktivity a po jejím skončení budou sebrány; pokud přeci jen kontrola ze stanoviště zmizí (bohužel se to občas stává), ať účastníci vyfotí místo, kde měla být (při sběru kontrol si ověříte, jestli ji opravdu někdo odnesl, anebo byli účastníci na špatném místě).

Samozřejmě, že stavba týmového orientačního běhu bude variabilní. Vždy záleží, jaký cíl touto aktivitou sledujete (rozvojový program s následným rozbohem, vybití energie a odreagování od školení) a jaká je skladba skupiny účastníků. Neméně důležitá bude dostupná mapa (základní, turistická, orientační nová nebo stará), která vám otevře, nebo naopak zavře možnosti kreativity při stavbě. 🌀

Komentář Richarda Macků

Orientační závod v různých podobách

Princip orientačního běhu je osvědčeným herním mechanismem mnoha známých i méně známých zážitkových her. Některé jsou přímo označovány za orientační závody (např. Běh pro hodnoty, Zlatý fond her IV, 2013, s. 34), zatímco v jiných hrách je tento princip částečně skrytý. Každá lístečková strategická hra, kdy účastníci vyběhají do terénu pro lístečky, kartičky nebo razítka, které musí podle zadaných kritérií shromáždit, je v podstatě formou orientačního závodu – alespoň ve své úvodní fázi. Příkladem takové hry může po modifikaci být i slavná hra Ekosystémy. U těchto her je klíčové se nejprve zorientovat, zmapovat kontroly a na základě toho vytvořit efektivní systém obíhání stanovišť. Co jiného by to bylo než orientační běh?

Tato poznámka má za cíl upozornit, že orientační běh, jak ho představujeme na stránkách tohoto čísla Gymnasionu, může být, stejně jako každá jiná hra, modifikován podle účelu. Může se jednat o týmový strategický závod nebo individuální běh. Lze zařadit klasickou podobu s očíslovanými kontrolními lampiony, nebo hru upravit a přiřadit jednotlivým kontrolám či jejich pořadí zvláštní význam (např. hodnotového žebříčku, jako ve výše odkazované hře Běh pro hodnoty).

Mgr. Dagmar Tučková (1986)

Je tělem i duší amatérskou sportovkyní, v civilním životě vyšetřovatelkou. Orientační zkušenosti sbírá více než 18 let účasti v OB i MTBO závodech (Český pohár i dlouhé závody dvojic), survivelech, zimních výpravách po Laponsku a při stavbě teambuildingových programů.

dagmarka.tu@seznam.cz

JDI A PŘINES HLAVU KRÁLE

FYZICKY I PSYCHICKY NÁROČNÁ HRA S TÉMATEM POVINNOST

AUTOR: MIREK HANUŠ

Autor: Mirek Hanuš a tým prázdninovkového kurzu Bottega 1997, poprvé uvedeno na kurzu Bottega 1997, upraveno pro IK PŠL Doubravka 18. 4. 2004

Námět: kniha Jdi a přines hlavu krále (Jaroslav Mostecký, Sága 1995) a vlastní zážitky autora

Cíl: zvládnutí změny zažitých životních rolí, empatie, sebepoznání, změna životních postojů, zamyšlení, práce s nedostatkem informací

Charakteristika: skupiny pod vedením vybrané královny musí absolvovat trasu, na které plní nečekané, nesterjné náročné úkoly; kombinace simulační a iniciativní hry

Fyzická zátěž: 4

Psychická zátěž: 3–4 (záleží na trati a úkolech)

Čas na přípravu: 4–6 hod

Instruktorů na přípravu: 3

Čas na hru: 3–6 hodin

Instruktorů na hru: 3–5

Počet hráčů: 18–40 (co královna, to min. 8 lidí)

Věková kategorie: 18 a výše

Prostředí: příroda (les, řeka, skály, bažiny, tajemná zákoutí, ...)

Denní doba: noc a svítání (02:00–8:00 hod v létě)

Roční období: kdykoli

Materiál: materiál na nosítka, pláště pro organizátory, hudba, louče, králíci, mapy, šátky a potřebné vybavení na úkoly

Libreto: ... *Leif bojoval se slabostí a se studem. Držel se Helgiho kolem krku a snažil se vnímat to, co se kolem něj děje. „Vím, jak ti je,“ poplácal jej Godfred opatrně po zádech. „Teď by ses zaprodal všem démonům Niflheimu, kdyby ti umožnili pomstu, ale nedá se nic dělat. Danemark potřebuje krále a ne kluka.“*

„Tak mne zabij,“ uniklo z chlapcových rtů tak tiše, že to zaslechl jen Godfred a Helgi.

„Všechny bych proti sobě popudil. Jdi si. Vem si tu vlčí družinu. Chuchvalec mlhy zavalil lidi a ze stejného ticha, jako se objevil, zase zmizel. Leif visel na Helgiho rukách v bezvědomí a do tváře se mu vkrádala běloba severských plání. „On se vrátí,“ řekl Helgi tak, aby to bylo slyšet až za branou. „A to bude tvůj konec, Godfrede.“

„Odin je mi svědkem, že mi jde o Danemark,“ zvedl Godfred meč k obloze. „Přisahám u Tyrovy ruky, že až dokáže Leif Olafson, že je schopen vládnout zemi a bránit ji proti Frankům i Norům, že je silný, chytrý a lstivý, může se vrátit a já mu, u Odina kopí, vládu

přenechám!“ Na obzoru se zablýsklo bez záhřmění, jako by sám Odin poslal z Valhally znamení, že přísahu slyšel. „Jaký chceš důkaz?“ Helgi si opatrně pustil Leifovo tělo do náruče. „Jak má dokázat, že přišel čas, o kterém jsi mluvil?“ Godfred pokrčil rameny.

*„Přemýšlel jsem o tom celou noc. **Ať přinese hlavu krále.** Bude vás na drakkaru padesát, ale to nestačí, aby ji získal silou. Musí přemýšlet, vymyslet lest a tím porazí všechny, které chce, nakonec možná i mne. Ať přinese hlavu krále, ale ne hlavu nějakého náčelníka z pobřežních kmenů. Hlavu opravdového krále...“*

„Budeš mu věřit, až ti hodí k nohám krvavý uzel,“ vyhrkl Helgi. „Budeš mu věřit, že ta hlava, kterou ti předloží, nosila korunu?“

„Nebudu,“ zavrtěl hlavou Godfred a zachechtal se. „Ale zpěvy skaldů se ženou nad mořem rychleji než dračí lodě. Kdyby se mu to opravdu povedlo, budu to vědět už ve chvíli, kdy se jeho drakkar znovu objeví pod útesy Skagenu...“

Motivace: Velmi důležitá. Uvést ji před spaním účastníků formou krátké poslechovky. Vhodná chorálová hudba a četba výše uvedeného textu. Nezapomenout na správnou atmosféru, doplnit rituály (nasvícení svícemi, loučemi apod.).

REALIZACE HRY:

Tvorba týmů

Instruktoři podle velikosti skupiny vyberou královny. Ideálně ty nejtíši, drobné, nevýrazné, nebo naopak sociohvězdy. Volba královen se dá také udělat po večerní poslechovce formou zamyšlení všech účastníků a sepsáním pořadí jmen – „Která ze zde přítomných účastnic by byla ideální královnou a proč?“ Zde pak zpracujeme výstupy od účastníků a nominujeme královny.

Pro výběr se nabízí celá řada dalších variací, které záleží na typu skupiny, projektu, prostředí atd. Můžeme použít i variantu, že instruktoři určí skupiny žen a ty si samy vyberou ze

svého středu královnu dle dané charakteristiky – např. vyberte si tu, které si vážíte, respektujete ji, aby byla rozhodná. Nebo ještě jinou variantou je, že se před hrou vyhlásí soutěž o královnu krásy daného kurzu, kde se zdůrazňuje jemnost, ženskost atd. V této volbě miss fakticky vyberou budoucí královny muži.

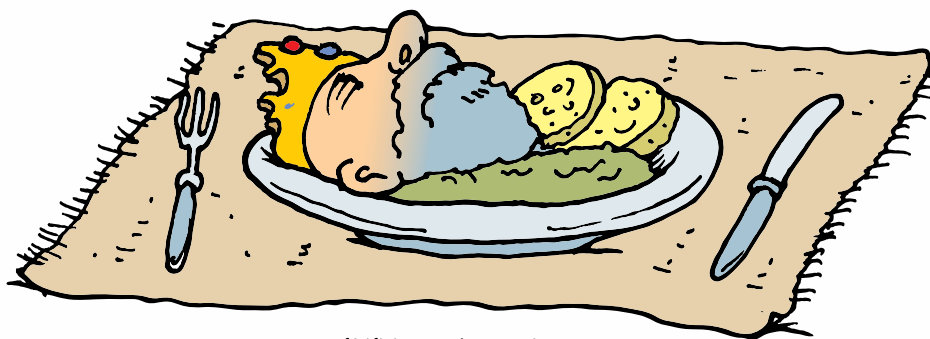
K vybraným královnám se přiřadí zbývající ženy jako jejich družina. Královnám jako prvním se vysvětlí, co je čeká. Musí dobře poslouchat, neboť budou všechny posléze vést a instruuat.

V dalším průběhu hry si královny mezi sebe rozdělí otroky – mužskou část skupiny. ▶

Informace pro královny: Královny, v této hře jste v naprosto klíčové roli. Bude jen a jen na vás, jak se hra podaří a vy zvládnete všechny úkoly před vás postavené! Připravte se!!! Bude to od vás vyžadovat rozhodnost, ráznost, vynikající komunikaci, empatii, někdy tvrdost a odvahu. Vaším cílem je, abyste co nejrychleji prošly trať a splnily všechny úkoly. Je to jen váš souboj – to prosím zdůrazňuji!!! Jen jedna z vás

může vládnout!!! Všichni vaši poddaní jsou tu jen pro dosažení vašeho cíle, na to myslíte. Vy je potřebujete jen k úspěšnému zvládnutí cesty. Proto v každou chvíli přemýšlejte, co je pro vás dále nejlepší.

Během motivace je dobré zdůraznit prvky času a pořadí v cíli, aby se vyvolal pocit soutěživosti!

Král(ík) na česneku

Průběh hry

1. Všechny členky družiny musí podepsat glejt poslušnosti, kde se zavazují po dobu hry naprosto poslouchat královnu. Ten předají královně. Musí to potvrdit vlastním krvavým otiskem palce.

2. Královna předá své družině dívek knihu, kterou mají přečíst za 15–25 minut. Dle počtu dívek v družině se musí vybrat kniha a délka textu. Je ideální, aby vše stačily rychlou četbou přečíst (2 strany / 1 list za minutu; pak 15–16 listů za 15 minut). Znalost textu v knize povede celou skupinu. Proto je důležité, aby se na to soustředily!!!

3. Do vyrobených ohrad si královny vyberou otroky – muže. Když jsou shromážděni na místě, vysvětlí jim jejich královny pravidla hry. Otroci mají zavázané oči a přelepená ústa.

4. Až družině královny vyprší čas četby, jsou jim knihy bez diskuze odebrány. Královna dostává úkol, aby se všichni připravili na pohyb venku. K tomu si musí všichni sbalit svoje batohy a do nich vložit věci, které budou potřebovat. Otroci nesmí mluvit a nesmí jít balit věci. Po oblečení všech otroci musí vyrobit nosítka, na kterých ponosou královnu. Nosítka nesmí stavět nikdo z královniny družiny, jen otroci! (Tady máte možnost jim dodat již hotová nosítka, nebo jim naopak neposkytnout žádný materiál na nosítka, kdy si vše musí sehnat a vyrobit sami z toho, co je v okolí k dispozici.)

5. Okamžitě po dodělání nosítek a naložení královny vyráží královny se svými šlechticami a otroky na trať. Pokud má některá královna nosítka vyrobená později, vyráží na trať později.

6. Platí pravidlo, že muži otroci nesmí mluvit. Za každé promluvení musí královna nechat někoho popravít. Může se radit a mluvit se členkami družiny. Rozhodnutí musí královna vždy říct nahlas sama. Mrtvý otrok či členka družiny jdou po zbytek hry za svoji královnou. Nesmí mluvit a ničeho se účastnit.

7. Královna se nesmí po dobu hry dotknout země. V takovém případě musí opět nechat zemřít jednoho člena týmu.

8. S každou královnou jde jeden instruktor v roli čaroděje Merlina, průvodce (ale taky kontrolora, dirigenta dané skupiny). Reaguje na věci ve skupině a je důležitým elementem hry. S průvodcem smí komunikovat jen královna.

9. Na vybraných místech trasy dostávají královny od průvodce-instruktora otázky z textu knihy. Proto je důležité, aby ji členky družiny ve fázi přípravy pečlivě přečetly a královně správně poradily. Pokud na otázku

odpoví správně, průvodce týmu řekne, kam mají jít dále nebo jaký další úkol mají splnit. Pokud neodpoví správně, musí královna nechat popravít dalšího člena svého týmu. (Nabízí se několik variant putování po trase – od určování trasy průvodcem po označování dalších postupových míst do orientační mapy. Cestu k dalšímu místu pak určuje královna dle mapy. Vždy ale ví jen cestu na další stanoviště.)

10. Na jednotlivých místech postupu, dle zadání průvodce, můžou skupiny plnit i úkoly – brodění řeky, rozdělání ohně, luštění šifry, složení oslavné písně atd. Klíčové je, jakým prostředím trať vede, jak je dlouhá, jaké je počasí a roční doba. Zvolení variant umožňuje velkou variabilitu a tím i obtížnost celé hry.

11. Na posledním místě (v případě stře-diska Doubravka to byly Sokolohrady – místo by mělo mít specifickou atmosférou, hořící oheň nebo svíce) je královna průvodcem vy-zvána, aby opustila nosítka, a musí jít před ▶

foto © DIS Fryšták

POVINNOST

zraky družiny sama splnit poslední úkol. Tak jako u hry Stalker (viz Gymnasion č. 30, Klasika pod drobnohledem) vyžaduje poslední úkol odvahu a rozhodnost. Úkol zní: Zabij králíka, uřízni mu hlavu (vybrání otroci stáhnou kůži a vyvrhnou ho) a přines ho na místo startu. To celé je potřeba velmi ošetřit. Je potřeba vysvětlit, jak se usmrcení králíka provádí. Mít připravené potřebné nástroje i člověka, který s tím má zkušenost a královně poradí. Králíčí maso se pak použije na přípravu oběda. Tuto informaci musí dostat královna v zadání posledního úkolu. Jestliže úkol nesplní, celé její družstvo je ve hře diskvalifikováno a navíc nebude mít oběd. Tato skutečnost dává královninu rozhodnutí ještě další rozměr. Toto je potřeba dohodnout předem i s místním personálem v kuchyni.

12. Královna po splnění celého úkolu přečte poslední text, který dostane od průvodce. Pak se družina vydá zpět na středisko. Tam královna se zbytkem ženské družiny přečte oslavnou skladbu a předloží „hlavu krále“. Pokud jí už nikdo z družiny nezbyde, činí tak sama. I v případě nesplnění posledního úkolu celá skupina s královnou dojde na středisko a sdělí svůj výsledek. Tam zazní poslední slova ke hře.

13. Vítězí ta skupina, která projde celou trať první. Možná je i varianta, že vítězí každá skupina, která projde nástrahami trasy a jejíž královna splní finální úkol. Pořadí v této hře je až druhotnou věcí. Důležité je, co se během celé hry odehrávalo, co kdo prožíval a s jakými pocity hru skončil.

14. Po skončení hry následuje ideálně hygiena, snídaně a bezprostředně po ní rozebrání celé aktivity. Zpětné vazbě by měla být věnována dostatečná časová plocha, aby došlo k vysvětlení a usazení prožitých zážitků a jejich přetavení v rozvíjející zkušenost.

Metodické poznámky:

- Co je důležité pro rozhodnutí zařadit hru do vašeho kurzu či projektu? Je to pochopení smyslu hry a témat, která hra jednoznačně otevírá. Proto by tým, který chce hru sehrát, měl přemýšlet, diskutovat, vše domyslet a všechny tyto aspekty mít ujasněny.
- Témata, která projekt vyvolává: pravda – manipulace, život – smrt, absolutní vláda – demokracie, nutnost rozhodnutí – vlastní volba, jedinec – skupina, privilegovaní – otroci, vůdce – člen atd.
- Pro uvedení hry a hlavně pro vedení reflexe, která musí být nedílnou součástí hry, je nezbytná lidská vyzrállost instruktorů.
- Velmi důležité je, aby králici byli zařazeni do jídelničku na následující oběd. A to jednoznačně – buď je budete mít k jídlu, nebo nebudete mít oběd. Aby byl jasně pochopen i tento moment. Velmi ovlivňuje i atmosféru a smysl posledního úkolu.
- Ideální pro vyznění hry je, aby začínala nad ránem (kolem třetí hodiny), tak aby se královny, dívčí družiny i otroci museli budit. To dodává hře atmosféru. Je dobré mít nachystanou ponuru hudbu, osvětlení jen sporé. Hra pak z noci přechází do šera až rána. Skončením hry začne další den kurzu (tedy hygiena, snídaně a po ní reflexe hry).

- Průvodci by neměli moc hovořit. Co řeknou, musí být jasné a rázné. Chovají se odměřeně. Komunikují jen s královnou, ostatní přehlíží. Na druhou stranu musí reagovat na náladu ve skupině a operativně jí přizpůsobovat další postup.

Co je důležité (připomenutí na závěr):

- Koho a jak vyberete za královny.
- Jakou zvolíte délku tratě – je dobře, aby se i fyzicky jednalo o velkou záležitost.
- Jaké úkoly musí po cestě týmy splnit.
- U posledního úkolu musí být instruktor, který musí jasně popsat, jak se s králíkem zachází.
- Rozhodně je třeba dohodnout se s kuchyní, aby byl králík připraven k jídlu.
- Vedení reflexe přizpůsobit průběhu hry. Královnám položit otázku, co bylo pro ně v průběhu hry nejtěžší? Členek družin a otroků, co byli popraveni, se zeptat, jak to prožívali, co si u toho uvědomili, a všech se ptát na jejich pocity v průběhu hry a na poznatky, které si odnášejí, a co by přistě udělali jinak.
- Hra vyžaduje vyzrálé instruktory s životní zkušeností, aby dokázali zvládnout všechny nesnáze a nástrahy, se kterými se při hře a její reflexi nepochybně setkají.
- Rozhodně zvažte, jestli jste porozuměli smyslu hry a jestli máte dostatek zkušeností pro její sehrání. Hra rozhodně z pohledu účastníků nepatří k oblíbeným. Nečekejte za nic jiného než špatné hodnocení. Hodnota hry spočívá v zážitku, který přináší, a jeho rozebrání – srovnání s tím, do jakých situací se v životě dostáváme a jak jim umíme čelit nebo je řešit – a ve finále v osobní zkušenosti, kterou si z toho účastníci odnesou. 🌀

Komentář Daniela Drahaného

Průběh hry očima instruktora

Byl jsem součástí úzkého týmu, který hru v jejím premiérovém uvedení na prázdninovém kurzu Bottega 97 dotahoval k realizaci. A zároveň jsem byl průvodcem (Merlinem) jedné z královen a její družiny. Osobně pro mě bylo uvedení hry velkým zážitkem. A zároveň velkým vypětím – z přípravy, ze samotného průběhu i z napětí a zjitřené až konfliktní atmosféry, kterou hra vyvolala. Rozhodně je to jedna z nejsilnějších her, co jsem kdy realizoval. V metodickém popisu to tak možná nevyzní, ale atmosféra při začátku hry byla opravdu jako ve středověkém filmu (představte si třeba Hru o trůny). Díky uvedení ve starém středisku Doubravka krátce před jeho rozsáhlou rekonstrukcí jsme si mohli dovolit mnohé. Ve velkém sále hořely v železných kbelících ohně, otroci (všichni mužští účastníci) stáli v „ohradě otroků“ z lan naží do půl těla, družiny dívek volily královnu. To vše v začouzeném, spoře osvětleném prostoru s podmanivou hudbou a zvukem bubnů. Poté, co dívkám z družiny vypršel čas na čtení podkladů (v našem případě to byly kapitoly právě z knihy Jdi a přines hlavu krále), musely listy okamžitě vložit do ohně. Už od samotného začátku byla atmosféra nabitá různými emocemi. Dívky se dostávaly pod časový tlak a musely dělat důležitá rozhodnutí. Muži byli naopak zbaveni možnosti jakkoli rozhodovat a odkázáni k úplně pasivně a čekání.

V další fázi hry, kdy družiny vyrazily na cestu, to nejprve připomínalo třeba Princeznu Šin-son (hra, ve které se také putuje s vybranou ženou na nosítkách). Ale postupně přituhovalo dle toho, co se odehrávalo na klíčových bodech. Tam musely dívky z družiny prokázat svou odbornost (znalost textu) a dle toho také rozhodovat. Se špatným rozhodnutím pak přicházel povinný trest – „poprava“ – neboli obětování někoho z družiny. To musela vždy rozhodnout královna.

Po několika hodinách v nočním terénu došlo na přebrodění říčky Doubravky a cca poslední 1,5 hod trasy vedlo soutěskou. Zde již šlo do tuhého ve všech rovinách. Úzký, místy nebezpečný terén, otroci-nosiči, kteří už šli fakt „na krev“, do nesení královny se musely zapojovat i dívky z družiny. Vysoká míra adrenalinu, jak spolu jednotlivé družiny závodily. Do toho se jim často rozpadala narychlo vyrobená nosítka. Z hlediska bezpečnosti to bylo určitě na hraně. Ale odehrávalo se to ve „zlatých devadesátkách“, kdy bylo možné mnohé, co už dneska vnímáme jinak.

A po mnoha hodinách vyčerpání, plnění úkolů, rozhodování, kdo „zemře“, po hodinách, kdy je královna stále nesena na nosítkách a všichni kolem ní jsou jí k dispozici a snaží se co nejlépe dostat své roli, se konečně ocitáme na „obětním místě“ (v textech knížky i u nás v mapě nazvaném „Kellrabit“). Tady dochází k vyvrcholení. Královna je odvedena z dosahu své družiny (ta ji vidí, ale již s ní nemůže komunikovat) a stojí před posledním, finálním úkolem – zabitím králíka. Samozřejmě v rámci kontextu příběhu – „přines hlavu krále“. A samozřejmě s dodáním potřebných (ryze praktických) pokynů, jak to má udělat. Ale najednou je na to sama. Celé ty hodiny všichni, celá její družina, pracují, makají i „umírají“ pro ni a její poslání. A teď je na ní, aby ho dokončila. Jasně, že to může z jakéhokoli důvodu odmítnout – jako cokoli během kurzu. Ale je to sakra těžké. Navíc už s družinou nemůže komunikovat.

Všechny tři královny (z premiérového uvedení) svůj úkol splnily, ale každá to prožívala jinak. Od euforie ze splnění a dostání své roli přes velké překonání, ale přijetí role s její povinností, až po pocit, že byla zmanipulována, že udělala něco, co nechtěla. Toto byly samozřejmě strašně silné momenty, se kterými jsme následně pracovali v několikahodinové řízené reflexi. Nebyly to jen účastnice v roli královen, ale i další účastníci – muži i ženy – kteří něco ze hry těžko prožívali. Dlouho jsme rozebírali témata přijetí role a hlavně odpovědnosti s ní spojené, svobodu volby a její vnímané omezení.

A ještě dvě perličky na závěr:

Jedna z účastnic se během reflexe rozhodla ukončit kurz a odjet. Po několika hodinách se vrátila, že se jí to přeci jen rozleželo.

Když jsme odpoledne před uvedením hry byli vyzvednout „jateční“ králíky od chovatele z Chotěboře, předávala nám je jeho adolescentní dcera. Ptala se nás, jestli je chceme rovnou klepnout. Při našem stručném vysvětlení, co s nimi zamýšlíme a jak to bude při vyvrcholení náročná zkouška pro tři vyvolené účastnice, se upřímně podivila, co v tom vidíme za problém, když je přeci všichni pak budou jíst.

Ing. Miroslav Hanuš (1969)

Je spolumajitelem firmy Mikenopa, instruktorem Prázdninové školy Lipnice, předsedou správní rady Nadace Pangea, členem o. s. Veteran Green a Platformy charakterové výchovy a jednatelem společnosti Česká cesta spol. s r.o.

Mirek.Hanus@mikenopa.com

TEORIE

VÁŽENÍ A MILÍ ČTENÁŘI RUBRIKY TEORIE,

Povinnost jít volit! Povinnost pomoci po povodních! Povinnost oslavit výročí svatby!
Povinnost odpovědět na zprávu! ...

Jen pár situací za poslední dva týdny, které jsem označil za povinnost. Ve skutečnosti mám ale právo jít volit, možnost pomoci po povodních, touhu oslavit výročí a potřebu odpovědět na zprávu. Přesto jde o situace natolik důležité, že je cosi uvnitř mě vyhodnotilo jako povinné. Ne, že musíš, ale chceš, můžeš, potřebuješ, máš právo. Ne, že musíš, ale je to správné.

Povinnost často vnímáme jako něco vnějšího – jako bychom to nemohli být my sami, ale jen někdo cizí, kdo může udávat, co je pro nás povinné. Přitom se mi zdá, že opak je pravdou. Vnímát vnitřní povinnost, být pozorný, empatický vůči tomu, co lidé kolem mě, společnost, celý svět potřebuje, to je moje povinnost.

Milí čtenáři, v rubrice Teorie tentokrát nečekejte nic z teorie zážitkové pedagogiky a snad ani nic z teorie výchovy jako takové. Rubriku jsme tentokrát pojali jako hlubší rozpracování tématu čísla samotného. Domnívám se, že to může být modelová ukázka toho, jak s rozvojovým tématem pracovat – naše programy často stojí na důkladném promýšlení a odhalování hlubokých významů jednotlivých témat. Často hodiny a hodiny diskutujeme, hledáme jejich rozvojový potenciál a v tomto kontextu objevujeme, co je pro nás i pro účastníky těchto programů opravdu důležité. Z těchto diskuzí, mnohdy náročnějších než samotné praktické kroky, vznikají konkrétní cíle a posléze i programové prostředky, které formují výslednou podobu kurzu. Berte tedy, prosím, tímto způsobem i následující příspěvky. Věřím, že až jednou budete chystat kurz na téma povinnost, stanou se pro vás texty na následujících stranách vzácným pokladem!

Hezké čtení!

VEDOUCÍ RUBRIKY:

Mgr. Richard Macků, Ph.D. (1981)

Pracuje na Katedře pedagogiky Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. Odborný garant v organizaci Učitel naživo, člen Národního metodického kabinetu, facilitátor a lektor osobnostního rozvoje. Nadšený cyklista a příznivec lyžování, sněhu a zimy obecně. Na odborné úrovni se věnuje problematice hry.

mackur@pf.jcu.cz

MIND THE GAP

O PEDAGOGICKÝCH FAKULTÁCH S P. SUCHÁČKEM

Mind the gap! Tohle slyšíme v dopravních prostředcích nejedné metropole. Máme dávat pozor, abychom nespadli do díry, která je mezi vlakem a nástupištěm. Mít na paměti díru – prostor – je ale navýsost praktická záležitost i jinde než v dopravě, neřkuli v pedagogice.

AUTOR: RICHARD MACKŮ

„Mind the gap“ chápu jako užitečnou pedagogickou pomůcku – každý pedagog/instruktor má, řekl bych, povinnost brát v úvahu díru – prostor, ve kterém může docházet k rozvoji. Ve své podstatě jde o analýzu potřeb vzdělávajících se – abychom mohli vhodně nastavit vzdělávací cíle i metody, je nutné znát aktuální úroveň, teprve podle ní můžeme vhodně nastavovat úroveň cílovou. L. S. Vygotskij mluví o zóně aktuálního a zóně nejbližšího vývoje.

Když už teď, alespoň jak se mi zdá, umí většina lidí v branži poměrně slušně formulovat cíle, chápe důležitost reflexe... je na řadě zaměřit se na zvažování potřeb lidí, kteří se mají, a snad i chtějí, něco naučit. V následujícím

rozhovoru se v tomto ohledu chceme dotknout situace na pedagogických fakultách. Jak moc fakulty, které připravují budoucí pedagogy, zohledňují „gap“ svých studentů? Jde tu víc o studenty, nebo spíš o obsah?

Povídal jsem si o tom s **Petrem Sucháčkem**, propagátorem nenásilné komunikace a také po dlouhou dobu aktivním členem hnutí Otevřeno založeného za účelem zkvalitňování výuky na pedagogických fakultách. Petr v rámci tohoto spolku koordinoval takzvanou Otevřenou výzvu, která za pomoci prostředků od nadačního fondu Abakus umožňovala podpořit konkrétní projekty směřující ke zkvalitnění a inovaci vyučovacích předmětů na pedagogických fakultách.

Petře, co jste se dozvěděl během koordinování Otevřené výzvy o našich (myšleno českých) pedagogických fakultách?

Dozvěděl jsem se toho opravdu hodně a zároveň nic, co by mě – po mém desetiletém působení na vysoké škole – úplně překvapilo. Přesto je ta reálná a detailní zkušenost pro mě hodně cenná. Zkusím to trochu rozvést. Čerpám tady ze dvou, tří typů zkušeností: první souvisí s fází projektu, kdy jsme objížděli vedení fakult s tím, co máme v plánu a co oni na to, druhý s fází, ve které jsme se domlouvali s fakultami/univerzitami na podpisu darovací smlouvy a konečně třetí tvoří zážitky z opakovaného setkávání se členkami a členy řešitelských týmů, na kterých jsme typicky řešili radosti a strasti spojené s realizací projektů.

Dohromady z toho pro mě vyplynula řada témat. Ať není rozhovor nekonečný, vypíchnu ta, která mi přijdou pro mind the gap nejdůležitější. Předně, každá fakulta – ač všechny pedagogické – bojuje jiný „vnější“ boj. Některé mají politickou i finanční podporu vedení univerzity, někde je jim jasně dáváno najevo, že jsou na obtíž. Někde se těší velkému zájmu studujících, jinde o ně těžce bojují. To samé se týká vyučujících a obecně zaměstnanců. Možná se to zdá v kontextu tématu mimo mísu, ale moje zkušenost s tímto ukazuje, že kde nejsou dobré podmínky pro práci, zejména ty finanční, politické a personální, vše ostatní se dělá o dost hůř.

Druhým tématem je „vnitřní“ boj na fakultách. Opět je to hodně široké téma, které nevyjímá finance, politiku a personálie, ale tady už se dostává do hry právě i téma pedagogického přístupu: jak moc je daná fakulta, respektive její systém řízení, kateder, studia, rozhodování apod. postavený kolem potřeb studujících, naplňování kompetenčního rámce absolventů a jak moc kolem ohraničených zájmů kateder? Další rozdílová linie je kolem otázky: Jak se na daných fakultách pracuje s mocí na ose vedení fakulty – vedení pracovišť – zaměstnanci? V našem případě některá vedení fakult určovala, které projekty mohou žadatelé podat, někde dokonce záukolovali

„Inovátorky a inovátoři stojí osamocně se svými ideály!“

konkrétní lidi podáním projektu, někde je pouze pročetli a odsouhlasili, jinde ani to ne.

No a třetím tématem je, jak se fakulty staví k inovacím obecně a k inovátorkám a inovátorům konkrétně. Vlastně mám dojem, že jsme v průběhu plánování i realizace Otevřené výzvy nenarazili na nikoho, kdo by byl otevřeně proti jakékoli inovační snaze. Na mnoha místech bylo ale zřejmé, že vedení fakult (asi i z důvodů popsaných výše) nebude tím orgánem, který vezme inovační prapor do ruky a bude s ním mávat dovnitř i ven fakulty. Inovátorky a inovátoři tak často stojí osamocně se svými ideály, ale pouze se slovní podporou, kterou pouze v malé míře doplní reálná podpora finanční, reputační či jakákoli jiná. Musí si tak částečně poradit sami a trochu cynicky řečeno nad rámec svých pracovních povinností.

VE ŠKOLE MI CHYBĚLO...

CHCI SE NAUČIT...

ZLEPŠIT...

CHTĚL BYCH VE
MAUČIT MOJE POUČOVATEL
KTERÉ BYCH MŮJ
VYUŽÍT V Z

Přestože je to již hodně dlouhá odpověď, chci dodat ještě jednu věc. Mnoho očí, včetně mých, se často obrací směrem k vedením fakult a pracovišť, protože mají možnost věci ovlivňovat. Někdy je v těch očích taková nevyslovená výčitka... něco jako: „Měli byste udělat víc! Měli byste to dělat jinak, lépe! Proč to tak trvá?“ A mnoho dalších. A neprijdou mi mimo. Zároveň mi přijde dobré si uvědomit, že lidé v tom vedení byli někým zvoleni, odněkud vzešli a možná se chtějí i někam vrátit, až jejich mandát ve vedení pracoviště či fakulty vyprší. To taky znamená, že často z velmi osobních důvodů nechtějí dělat změny, které budou štvát nemálo lidí. A to jsou jakékoli změny statu quo! Jasně, že to je dost neveselý popis možnosti akademického managementu. Zároveň mi přijde stále reálný.

Já jsem obecně spíš netrpělivý člověk a rád bych změny k lepšímu viděl nejradyji už včera. Pro systém nejrychlejší tempo zavádění a udržení smysluplných inovací na pedagogických fakultách, jak jsem ho měl možnost nedokonalé poznat v rámci koordinování Otevřené výzvy, mi přijde haškovsky řečeno jako „mírný pokrok v mezích statu quo“. Nepřijde mi to dost, ale víc teď neumím(e).

Bavíme se nad příspěvkem do Gymnasionu s tématem povinnost – co byste řekl, že je aktuální povinností pedagogických fakult? Myslím tím morální povinnost – něco, co přímo nevyplývá ze zákona, ale spíš ze situace.

„Aby z pedagogických fakult do škol odcházeli lidé, kteří jsou připraveni učit děti, ne jenom předměty!“

Moc bych si přál, aby z pedagogických fakult do škol odcházeli lidé, kteří jsou připraveni učit děti, ne jenom předměty. Chtěl bych, aby takový přístup studující na fakultách sami zažívali: že jejich vyučujícím jde i o ně, nejenom o to, jak ovládnou danou látku. A že o ně jde nejenom jednotlivým vyučujícím, ale taky pracovištím a fakultě.

Zkrátka, přál bych si, aby fakulty vytvářely studujícím takové podmínky pro učení se, že je budou chtít a umět replikovat, kamkoli je

jejich profesní dráha zavede. V tomto smyslu mi povinnosti každé fakulty, pracoviště a vyučujícího přijde se tomuto ideálnímu stavu přibližovat podle jejich možností a schopností.

Sám na pedagogické fakultě působím pět let. Během té doby jsem si všiml velké tendence k oborovému zaměření výuky – jako by šlo především o to zvládnout odborné oblasti jednotlivých aprobací, ne už tolik vychovat a vzdělat dobré pedagogy. Jako by absolventem měl být ku příkladu historik, ne učitel historie. Všimli jste si toho i v průběhu Otevřené výzvy? Něco už jste naznačil – „učit žáky, ne jen předměty“.

Všiml a všímám si toho. Mám dojem, že to hodně souvisí s tím, jak se poslední dobou akcentují témata spojená s pedagogicko-psychologickou (ped-psy) přípravou na profesi, ať už je to kompetenčním rámcem, ve kterém dominují oblasti mimo obor, obecnými společenskými trendy v oblasti duševního zdraví, příznivého klimatu apod. Otevřená výzva se k těmto trendům přidala tím, že vyslovené cíle na podporu rozvoje ped-psy kompetencí. Zajímavé a symptomatické mi přijde, že se s nespokojeností ozývali lidé z oborových kateder s tím, proč jako výzva necílí i na ně. Následně jsme zapředli dialog, který začínal doptáním se, proč si myslí, že na ně necílí... Po chvíli jsme se většinou dostali do bodu uvědomění, že se i na oborové katedře v povinném předmětu dají a hlavně mají rozvíjet i ped-psy kompetence.

Myslím, že tady někde je zakopán pes. V organizaci a reálném provozu fakulty a studia. V nepropojení oborových kateder s těmi ped-psy a to jak fyzicky (prostě se ti lidi nepotkávají), tak mentálně (oni dělají ty soft blbosti a my učíme to podstatné, a vice versa). Doplácí na to pak studující, kteří v tom zákonitě mají guláš, v jakém předmětu se co cení a říká, protože si to často může dokonce odporovat.

Proč v tomto „boji“ vítězí častěji oboráři? Nevím, ale určitě bych nepodceňoval to, že je jich prostě mnohem víc jak z hlediska počtu kateder, tak jednotlivých lidí...

**Učím učit se,
jak se učit učit!**

Je současné encyklopedicky zaměřené vzdělávání vůbec konkurenceschopné? Legislativa už de facto umožňuje obejít formální učitelské vzdělávání v podobě klasického studia na pedagogické fakultě... Nebudou teď (budoucí) učitelé vyhledávat spíše moderně pojaté kurzy založené na inovativních přístupech?

Hmmm, náročné otázky... Jestli je encyklopedické vzdělávání konkurenceschopné, to podle mě záleží na tom, jak doplníme tu větu... konkurenceschopné v porovnání s kým? S tím, co ví pedagogická věda? Ne. Se světovými trendy a výsledky? Spíš ne. V porovnání s nabídkou jiných pedagogických fakult v České republice? Ano. A to asi stačí a nejspíš i stačit bude. Neznám přesná data, ale troufnu si tvrdit, že se drtivá většina českých učitelek a učitelů vzdělávala na veřejné vysoké škole, a nevnímám signály, že by se tento trend změnil.

**„Orientovat se na studenta,
ale zároveň i na obsah, v tom je
ten klíč k úspěchu!“**

To, co jste nazval „moderně pojatými kurzy“, spíše vytváří alternativu pro ty, kterým z jakýchkoli důvodů mainstream nesedí. Nemůžu mluvit o těch kurzech obecně, jistě se hodně liší kvalitou, obsahem, formou i důrazem. Ty, které znám, včetně těch mých, se opravdu snaží orientovat na studenta, ale zároveň i na obsah. Myslím, že v tom je ten klíč k úspěchu, nestavějí proti sobě umělé duality, ale ukazují na to, jak jsou spolu provázány a vzájemně se ovlivňují. Je fajn vědět, jak práce se skupinou, s dynamikou třídy ovlivňuje učení se, stejně tak, s jakými kompetencemi souvisí určitá znalost. Pak totiž vím nejen, co mám dělat, ale taky, proč to dělám, a můžu hledat kreativní cesty, jak to dělat co nejlépe zrovna v tomto kontextu.

Bylo v tomto ohledu možné upozorovat nějakou snahu o změnu v podobě projektů, které byly předkládány v rámci Otevřené výzvy? V čem vlastně nejčastěji spočívaly inovace zadatelů?

Předně, a to mi přijde nejdůležitější, byly projekty předkládány skvělými lidmi s energií a erudicí měnit věci k lepšímu. Možná tento rozhovor působí skepticky, mě osobně ale

Otevřená výzva nakopla velkou energii a naději, kolik těch skvělých lidí je a co všechno dokážou s trochou podpory finanční a lidské. Koneckonců, my dva jsme se také potkali díky tomuto programu.

„Revize, provázání a systematizace částí studia!“

Těch žádostí byly vyšší desítky, takže ta šíře byla obrovská. Můžu zkusit vypíchnout nějaká klíčová sousloví. Tím prvním je určitě **propojení a systematizace**: řada projektů se soustředila na revizi, provázání a systematizaci částí studia, např. propojení oborových kateder s katedrou pedagogiky nebo systematizace nabídky studia, aby odpovídala kompetenčnímu rámci = aby fakulta opravdu rozvíjela kompetence, o kterých zákon hovoří, ad. Jinde šlo zase o navázání praxí na sebezkušenostní a reflektivní předměty či systematické propojení s praxí.

foto © Klára Šindelková

„Být up-to-date!“

Druhé sousloví zní **aktualizace a modernizace**, toto byly často inovace směřující spíše do jednotlivých předmětů, přičemž cílem bylo být up-to-date. Ať už technologicky nebo zařazením nových metod a forem výuky, aktuálních informací z výzkumu apod. Typicky se to týkalo klíčových povinných předmětů, které tak zasáhnou hodně studujících a jejich změna tak má velký dopad.

Třetí sousloví by mohlo být **seberozvoj a zážitkové učení**. Tento balík inovací spojuje spíše forma než obsah. Často se jednalo o pobytové, zážitkové či výcvikové předměty, které vytahují studující z budov škol do přírody nebo přímo do terénu.

Síla těch inovací je v jejich synergii a v tom, že nabízejí vlastně blueprint pro to, jak bychom mohli na fakultách překonávat ten gap mezi současným stavem a – tou řekneme ideální – budoucností, kterou jsem naznačoval výše. Bylo a je úžasné sledovat, jak mají mnohdy „malé“ změny velké efekty, jak se léta zabetonované postupy proměňují, když má dostatek erudovaných lidí s energií podmínky pro to zabývat se tím, na čem by podle mě mělo záležet především.

Je inovativně smýšlejících vyučujících na pedagogických fakultách dost? Jak změnit přístup těch ostatních? Nedávno jsem se musel pousmát, když nám na fakultě nařídili povinně účast na konferenci o reflexi. Těšil jsem se na ni do doby, než získala ten povinný škrabloup. Raději jsem se ani neptal, jak to vnímali kolegové, kteří se reflektivním tématům nevěnují.

„Jsou někde schováni!“

Nevím a nevím.

Myslím, že vzhledem k zahlcující každodennosti akademického života na fakultách často nevíme, na čem pracuje kolega za rohem, natožpak o inovativnosti lidí z jiné katedry. Práce na Otevřené výzvě mne však přeci jen posunula od toho nevím spíše k odpovědi „nevím, ale nejspíš ne málo, jen jsou někde schováni.“

„Úspěšné projekty spojuje platforma, na které mohou zaznívat různé názory, jsou přijímány a pracuje se s nimi!“

Jak změnit přístup ostatních, to opravdu nevim. Ty iniciativy na úrovni celých fakult a spolupráce více pracovišť, které považuju za úspěšné, měly však něco společného: kombinaci politické podpory změn shora (ano, bude se něco dít jinak), část lidí vyjadřuje podporu zdola (jo, fakt je to smysluplný), kvalitní projektový management (změna je řízená a plánovaná; existují pracovní skupiny = ne všichni dělají všechno; víme, na koho se obrátit s čím) a hlavně existenci platformy, na které mohou zaznívat, jsou přijímány a pracuje se s různými názory, postoji apod. (např. reflektivní setkání, pravidelná agenda na poradě pracoviště aj.). Nevím, jestli jsou tyto podmínky pro změnu přístupu dostatečné, zatím si myslím, že jsou to podmínky nutné.

Pokud by byla ta povinná konference, kterou jste zminil, zařazena do tohoto kontextu, pak bych nebyl nutně proti. Pokud je to takový ojedinělý výkřik do tmy, přidal bych se k pousmání.

Nenarážíme také na byrokratické překážky? Výběrová řízení, bezpečnost práce, příliš drahé cestovní náhrady apod.? Přihodím-li své vlastní dojmy... mám někdy pocit, jako by se k inovacím bylo třeba propodepisovat skrz formuláře, které si vymýšlíme, protože... proč vlastně?

Kompetenční profil absolventa a absolventky učitelství

„Systémy a byrokracie univerzit a fakult jsou nastavené na to, co se na nich dělo v době jejich poslední aktualizace!“

Vezmu to odjinud. Opět z mé zkušenosti, a to nejenom s Otevřenou výzvou, ale i vlastním působením na univerzitě. Systémy a byrokracie univerzit a fakult jsou nastavené na to, co se na nich dělo v době jejich poslední aktualizace. Inovace, které nezapadají do těchto kolonek, tak nutně narážejí na nejrůznější překážky, které jsou tu lépe a tu hůře řešitelné, když se lidem, kteří ten systém tvoří a tu byrokracii vykonávají, chce.

I v tomto kontextu se umějí hodně lišit fakulty od fakult, ale i pracoviště v rámci jedné fakulty. To, co je někde neřešitelný problém, je jinde formalitka. Je to ovšem rozhodně další z překážek, kterou systém inovátorkám a inovátorům umí buď zvětšit, nebo i úplně odstranit.

Máme k dispozici tzv. Kompetenční rámec absolventů učitelství a teď i Kompetenční rámec vysokoškolských vyučujících. Mně se líbí.

Návrh rámce pedagogických kompetencí vysokoškolských vyučujících

V čem vidíte jejich potenciál? Změní to něco, nebo jde jen o položku navíc do akreditačních materiálů?

Já jsem taky fanoušek obou dokumentů. Jejich potenciál vidím v tom, že formulují zadání. U absolventů učitelství: co mají absolventi znát a umět a tedy, co mají fakulty rozvíjet. Studující mohou sledovat své individuální posuny, mohou společně s fakultou sledovat, zda a v čem jim studium pomáhá a kde nikoliv. Myslím, že je to skvělý podklad pro (sebe)reflexi a zpětnou vazbu. U vysokoškolských vyučujících to funguje podobně, opět nabízí oblasti k reflexi: co mi už jde, co mi nejde, v čem se chci zlepšit. Uspadňuje to tolik potřebné rozhovory o výuce, protože i vysokoškolským vyučujícím mimo pedagogické obory nabízí oblasti, na které se dá zaměřit pozornost, a jazyk, kterým se o tom dá bavit.

Jestli něco tyto dokumenty změni, je teď otázkou implementace. Na univerzitě, kde teď

působím, probíhají bouřlivé vnitřní diskuze, ve kterých je celá paleta emocí a názorů na to, zda, co a jak dělat s kompetenčním rámcem. Výsledek je zatím neznámý. Je ale jisté, že bez existence rámce by ta diskuze nikdy ani nevznikla. Takhle je minimálně šance, že se zase otevře okno příležitosti pro inovaci ve stylu „mírného pokroku v mezích statu quo“.

Otázka na závěr: na jaký kurz nebo workshop byste čtenáře Gymnasionu pozval?

No, tak jednoznačně na ty naše nenásilné. (smích) Nabídku najdete na:

<https://nenasilnakomunikace.org/kurzy/>. Ale ještě víc bych chtěl čtenářkám a čtenářům doporučit, aby si prošli zápisky či materiály z minulých kurzů a workshopů, na kterých byli, a oživil si tak vzpomínky a případné záměry. Někdy mám u sebe dojem, že nic nového nepotřebuju, že by stačilo oživit si, co už tam někde je.

Nenasílná komunikace

Nenasílná komunikace (Nonviolent communication, NVC) je metoda – či možná spíše umění – komunikace směřující k vytváření porozumění mezi lidmi a k hledání řešení, která fungují pro všechny. Postupy nenásilné komunikace vyvinul Marshall Rosenberg. Spočívá ve specifickém zaměření pozornosti a přístupu k mezilidským interakcím i k sobě samému. Vychází z vědomí vzájemné provázanosti (interdependence) a předpokladu, že všichni sdílíme stejné potřeby, přestože se často lišíme ve způsobech, kterými se je snažíme naplnit.
<https://nenasilnakomunikace.org>

Mgr. Petr Sucháček (1989)

Vystudoval pedagogiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a nyní působí jako facilitátor a lektor v oblasti vysokoškolské pedagogiky a nenásilné komunikace. Mimo to vedl program Otevřená výzva, který podporuje inovace ve vzdělávání budoucích učitelů.

petr.suchacek@nenasilnakomunikace.org

Mgr. Richard Macků, Ph.D. (1981)

Je představen na str. 87 jako vedoucí rubriky Teorie.

mackur@pf.jcu.cz

SVĚDOMÍ

VERSUS

POVINNOST

Slovo povinnost není populárním slovem. Neradi něco musíme. Nemáme rádi příkazy ani zákazy. Chceme si život utvářet podle sebe bez nepříjemných povinností. Někdy se přitom paradoxně odvoláváme na vlastní svědomí. Vyhýbáme se vnějším povinnostem, ale ty, které vyplývají z našeho svědomí, nepopíráme. Tím vlastně říkáme, že plnění povinností k životu neodmyslitelně patří. Je to o to zřejmější, pokud se nejedná z naší strany o projev libovůle, nýbrž uvědomované odpovědnosti vůči hodnotě vlastního lidství, které se nemůžeme zpronevěřovat.

AUTOR: JINDŘICH ŠRAJER

CO JE TO SVĚDOMÍ?

Snáze dokážeme popsat naši zkušenost se svědomím než odpovědět na otázku, co svědomí je. Všeobecně se má za to, že svědomí patří k podstatě lidského bytí. Představuje specifický druh **spoluvědomí** o sobě samém, skrze něž si uvědomujeme, že jsme mravní bytosti nesoucí odpovědnost za své jednání (Život z víry, 2005: 86). Zjednodušeně se dá hovořit o čtyřech hlavních interpretacích svědomí: jako o přirozené schopnosti člověka

rozeřovat dobro a zlo, správné od nesprávného; o přítomnosti božského v člověku, v jeho nejniternějším jádru osobnosti; jako o souboru určitého stylu usuzování, který je utvářený v rámci socializace člověka; nebo o odrazu rodičovské, vychovatelské autority, vnitřně přijatém Nad-Já (Huber, 2016: 95). Tyto čtyři rozdílné charakteristiky dokumentují komplexnost fenoménu svědomí, která vyvolává řadu otázek vzhledem k jeho fungování.

*„Spasení tohoto lidského světa neleží nikde jinde než v lidském srdci,
v lidské schopnosti odrážet se, v lidské pokornosti a lidské odpovědnosti.“*

Václav Havel

Ze zkušenosti víme, že rozhodnutí, u kterých se člověk dovolává svědomí, jsou docela odlišná a někdy dokonce i protichůdná. Pro některé jsou určitá jednání zásadní a nepřekročitelná, pro jiné nepředstavují žádný problém nebo jen marginální. Tato zkušenost mimo jiné připomíná, že odvolávání se na svědomí ještě nezaručuje, že jednání v jeho souladu musí být vhodné a obecně ospravedlnitelné. Rozhodnutí ve svědomí je tak nutné přezkušovat a případně měnit (Huber, 2016: 95). Důvod je nasnadě, jako sociální bytosti musíme umět své jednání obhájit nejen před sebou samými, nýbrž též před druhými, společností a v neposlední řadě, viděno teologicky, i před Bohem.

V současnosti je zřejmým přesvědčení, že se svědomí formuje během celého lidského života. Jsou to především poznatky sociálních věd, které nám v tomto směru přinášejí důležité informace, které jsou určující pro odpovídající formaci svědomí během vývoje lidského života. Cílem přitom je napomáhat k vyžívání svědomí, k posilování jeho schopnosti činit samostatná, svědomitá, obecně ospravedlnitelná rozhodnutí.

FORMACE SVĚDOMÍ – VÝCHOVA K ODPOVĚDNOSTI

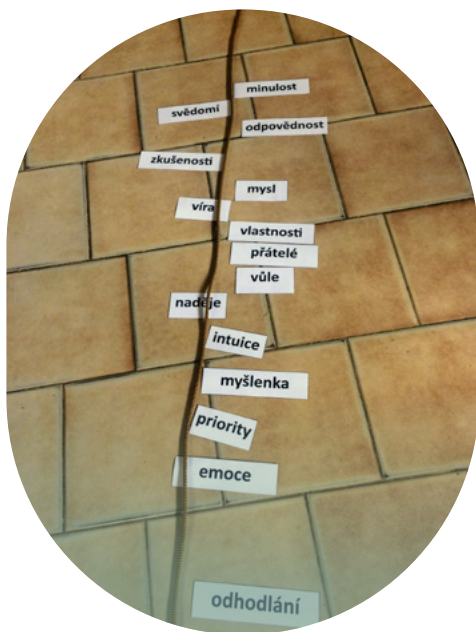
Jako lidé máme odpovědnost nejen před svým svědomím, nýbrž i za své svědomí (Život z víry, 2005: 98). Jde o to uvědomovat si, že jsme ve své svobodě vázáni mravními povinnostmi. Máme umět kriticky rozlišovat, jednat věcně správně, z přesvědčení na základě poznanych hodnot. Jinak řečeno, máme u sebe posilovat citlivost pro vnímání dobra a zla spolu s vědomím, že svědomí zahrnuje všechny lidské mohutnosti, nejen intelekt, ale i emocionalitu. Spojení obou pak vede ke ctnosti moudrosti (prozíravosti), která je

určující pro náležité rozlišování v jednotlivých situacích.

Smysl pro hodnoty a odpovědnost se přitom rozvíjí postupně. Prvotní odpovědnost za výchovu svědomí přísluší rodičům, potažmo vychovatelům, kteří hrají důležitou roli při formování hodnot dítěte. Jako jeden z nejdůležitějších předpokladů pro převzetí odpovědnosti je, zvláště během prvních dvou let života, prožitek bazální důvěry, kterého se dítěti dostává ze strany rodičů, především pak matky. V této fázi života se rozhoduje o tom, zda bude člověk v dospělosti schopen samostatných rozhodnutí bez úzkostlivého lpění na normách a nutkavých reakcí svědomí, ke kterým přispívá přehnaná přísnost ve výchově v jeho dětství (Život z víry, 2005: 95n.).

V předškolním období, v další fázi vývoje svědomí, dochází u dítěte k utváření jeho obsahové stránky, která zakládá rozhodování ve svědomí. Byť jsou pro dítě nadále určující hodnoty a normy rodičů, je již schopno si uvědomovat svá selhání, odklon od daných norem. Je to období, kdy prožívá prvopočáteční zkušenost viny. Ta by měla být vyvažována zkušeností odpuštění a trvalého přijetí. V raném dětství se tak ukazuje důležitější probouzet a pěstovat u dítěte jeho emocionalitu, především jeho vyladění se v důvěře a lásce s těmi, kteří ho vychovávají, než mu pouze zprostředkovávat vědomosti. Na cestě osvojování si etických hodnot je pro dítě opravdu důležité zakoušet citovou náklonnost ze strany rodičů a vychovatelů, ve kterých také může vidět své pozitivní vzory, s nimiž se identifikuje (Weber, 1998: 216n).

Rozvoj uvědomování si mravních požadků a jejich aplikace v životě se následně uskutečňuje v prvních letech školního věku. Rozhodujícím obdobím pro dosažení vyzrálého, dospělého svědomí je nakonec období puberty a adolescence. Je to období osamostatňování se, odpoutávání se od rodičů a dosavadních autorit. Stavění se na vlastní nohy s vědomím odpovědnosti za svůj život. Je to obtížné období pro všechny zainteresované. Dá se přirovnat k období bouřlivého vyzrávání burčáku, které rozhoduje o konečné kvalitě vlna. Jde o objevování vlastní identity, o osvojování si hodnot, které si musí mladý člověk sám obhájit. V tomto směru na něho mají silný vliv nové vzory, především vrstevníci, kteří v něm formují jeho hodnotové představy. Stále více se stává odpovědným za utváření vlastního svědomí (Život z víry, 2005: 96).

*„Úkolem nadcházející éry je radikální obnova lidské odpovědnosti.
Naše svědomí musí dohnat náš rozum, jinak jsme ztraceni.“*

Václav Havel

Jako lidé máme odpovědnost nejen před svým svědomím, nýbrž i za své svědomí...!
foto © Richard Macků

Vyzrávání svědomí je nakonec celoživotní úkol, který je kladen na každého člověka. Zkušenostmi nabytými z rozličných a nových situací, nejen v důsledku rozvíjejících se technologií a s nimi spojenými možnostmi jednání, je člověk konfrontován s každodenním požadavkem odpovědného, svědomitého rozhodování. To předpokládá trvalou formaci a výchovu svědomí, kterou provází osvojování si nových znalostí včetně zhodnocování dosavadních zkušeností spolu s trvalým zvnitřňováním si obecných etických norem, které garantují základní hodnoty a lidskou sounáležitost.

POSLUŠNOST KE SVĚDOMÍ JE PROJEVEM ÚCTY K ČLOVĚKU

Věrnost svědomí je projevem úcty k sobě i druhým. Zahrnuje respekt před svobodou

svědomí, a to i v případě, že se v úsudku mýlí, odchyluje od jeho věcně správné podoby. Věrnost svědomí je tak základem naděje a optimismu v konfrontaci s osobními i společenskými selháními a zklamáními. Pro Václava Havla je svědomí člověka základem a pramenem všech představ o dobru. Představuje pro něho bod, od kterého se ve společnosti odvíjí husté předivo cenných úkazů a vztahů jako např. bliženecká láska, spravedlnost, poctivost, čestnost, angažovanost pro dobro apod. Tak se podle něho vytváří odpovídající „morální klima“, které ve společnosti opět zlepšuje všeobecnou schopnost k morálním úsudkům. Tato přediva je třeba, jak zdůrazňuje dále, zřetelněji vidět, vypovídat o nich, opatrovat je, pěstovat, posilovat, aby se proměňovala do trvalých a odolných společenských skutečností (Havel, 2001).

„Pracujte na něčem, co je dobré, a ne jen proto, že to má šanci na úspěch.“

Václav Havel

ZÁVĚR

Plnění povinností patří neodmyslitelně k lidskému životu. Trvale nám to připomíná realita svědomí. Naplňování povinností v něm obsažených je projevem zralého lidství, což vytváří také dobrý základ života společnosti a pozitivního klimatu v ní. Svědomí je třeba věnovat pozornost po celý život. Obzvláště důležitým obdobím pro formování svědomí je však období dětství a dospívání. Významnou roli přitom sehrávají rodiče a vychovatelé. Vyžaduje se od nich osobní lidská zralost, která nachází svůj výraz v respektu k důstojnosti a jedinečnosti jim svěřených dětí, kdy citlivě vnímají jejich jednotlivé vývojové fáze a napomáhají jim k osobnostnímu růstu. V raném věku je pro dítě důležité slyšet slovo „musíš“,

kteřé mu vytyčuje mantinely pro přípustné jednání. Je to prvotní stupeň v procesu učení se rozlišovat mezi dovoleným a nedovoleným, resp. mezi dobrým a špatným. V období školního věku a dospívání by toto slovo v rodičovském, potažmo vychovatelském slovníku mělo být nahrazeno slovním spojením „měl bys“, které vtahuje dítě do procesu vlastního hledání a uvědomování si důležitých hodnot pro lidský život. V období dospělosti pak může ze strany rodičů a vychovatelů zaznívat pouze „co říkáš, kdybys“. Jedná se o radu, která již plně respektuje osobní odpovědnost dospělého člověka a jeho samostatnost v rozhodování.

„Domnívám se, že politik může říkat pravdu a žít v souladu se svým svědomím.

Já se o to alespoň snažím.“

Václav Havel

Použité zdroje:

- HAVEL, Václav. Novoroční pozdrav, Praha 1. 1. 2001 in: [https://cs.wikisource.org/wiki/Novoro%C4%8D-n%C3%AD_projev_prezidenta_republiky_V%C3%A1clava_Havla_\(2001\)](https://cs.wikisource.org/wiki/Novoro%C4%8D-n%C3%AD_projev_prezidenta_republiky_V%C3%A1clava_Havla_(2001))
- HUBER, Wolfgang. Etika. Základní otázky života, Praha: Vyšehrad, 2016.
- WEBER, Helmut. Všeobecná morální teologie. Praha: Zvon, Vyšehrad, 1998.
- Život z víry. Překlad katolického katechismu pro dospělé. Vydala Německá biskupská konference 1993, České Budějovice: Teologická fakulta JU, 2005.

Doc. Jindřich Šraj, Dr. theol. (1964)

Je docentem na katedře sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Věnuje se teologické etice, etice sociální práce a sociálnímu učení katolické církve, speciálně tématům lidské důstojnosti, etice manželství a rodiny.

sraj@tf.jcu.cz

ODRAZEM PRÁVA V ZRCADLE?

Povinnost a právo jsou dva koncepty, které na první pohled působí jako nezávislé. Povinnost klade důraz na to, co musíme dělat, zatímco právo nabízí svobodu volby. Jak ale spolu souvisejí? Může být povinnost odrazem práva v zrcadle?

AUTOR: MONIKA BÍLKOVÁ

Jsme jen lidské bytosti a občas se nám do něčeho zkrátka nechce. Nejspíše znáte ten pocit, kdy se sami sebe ptáte: „Musím to udělat?“ Odpověď na tuto otázku souvisí

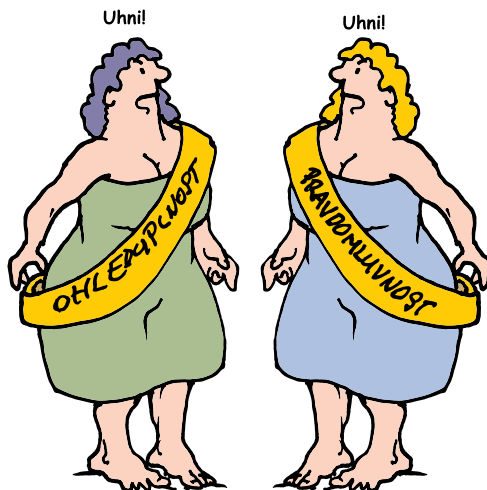
s povinností. Pravidlem, které buď existuje, nebo ne. Co za pravidla nám ale určuje, jestli to musíme udělat? A máme právo to zkrátka neudělat?

Někdy nám některé povinnosti mohou připadat hloupé, ale stejně je musíme splnit. Vzpomínám si na situaci ze svých školních let, kdy nám byl zadán úkol, který se mi zdál jako nesmyslný, a navíc přespříliš zasahující do mého volného času. Já jsem takový úkol vypracovávat zkrátka nechtěla a byla jsem ochotná za to nést i následek v podobě nedostatečné známky. Nic to nepomohlo. Moje učitelka byla neúprosná a já daný úkol stejně splnit musela.

Obecně se dá o povinnosti říci, že jde o nějaké pravidlo, a to pravidlo chování. Přesněji se jedná o popis toho, jak bychom se buď měli zachovat, neměli zachovat, čeho bychom se měli zdržet, nebo co bychom měli strpět. Taková pravidla si můžeme stanovovat sami, ale mnohem častěji nám je vytvářejí a určují druzí. I podle toho lze rozlišit povinnosti morální, náboženské, sociální či právní. Tyto kategorie se vzájemně nevyklučují a mnoho konkrétních povinností není možné zařadit jen do jedné škatulky. Napříč vymezenými skupinami i v rámci nich se mohou také vzájemně doplňovat, ale co je mnohem problematičtější, povinnosti mohou jít zároveň proti sobě.

KATEGORIE POVINNOSTÍ

Uvážíme-li v první řadě povinnosti morální, jde převážně o takové, které si stanovujeme sami. Nicméně není možné tvrdit, že morální povinnosti si vždy utváříme sami. Jsou totiž výrazně ovlivněny a inspirovány právě těmi dalšími kategoriemi, které slouží jako jakási nabídka možností. Jako malým vám možná říkali, že když něco chceme, tak musíme použít kouzelná slovíčka – prosím a děkuji. Pro malé dítě to většinou není automatické a slůvko použije často jen proto, že to lidé okolo chtějí.

Je to pro něj povinnost společenská. Ale postupem času se může stát, že si ji osvojíme, a kdybychom nepoprosili nebo nepoděkovali, cítili bychom se nevděční. Sami bychom si pak řekli: Tohle není správné – takhle se já nechovám. Dále je utváří naše výchova, životní zkušenosti či sociální skupina, v níž se pohybujeme. Právě tyto nastavené morální hodnoty a z nich odvozené povinnosti jsou pomyslným kompasem našeho chování. Rozhodně sem patří i to, jestli máme zakotvenou vnitřní povinnost dodržovat vnější pravidla. Od toho se totiž dále odvíjí náš přístup k ostatním pravidlům. Morální povinnosti jednotlivců se mohou výrazně lišit s ohledem na prostředí, v němž jednotlivec žije, stejně tak jako podle jeho osobních vlastností. Zdánlivě to může působit, že tyto povinnosti nemají žádnou sankci, ale jejich dodržování pro nás má často velký význam. Nerespektování našich vnitřních pravidel způsobuje výčitky svědomí.

Další zmíněnou kategorií jsou povinnosti, které můžeme nazvat jako **společenské či sociální**. Je to poměrně široká kategorie, do které můžeme podřadit povinnosti vyplývající z náboženství, etikety, kultury atp. Tyto povinnosti jsou nám často velmi blízké, protože je slyšíme od malíčka jako věty typu: „Nesmíš lidem skákat do řeči.“ Nebo: „Musíš všechny dospělé pozdravit.“ Vycházejí z nějakého přesvědčení širší skupiny lidí a obvykle jsou založeny na nějaké tradici. Nezřídká se ale může

stát, že mohou být někdy pro některé jednotlivce kontroverzní a nemusí s nimi souhlasit. Ku příkladu některá pravidla etikety odlišně stanovená pro muže a ženy mohou na někoho působit jako pravidla diskriminující. Pokud někdo nesouzní s určitou společenskou povinností, jednoduše si ji nepřevzme mezi své povinnosti morální. Na základě toho se pak může odvíjet to, zda danou povinnost dodržuje, či ne. Mnoho lidí ale dodržuje i povinnosti, které sami nepovažují za správné a neřadí je mezi své morální povinnosti. Důvodem obvykle je buď to již zmíněné vnitřní nastavení dodržovat pravidla anebo prostá obava ze sankce. Společnost, a především okolí jedince, může, ale nemusí nedodržování těchto pravidel chování trestat. Formou takového potrestání může být dávání jedinci najevo, že se nechová podle očekávání, nebo vyloučení z určitého okruhu lidí či vztahů.

Komentář Richarda Macků

Kontrakt s účastníky

Je běžné, že na začátku vícedenního kurzu se s účastníky dohadujeme na tzv. kontraktu. Jinými slovy, snažíme se společně určit pravidla fungování na kurzu – taková, která umožní zdárně realizovat program a účastníkům i instruktorům umožní příjemné spolubytí. Kontrakt je dobrým příkladem povinnosti ze sociální kategorie; je důležitý především pro dospělé účastníky. Zatímco děti jsou zvyklé pasivně přijímat zadaná pravidla, dospělí ocení možnost na výsledné podobě těchto pravidel participovat. A tohle vstřícné gesto se nám v průběhu kurzu v dobrém vrátí.

Třetí kategorií jsou povinnosti právní. V širším smyslu mezi ně lze zařadit i normy vyplývající z různých vnitřních předpisů. Obecně se liší především tím, že ve většině případů stanovují sankci, a povinnost právem stanovená je (nebo by alespoň měla být), co se týče právních povinností v užším smyslu, státem vymahatelná. Od předchozích zmíněných povinností jsou asi nejvíce odosobněné a běžnému člověku nejvíce vzdálené.

PRÁVO A POVINNOST

Když jsme si vymezili, co myslíme danou povinností, můžeme se podívat na druhou stranu – na právo. To lze definovat jako jakési oprávnění, možnost či dovolení chovat se nějakým způsobem. Místo slova „musím“, které vyjadřuje povinnost, ho vyjadřuje slovo „mohu“. V právním významu je pak povinnost odrazem subjektivního práva a je s ním silně provázána. Aby takové právo mohlo být ➤

realizováno, musí především existovat povinnost státu a ostatních toto právo respektovat a umožnit jeho realizaci. Samotná práva bez povinností by vedla k anarchii a povinnosti bez práv k tyranii.

Otázkou je, jestli obdobný vztah mezi právem a povinností jsme schopni nalézt i u povinností morálních a společenských. Zatímco o subjektivních právech se v právním smyslu hovoří často, termín morální a společenská práva se běžně neuzivá. I u těchto kategorií je ale možné dovést druhou stranu mince, i když je zřejmě obecnější. U morální povinnosti lze jako jejich odraz spatřovat právo vůči ostatním chovat se podle svého vnitřního přesvědčení nebo právo vůči nám samým dovolit si porušit nějakou naši zásadu. Odrazem společenských povinností by pak mělo být především právo být respektován. Může se jednat o respekt k těmto pravidlům formou dodržování nebo zcela naopak o tolerování toho, že je někdo s jinými, ať už společenskými, náboženskými, kulturními či morálními, hodnotami nedodržuje. Bylo by však ale možné dovést i jednotlivá práva jako naše vnitřní pravidla – třeba právo odpočinout si. Konkrétním příkladem společenského pravidla by mohlo být právo na pozdrav.

Mají ale sociální a morální povinnosti vůbec smysl, když si můžeme dovolit je porušit? A kde je ona hranice pro to, jaké porušení je ještě v pořádku, aby nešlo o anarchii?

Hranici, kdy je možné takovou povinnost porušit, si u morální povinnosti stanovujeme sami. Je tak na nás, jestli je pro nás porušení některé povinnosti ještě ospravedlnitelné, či nikoli. U společenské povinnosti platí, že nadmíra porušování takových povinností by vedla k mnoha zmatkům a nedorozuměním a nejspíše také ke vzájemným nepříjemným pocitům. Nicméně drobná porušení společenských povinností s ohledem na různé druhy odlišností jednotlivců by měla být respektována. Onu pomyslnou hranici mezi porušitelnou a ospravedlnitelnou společenskou povinností vytváří zlomový bod, kdy se ze společenské povinnosti stává povinnost právní. Pokud je porušení natolik závažné pro společnost, jedná se totiž obvykle o povinnosti právní. Je odpovědností střídavého normotvůrce, aby vybral a určil, co takovými povinnostmi je, a co není.

S ohledem na kulturní odlišnosti pak najdeme rozdíly mezi právními povinnostmi v různých částech světa. Hranice sociálních a právních povinností se pak neodráží jen do psaného práva, ale i do zásad, a odraz takových povinností můžeme najít i například v zásadách soukromého práva jako „Nikomu neškodit.“, „Sliby mají být plněny.“ nebo „Smlouvy se mají dodržovat.“ či ve výběru nejzávažnějších porušení právních norem i společenských zájmů jako takových chráněných normami trestního práva.

Komentář Richarda Macků

Od práva k pravidlům ve hře

Představme si, že si skupina přátel jde zahrát fotbal, ale bez jakýchkoliv pravidel. Co by se stalo? Hra by se brzy zvrhla v chaos. Úplně by se zborčila. Někdo by mohl běhat s míčem v ruce, jiný by vůbec nebral ohled na branky, třetí by bral každý kontakt jako faul, zatímco ostatní by do sebe tvrdě vráželi bez zábran. Místo zábavy by došlo ke zmatku, frustraci a ztrátě chuti pokračovat. V přátelské hře fotbalu může být tolerováno mírné uvolnění pravidel, ale pokud přestaneme pravidla zcela respektovat, přestaneme hrát a nastoupí anarchie. Tě musí zabránit nějaký rozhodčí.

Pravidla, ať už právní či společenská, jsou tím, co nás drží pohromadě. Naším úkolem je tedy nejen respektovat pravidla, ale také najít rovnováhu, kdy drobné odchylky mohou být ospravedlnitelné, aniž bychom narušili celý systém. A právě tohle se můžeme velmi dobře učit skrze herní/simulační situace na kurzech vystavěných na zážitkové pedagogice. Každá hra je odrazem něčeho reálného z našeho života, a přesto má svá pravidla pro daný omezený čas a prostor – to je skvělá modelová situace, v níž lze trénovat pro všednodenní život; třeba poznávat důsledky toho, co ony drobné odchylky od pravidel mohou způsobovat.

PRÁVO: ODRAZ V ZRCADLE

Závěrem je možné konstatovat, že povinnost a právo jsou vzájemně provázané. Stejně jako když se podíváme do zrcadla a vidíme tam něco, co je na první pohled jiné, ale ve skutečnosti stejné, je právo takovým odrazem povinnosti a naopak. Právo nám poskytuje určitá oprávnění, ale bez povinností stojících na druhé straně nemohou být plně realizována. Smysl povinností spočívá v tom, že vyvažují

individuální svobodu a fungování společnosti jako celku a umožňují realizování subjektivních práv. Povinnost tak chrání nejen naše práva, ale také práva ostatních. Povinnosti jsou nezbytné pro to, aby práva mohla naplňovat svůj účel – zajistit spravedlnost, pořádek a harmonii mezi jednotlivci a společností. Povinnost je tedy zrcadlem práva, odráží jeho podstatu a podmiňuje jeho existenci.

Monika Bílková (2000)

Je studentkou Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Zaměřuje se na přiblížování práva a dalších normativních systémů široké veřejnosti. Tuto činnost vykonává především prostřednictvím výuky práva na střední škole a organizaci vzdělávacích programů v rámci skautských akcí, především na čekatelském lesním kurzu PORT, kde v současnosti působí jako instruktorka.

mo.bilkova@gmail.com

NA CHARAKTERU ZÁLEŽÍ

MILÍ ČTENÁŘI RUBRIKY NA CHARAKTERU ZÁLEŽÍ,

v prvním článku nás podplukovník a vojenský kaplan Pavel Ruml seznamuje s etickými dilematy, která se často objevují v prostředí vojenského i civilního života. Zamýšlí se nad tím, jak nás plnění povinností formuje a posiluje v krizových situacích a v každodenních rozhodnutích.

Jako další inspirační text je recenze nedávno vydaného překladu britské knihy **Výchova charakteru a výuka ctností ve školách**, kterou připravili Hynek Cihlár a Barbora Bačiková. Tato publikace nabízí učitelům teoretická východiska výchovy charakteru a praktické návody, jak integrovat rozvoj ctností do školní výuky a zážitkových aktivit.

Filozofický text od Michala Podzimka nás zve do světa antické filozofie, konkrétně do úvah Cicera o souvislosti povinnosti a humanity. Jeho myšlenky přinášejí nadčasový pohled na odpovědnost, kterou má každý člověk vůči sobě i společnosti.

Pavla Příbylová vybírá z karet ctností téma zodpovědnosti, která pomáhá dětem rozvíjet smysl pro povinnost a zodpovědnost zábavnou a interaktivní formou a to včetně praktických aktivit.

Rubriku uzavírá hluboká úvaha kmeniologa profesora Jana Hábla, který se zamýšlí nad aplikací etiky z pohledu myslitelů J. A. Komenského a Gillese Lipovetského. I přes redakční krácení nese tento text zásadní poselství pro dnešní dobu, kdy je otázka etiky stále aktuálnější. Tím se nám podařilo jednotlivé rubriky zarámovat dvěma filozofičtějšími texty.

Přejeme příjemné čtení!

VEDOUCÍ RUBRIKY:

Mgr. Lenka Nosková (1994)

Učitelka češtiny a angličtiny na ZŠ v Olomouci, angažuje se v Platformě pro výchovu charakteru, organizuje vikendy *O krok dál* pro studenty učitelství rozvíjející myšlenku výchovy charakteru. Užívá si společnost dobrých lidí a dobrovolnickou činnost všeho druhu.

noskova.lenka6@gmail.com

Bc. Hynek Cihlár (1973)

Je architekt řešení systémů s prvky umělé inteligence ve společnosti ARICOMA a působil také jako skautský vedoucí v Junáku Brno – Hiawatha. Zabýval se vedením skautských družin a organizací skautských akcí, což zahrnovalo práci v přírodě, vysazování stromků a výstavbu táborů. Nyní jako mentor a vedoucí realizací využívá zkušenosti ze skautingu v oblasti neformálního vzdělávání pro rozvoj manažerských dovedností a vede tým, který se zaměřuje na aplikace umělé inteligence a analýzu dat.

hynekc@gmail.com

POVINNOST

ANEB SVĚDOMÍ, NEBO DRIL?

AUTOR: PAVEL RUML

Dlouhé roky jsem sloužil jako vojenský kaplan. Dostal jsem několik medailí a ocenění za službu. Když zaznělo jméno moje či jiného vojáka, odpověď z „tvaru“ zněla „Sloužím vlasti“. Většinou se tato ocenění udělují za de facto normální práci, která je dána pracovní náplní, a pak se jen hledí na to, zda svoje povinnosti plníte, či nikoli, jak je plníte a zda dokonce neděláte víc, než vám vaše pracovní povinnost velí. Prezident Pavel dostal francouzský Kříž za vojenskou chrabrost, ten už chce projevení odvahy v boji. Důvodem k dobrému splnění povinnosti může být vyšší motiv než pracovní, v případě vojáka je to vlast. A v armádě se neříká povinnost, ale úkol. Mnohokrát jsem byl u pomníků „hrdinů“. Vždy znovu jsme se ptali, zda o sobě člověk může dopředu vědět, jak se v dané situaci zachová. Zda jako hrdina, či zda selže. Svatopluk Karásek zpívá: „Vždyt

jeden za pravdu trpěl a věděl, proč a zač, druhý po ní šlapal, ve svých dnech byl jenom sráč.“ Vojáci, padlí hrdinové, neřešili běžný pracovní problém, ale otázku vlastního přežití, tedy sebeoběti.

Přesné formulování úkolu (povinnosti), jeho definování, vysvětlení, „zkomunikování“ ulehčuje jeho splnění. Je to rámec, který pomáhá úkolovanému člověku jej unést. K úspěchu v zaměstnání vede přesný popis náplně práce a pak metodické návody, jak na ni. Po vojenských cestách jsem dokráčel do nemocnic. Metodické návody jsou klíčovými nástroji v bludišti povinností, které musí zvládat každý člověk, když se ocitne ve zdravotnictví. Jejich přesné plnění vede nejen k ulehčení práce zdravotníka, ale hlavně k bezpečí pacienta. Vposledku je opět splnění povinnosti otázkou života či smrti.

Slovo „povinnost“ zní hrůzostrašně. Nikdy mi neříkej, co musím, sdělovala mi jedna blízká osoba, když mě žádala o pomoc či radu. Moje reakce – musíš to či ono – zavání povinností a do nich se člověku ne vždy chce. „Povinnost je přesný opak toho, co by člověk nejraději udělal“, řekl prý Mark Twain. Používám tedy raději „mohli bychom, nešlo by to takto“ apod.

Pracovat jsem začínal jako farář. Práce na faře je pravým opakem dvou výše zmíněných světů, vojny a zdravotnictví. Je to svobodné povolání, práci si většinou musíte nalézat sami, úkolování jste nebeským Pánem, bratrsky správním orgánem farnosti a vše by se mělo dít v alespoň trochu přátelském duchu. Motivování jste vlastní vírou, svědomím a třeba touhou po uznání či vděku. Tuto velkou svobodu lze snadno zneužívat a nese s sebou často velké obtíže.

Vždy vyčnívá, je chválen, přijímán a oceňován ten, kdo nakonec jedná nad rámec svých povinností. A na tom stojí celý život lidské společnosti, každého kolektivu v práci, přes školní třídu po skautský oddíl... A naprosto

samozřejmě je to v životě rodiny. Tam všichni a stále fungují nad rámec svých povinností, protože členy rodiny pojí láska.

Ať kaplan či farář, vždy je se mnou spojen svět křesťanství. K němu patří víra a zvěstování dobré zprávy o lásce. Ježíš Kristus žádá své pokračovatele, aby při stavění svých životů a života světa volili místo (bezduchého) plnění povinností (zákona) cestu lásky. ▶

„Vždyť jeden za pravdu trpěl a věděl, proč a zač, druhý po ní šlapal, ve svých dnech byl jenom sráč.“ | foto © Richard Macků

*„Vždy vyčnívá, je chválen, přijímán
a oceňován ten, kdo nakonec jedná
nad rámec svých povinností.“ I
foto © Richard Macků*

Sám tuto výzvu nazývá břemenem či jhem. Jsi znesvobodněn k lásce bez podmínek a máš počítat s tím, že to lidem jako nějaká atraktivní nabídka pro úspěšný život příliš vonět nebude. V nejhorším případě skončíš na kříži. Plněním povinnosti milovat riskuješ svůj život.

Nebožtik táta nám od dětství vštěpoval – zvláště ve chvíli, kdy nám něco nešlo a rozčilovalo nás to – abychom každou práci děláli, jako by na ní závisela spása světa, jeho záchrana. Motivace k dobrému konání to byla mimořádná, proto si ji pamatujeme po celý život, byť přesnou podobu záchrany světa ani jako dítě, ani jako stařec jen tak lehce nevy-myslíte.

Když jsem začal ve skvělém klubu trénovat malé fotbalisty, měl jsem tendenci je šetřit či litovat, protože se mi zdálo, že fotbalu musejí dávat až příliš. Že neustálé drilování stejných situací stále dokola je vlastně nepřirozené. Ovšem při porovnání s mým dětstvím, prožitým na malé vesnici, jsem si uvědomil, že my jsme dávali pohybu a sportu tehdy ještě mnohem víc a že řada docela nebezpečných situací, kterými jsme prošli, nám dala do života všechno. A že nebezpečí většinou přichází ve vteřině a správnou reflexivní reakci přináší dril.

Přijímáním a plněním povinností člověk v životě roste k tomu, aby byl laskavý a v klíčových životních situacích statečný. V tom životním růstu jsou nejdůležitější láskyplní lidé, kteří nás vedou k lásce k lidem a k úctě k životu a umí to prostřednictvím výchovy, učení, tréninku i drilu. A v neposlední řadě formou hry! J. A. Komenský, pedagog národů a biskup Jednoty bratrské, napsal dílo Schola ludus. A já jsem při svém prvním profesionálním vojenském cvičení slyšel větu: „Rozehrajeme nyní válečnou hru...“

pplk. v.z. Mgr. Pavel Ruml (1956)

Od roku 2017 působí jako poradce ministra obrany pro duchovní službu a slouží jako farář Českobratrské církve evangelické (ČCE) v Dejvicích. Studoval teologii v Praze a ve Skotsku, poté několik let vykonával duchovní službu v ČCE a od roku 1999 byl vojenským kaplanem v Praze, Olomouci a Havlíčkově Brodě.

kaplan.ruml@gmail.com

RECENZE KNIHY

VÝCHOVA CHARAKTERU A VÝUKA CTNOSTI VE ŠKOLÁCH

Autor: James Arthur, Kristján Kristjánsson, Tom Harrison, Wouter Sanderse a Daniel Wright

Přeložil: Jan Hábl

Vydavatel: Centrum rozvoje charakteru, Broumov, 2024

Publikace: brožovaná, elektronická (pdf, ePub, Mobipocket)

ISBN: 978-80-11-03264-7 (brožováno); 978-80-11-03265-4 (pdf); 978-80-11-03266-1 (ePub);
978-80-11-03267-8 (Mobipocket)

AUTOR RECENZE: HYNEK CIHLÁŘ, BARBORA BAČÍKOVÁ

Centrum rozvoje charakteru vydalo letos s laskavou podporou Nadace Pangea v českém překladu knihu **Výchova charakteru a výuka ctností ve školách** britských průkopníků výchovy charakteru z Jubilee Centre for Character and Virtues na univerzitě v Birminghamu (University of Birmingham) v čele s Jamesem Arthurem a Kristjánem Kristjánssonem. Autoři nás na necelých 300 stranách provádějí pestrým světem výchovy charakteru. Vysvětlují, co výchova charakteru je, jaké jsou její klíčové cíle a jak ji lze aplikovat do výchovně-vzdělávacího procesu. V každé kapitole najde čtenář inspirativní příběhy a osvědčené postupy, které pomohou vytvářet učební prostředí podporující morální růst žáků skrze aktivní zapojení a kvalitní reflexi. Tím vším se kniha řadí mezi důležité tituly pro každého, kdo chce formovat nejen znalosti, ale také charakter svých žáků.

A o co se výchova charakteru konkrétně snaží? V pojetí Arthura a Kristjánssona jde o cílený rozvoj ctností, jak je chápal Aristoteles. Pozitivní osobnostní rysy samy o sobě ctností nejsou, stávají se jí tehdy, jsou-li v každodenním životě používány pro konání dobra. Ani správné chování samo o sobě autoři za ctnost nepovažují. Ctnost totiž není definována jen jednáním, nýbrž také myšlením, mluvou a prožíváním.

Na učitele (a vychovatele) je kladen podstatně vyšší nárok než rozvoj dobrých vlastností žáků a vedení k plnění povinností. Jejich cílem by mělo být žákům pomoci osvojit si umění ctnostně jednat, rozvažovat a emocionálně se s ctností ztotožnit. Máme je učit, jak jednat správně, ze správných důvodů a ideálně díky tomu prožívat radost. Je to velmi podobné

jako přání Jana Amose Komenského, který vedl k tomu, aby učitelé učili své svěřence **znát dobré, konat dobré a chtít (či dokonce milovat) dobré**. Na pohled krásné a šlechetné činy totiž mohou být někdy vedeny i nečestnými pohnutkami a vědět, co je dobré, ještě neznamená po tom opravdově toužit a snažit se to činit.

V knize nacházíme velmi inspirativní kapitoly s konkrétními návrhy krátkodobých a dlouhodobých aktivit. Příkladem těch dlouhodobých jsou komunitní projekty. Představte si, jak vaši žáci pomáhají místní komunitě, organizují dobrovolnické akce a zároveň procvičují ctnosti jako soucit, zodpovědnost a empatie. Tyto reálné zkušenosti žáky obohatí a také jim ukáží, jak mohou pozitivně ovlivňovat svět kolem sebe. Může také jít o dobrovolnictví v domovech seniorů nebo organizace sbírek pro charitativní účely. Tím vším žáci posilují svůj charakter.

Autoři uvádějí několik vzorových lekcí, jak výchovu charakteru integrovat do výuky například předměty – zapojují žáky do simulačních her, ve kterých čelí morálním dilematům a musejí hledat řešení založená na ctnostech. Podobné aktivity také významně rozvíjejí kritické myšlení a zároveň jim pomáhají lépe pochopit význam správného jednání v praxi.

Velký důraz je kladen na vytvoření školní kultury založené na hodnotách. Představte si školu, kde jsou pozitivní interakce mezi učiteli a žáky normou a kde se každý den žije podle principů spravedlnosti, úcty a spolupráce. Takové prostředí je ideální pro rozvoj morálního charakteru.

Autoři knihy však poznamenávají, že nutit učitele k tomu, aby se formování charakteru věnovali, pomocí vládních nařízení, doporučení či směrnic může být spíše kontraproduktivní. Vhodnější je učitelům tuto roli stavět před oči, hovořit o ní a důvěřovat jejich úsudku a moudrosti. Výchova charakteru by neměla být rutinním úkonem, ale důsledkem vnitřního přesvědčení každého učitele. S tím souvisí i fakt, že autoři nedoporučují využívat pro výchovu charakteru standardizované postupy a metody. Žádná metoda nemůže být aplikována stejně ve všech školních prostředích.

Jistě mnoho z vás napadá, zda je možné ověřit úspěšnost výše zmíněných programů a aktivit, tedy je-li možné zjistit, zda k rozvoji charakteru žáků skutečně dochází. Způsobům měření a hodnocení účinnosti programů se autoři věnují zvláště v kapitole **Jak může měřit ctnosti a hodnotit programy výchovy charakteru?** Čtenářům představují nástroje pro sebehodnocení i externí hodnocení, které učitelům umožňuje pokrok žáků sledovat. Individuální vyplňování dotazníků a vedení reflexních deníků pomáhá i samotným žákům reflektovat své prožitky a ohlížet se za vlastním pokrokem.

Kapitola věnovaná kolaborativnímu učení ukazuje, jak mohou společné projekty posilovat týmovou práci a vzájemnou úctu mezi žáky. Žáci spolupracují na dosažení společných cílů, učí se důležitým dovednostem pro život a prohlubují své morální hodnoty.

(Kniha je k dispozici na e-shopu Centra pro rozvoj charakteru.)

Je to o pět deka ctnosti víc!
Můžu to tak nechat?

O POVINNOSTI A MORÁLNÍ ODPOVĚDNOSTI K HUMANITĚ Z DIDAKTICKÉ PERSPEKTIVY ŘECKÉHO FILOZOFA CICERA

AUTOR: MICHAL PODZIMEK

Před nedávnem jsme se v Gymnasionu zamýšleli nad tématem odolnosti, a to na představiteli vskutku excelentním – Senekovi Mladším. I dnes se na téma *povinnosti* podíváme očima jistého antického myslitele, totiž slavného Cicerona. Také *Marcus Tullius Cícero* (106–43 př. n. l.) totiž svým životem i smrtí dověděl to, co o povinnosti říkal i psal. Zanechal nám dílo o třech svazcích, které nazval **O povinnostech (De officiis)**. Právě odtud budeme čerpat jeho myšlenkový „...*dar* (...) *podle mého soudu veliký, ale jeho cena bude záviset na tom, jak je užiješ!*“ (III, 33)

Je důležité vědět, že Cícero byl jako filozof založením stoik a jak se uvádí, stoici stavěli vidění světa (kosmologii) na přesvědčení, že

každá živá i neživá věc má ve své existenci obsažen vždy i nějaký *vnitřní účel*, tedy jakousi „*naturu*“. Cícero tento účel překládá právě slovem *příroda* – *natura*, respektive *přirozenost*. Potíží „*natury věci*“ však je, že často nebývá zcela zřejmá. A z toho plyne pro člověka základní, *celoživotní povinnost* – hledat a snažit se pochopit účel věci a tvořit věci nové s „*naturou*“ hodnotnou, tedy dobrou. Tímto procesem, který je podstatou lidského pobytu na zemi, se pak člověk stává sám před sebou i *před společností čestným*. „*Vždyť žádná doba lidského života (...) nemůže se obejít bez nějaké povinnosti a v tom (...) spočívá čestné jednání.*“ (I, 2)

Plněním povinnosti *žít čestně* je rozvíjena především sama lidskost (humanita). Humanitě oddaný člověk dobře, i když nesnadně, nachází své místo ve světě odpovídajícím jeho vlastní nátuře: „*Především se musíme rozhodnout, čím a jakými chceme být a jakému životnímu oboru se chceme věnovat, což bývá úvaha ze všeho nejtěžší. Neboť v časném mládí, kdy je rozum ještě chabý, každý se rozhoduje pro takové životní povolání, jaké se mu nejvíce zalíbí.*“ (I, 33)

Aby však člověk došel k nalezení svého místa ve světě a nejednal jen povrchně a nevyzrále, potřebuje pěstovat tzv. *virtuozity* (ctnosti, mužnosti). A je to právě Cicero, kdo za svého relativně dlouhého a literárně plodného života vytvořil naši dnešní humanistickou terminologii: *vir* – muž, *virtus* – ctnost, *virtuozita* – zdatnost v dobrém, dovednost a dále právě již zmíněná slova jako *naturalita* či *humanita*.

ŽIVOT JAKO ÚKOL

Cicero ve své první knize O povinnostech píše o velkých úkolech lidskosti, které vedou k čestnému a krásnému životu. Lze je shrnout do tří, respektive čtyř klíčových povinností, bez kterých se žádný lidský život ani žádná společnost neobejde:

1. Povinnost rozmnožovat dobro, která vychází z vděčnosti, především vděčnosti za život: „*Nemáme napodobovat úrodná pole, která ze sebe vydávají více, než přijala? (...) Jsou dva druhy štědrosti; jednak dobrodiní prokazovat, jednak je splácet (...) splatit dobrodiní musí každý, kdo chce být čestným člověkem.*“ (I, 15)

2. Žít v dobrých vztazích, budovat si přátelství napříč všemi sociálními rolami od velké politiky, ve které Cicero působil, přes intimní život v rodině až po to nejpevnější, totiž přátelské vazby: „*Ovšem nic nevzbuzuje větší lásku, nic lidí více nesblíží než podobnost dobrých povah. Stává se, že lidé tyž snah a tyž náklonností mají jeden druhého stejně rádi jako sebe sami.*“ (I, 17)

3. Být spravedlivý v nejširším smyslu slova, plnit své povinnosti ke všem a ke všemu, kde vidíme, že máme něco dát (vytvořit, pomoci) nebo naopak vzít (potrestat). K tomu proto nařizuje základní povinnost *žít pravdivě*, autenticky, nelhat si a nenechat si lhát: „*Musíme se proto také vystříhat toho, abychom nedopřávali sluchu pochlebníkům a netrpěli lichocením, jímž se člověk snadno dává klamat, neboť sami o sobě si rádi myslíváme, že zasloužíme chválu.*“ (I, 26)

4. Plnit tyto povinnosti pak vyžaduje od člověka **úsilí o další tři ctnosti** – *moudrost, statečnost a rozumnou míru ve všem*, aby nedocházelo k extrémům.

Čestné jednání je tedy *moudré, spravedlivé, statečné a uměřené*. A tyto schopnosti žít ctnostně nás oddělují od zvířecí říše, která je cenná, nicméně neschopná korigovat svůj emoční život, a proto i neschopná poučit se z minulosti či budovat budoucnost: „*Mezi člověkem a zvířetem je největší rozdíl v tom, že zvíře jako tvor je řízený pouze smysly a přizpůsobuje se pouze svému okolí a přítomnosti a jen zcela málo vnímá minulost a budoucnost. Kdežto člověk obdařený rozumem vnímá jeho pomoci dějovou následnost, vidí příčiny věcí (...) a tak vidí běh celého života a předem si zařizuje věci nezbytně potřebné.*“ (I, 4)

Povinnost ke ctnostnému životu má tedy pouze a jenom člověk. A pouze a jenom člověk je schopen budovat *práva a povinnosti*, kterými svět dál rozvíjí. Cicero toto poslání vztahuje zcela vážně především na sebe, a proto jako vrcholný římský politik neustupuje nečestnému jednání, které vidí na politické scéně své doby. A tak, když se v roce 43 př. n. l. spojí političti sokové Marcus Antonius, Octavián (budoucí první císař Augustus) a Leppidus do druhého triumvirátu, podstoupí statečně Cicero v rámci proskripce politickou i fyzickou popravu. Podle vypravování historika Tita Livia ho dostihli vrazi 7. prosince roku 43 př. n. l. v jeho letní vile u moře, kde „... statečně nastavil svoji šíji zbrani vrahové“ (I, 26), když předtím zakázal svým otrokům, aby ho bránili a zbytečně padli v nerovném boji s Antoniovými vojáky.

ŽÁDNÉ „MĚLO BY SE“!

A nyní něco velmi zajímavého a závažného: Cicero byl prvním myslitelem vůbec, který se výslovně a podrobně věnoval tématu hodnoty lidského individua ve smyslu vlastní, nezastupitelné odpovědnosti každého konkrétního člověka: „Musíme si uvědomit, že nás příroda obdařila dvěma úlohami. Jedna z nich je povahy obecné, což souvisí s tím, že jsme všichni obdařeni rozumem a důstojností (...) a kde hledáme důvod pojmu povinnost. Druhá úloha je však určena každému jednotlivci zvlášť. Neboť tak jako těla jsou si mnohdy velmi nepodobná (...), tak mezi dušemi jsou rozdíly ještě větší.“ (I, 30)

Cicero na konkrétních příkladech z římských dějin demonstruje, že velké činy vycházející z povinnosti k lidskosti nevykonali nějací „obecní lidé“ s obecnými ctnostmi, ale ti, kteří pro to či ono využili své jedinečné schopnosti a vlohy. A proto, praví Cicero, pokud někdo něco dokázal (dobrého i žel špatného), pak jen proto, že do toho vložil svoji *originalitu*, která byla v té chvíli potřeba a kterou nikdo jiný v okolí neměl. Je tedy základní povinností každého člověka, aby do díla humanity vložil *konkrétního sebe*, svoji *perspektivu*, jelikož tu nikdo jiný na světě nemá. Každý je tedy cenný: „Máme (proto) velice dbát o to, abychom si

zachovali své povahové zvláštnosti, ne snad v tom špatném, ale v tom, co je v nich originálního, abychom pak mohli lépe ve svém jednání naplňovat onu slušnost, o níž usilujeme.“ (I, 31)

Je tedy zřejmé, že každý člověk bez výjimky je nezastupitelný, a máme proto povinnost chránit každou individualitu. Tato myšlenka pak byla pro celé další dějiny myšlení, kterým dnes říkáme evropské, kulturně zcela určující a na ni byl vytvořen náš (někdy až příliš!) individualistický *západní svět*: „Existuje-li nějaká slušnost (...), nemohli bychom ji rozvíjet, kdybychom napodobovali přirozenost jiných a nedbali přirozenosti vlastní. (...) Toto pozorování nás vede k tomu, abychom zkoumali, jaké jsou naše povahové zvláštnosti, a ty abychom pěstovali, nechtějíc zkoušet, jak by nám slušela cizí povaha. Neboť každému nejlépe sluší to, co je na něm nejosobitějšího. Každý ať se snaží poznat své vlohy a je přisným soudcem svých předností i nedostatků.“ (I, 31)

Cicero tedy nehledá nějakou „obecnou lidskou přirozenost“, kterou si každé individuum musí povinně osvojit. Naopak! Myšlenka obecného, uniformního lidství je mu v zásadě cizí. Svě dílo píše jako konkrétní člověk, dokonce konkrétnímu člověku – svému synu Markovi, v té době na studijním pobytu v Athénách. Stejně jako jiné texty (například Tuskulské rozhovory o etice) vede Cicero opět s konkrétními lidmi, byť někdy skrytými za fiktivní postavy. Jeho knihy jsou plné zcela konkrétních příkladů pravosti i nepravosti konkrétních osobností, padni, komu padni, což ho, jak již bylo řečeno, nakonec stálo život.

Povinnost ke světu tedy nesnese žádnou obecnost, žádné „*mělo by se...*“. Každý člověk má povinnost zcela osobní a je povinný vůči své vlastní nezastupitelné originalitě.

MENŠÍ ZLO A VĚTŠÍ DOBRO?

V tématu povinnosti pak považoval Cicero za nejtěžší otázku morálních dilemat, která jistě trápí občas každého z nás – jak se postavit k situaci, ve které žádné z nabízených řešení není dobré, ale každá varianta jednání je v nějakém ohledu víceméně špatná? „*Nelze pochybovat o tom, že nikdy nemůže být* ▶

prospěšnost v rozporu se štědrostí (...), ovšem zcela čestné jednání ve své vlastní a celé podstatě se uskutečňuje jen u mudrců..." (III, 3)

Cicero otázkám napětí mezi čestností a prospěšností věnuje celý svůj třetí svazek díla *O povinnostech*. Zde rozebírá konkrétní dilemata jednání, ve kterých splnění některé morální povinnosti (například někomu pomoci) zároveň znamená ublížení jinému.

Základním principem pro řešení dilemat je pro něj to, že účel nikdy nesmí světit prostředky, a proto vždy musí platit „... zásada, že jednání hanebné není nikdy prospěšné, a to ani tehdy, kdybys jím dosáhl toho, v čem spatřuješ prospěch.“ (III, 12)

Čestnému jednání tedy nesmí překážet ani ty nejkrásnější humanistické ideály, ani přátelství. V dilematech i takto těžkých se pak člověk nesmí „za nic schovat“ a je odpovědný pouze svému svědomí: „*Od našich předků jsme přijali velmi pěkný zvyk a kéž bychom na něj dbali, že žádající soudce o přízeň, dodáváme ,pokud to svědomí dovolí‘.*“ (III, 10)

A o něco dále dodává, že pokud bychom například přátelství povýšili nad svědomí a chtěli splnit těm, které máme rádi, jakékoliv přání i za cenu popření čestnosti, nebylo by to již přátelství, ale spiknutí proti humanitě, spiknutí proti základní povinnosti člověka budovat dobrý svět.

Těmito dilematy se Cicero na konci svých úvah kruhem vrací zpět k prvnímu svazku

– k neustálému hledání a nalézání toho, co je každé věci, živé i neživé, hmotné i nehmotné, přirozené.

Cicero byl tak dobrým průvodcem tématem *povinnosti k humanitě*, že byl v dějinách často citován a komentován. V pozdní antice a ve středověku byl „pokřesťanštěný“ tím, že jeho myšlenky kopirovali a komentovali velcí teologové jako Ambrož či Augustin. V osvícenství byl populární především pro svoji racionalitu. Dnes by mohl být, díky svým analýzám o individualitě, považován i za praotce moderní psychologie.

Jsem vděčný, že jsem nám pedagogům, kteří tak často pracujeme s vyvažováním *práv a povinností* u žáků a studentů, mohl v našem Gymnasionu některé myšlenky tohoto velikána alespoň takto v kostce představit a interpretovat.

Citované prameny:

CICERO, Marcus Tullius. *O povinnostech: rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi*. Překlad Jaroslav Ludvíkovský. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1970. 193 s. Antická knihovna; Sv. 6.

LIVIUS, Titus. *Dějiny. 1. Idill*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1979. 502. [1] s. Antická knihovna; Sv. 11.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D., Ph.D. (1970)

Pedagog, filozof a teolog. Odborně se zabývá vztahem sekularity a spirituality, v pedagogice pak o problematiku kulturního narcismu a výchovy. Učí na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Je didaktikem učitelství základů společenských věd.

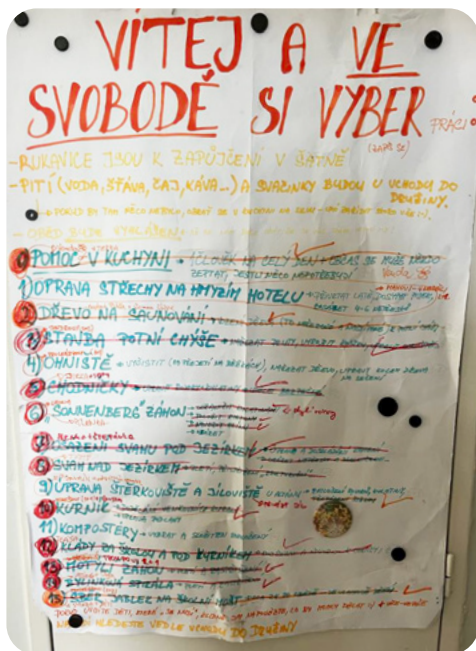
michal.podzimek@tul.cz

POVINNOST VE VÝCHOVĚ?

JAK NA TO, ABY DĚTI VĚDĚLY, ŽE NA TOM ZÁLEŽÍ!

AUTOR: HYNEK CIHLÁŘ, LENKA NOSKOVÁ

Výchova charakteru se ve škole odehrává, ať už si to učitel přeje, či nikoliv. Předává svým žákům vzorce chování v každé chvíli svého pobytu ve škole, a to i mimo přímou výuku. Svým příkladem ovlivňuje jejich rozvoj.

Podívali jsme se na knihu *Výchova charakteru a výuka ctností ve školách*, která pedagogům nabízí konkrétní návrhy, jak začlenit výchovu a rozvoj charakteru do běžné výuky či zážitkových aktivit. Téma povinnosti rozvíjeji v kontextu etických závazků žáků vůči sobě, svým spolužákům a širší komunitě. Povinnost nevnímají jen jako vnější nařízení, ale jako vnitřní motivaci jednat správně a zodpovědně.

Stěžejním je učitel (vychovatel) jako vzor chování. Autoři povzbuzují učitele k tomu, aby se stali modely ctností, které chtějí u svých žáků vidět, a aby byli konzistentní v předávání těchto hodnot ve třídě i mimo ni.

Kdo tady remcá,
jestli je dnešní výuka povinná?
...Abych mu neovlivnil rozvoj!

JAK VNĚST POVINNOST DO VÝUKY?

Povinnost znamená mnohem víc než jen domácí úkoly ve škole a pomoc s úklidem doma. Jde o to, jak žáci přemýšlejí o svých závazcích vůči sobě, ostatním a světu kolem nich. Je to pocit odpovědnosti – uvědomění, že naše činy mají vliv na ostatní.

Učitel může věnovat čas **povídání s žáky o tom, co pro ně povinnost znamená**, zda se s ní setkali v předchozích dnech a jak to vypadalo. Může se ptát, jaké povinnosti měli doma. Povzbuzení ke sdílení toho, jak se cítili, když svou povinnost splnili, či nesplnili, posune diskuzi na hlubší úroveň. Učení formou **zážitku** lze aplikovat i zde. Žáci mohou spolu s učitelem zorganizovat charitativní akci – každý má přidělenou konkrétní povinnost (někteří zodpovídají za finanční stránku, jiní za propagaci, další za organizaci události). Na konci projektu každý žák reflektuje, jak svou roli splnil a jak se při plnění svých povinností cítil.

Dalším efektivním nástrojem je využití **morálních dilemat**, při nichž musí žáci přemýšlet o svých povinnostech. Příklad z knihy navrhuje situaci, kdy mají žáci diskutovat o tom, co by udělali, kdyby museli splnit důležitý školní úkol, ale jejich nejlepší kamarád je požádá o pomoc s něčím jiným. Děti se musí rozhodnout, zda je důležitější povinnost vůči škole, nebo pomoc příteli, a reflektovat, jaké jsou dlouhodobé důsledky jejich rozhodnutí.

Příběhy a filmy jsou také výborným způsobem, jak žákům povinnost přiblížit v praxi. Kniha doporučuje například film Schindlerův seznam, u kterého se studenti zamýšlejí nad povinností hlavní postavy Oskara Schindlera vůči svým zaměstnancům i společnosti jako celku. Tento příběh umožňuje přemýšlet o tom, jak může povinnost vést člověka k jednání, které přesahuje jeho osobní zájmy.

Další příklad v knize nabízí aktivitu, při které jsou žáci rozděleni do malých skupin a **každá skupina má určitý úkol**, například zorganizovat školní výstavu. Každý člen skupiny má přidělenou jasnou roli a povinnost. Na konci projektu každý za sebe zhodnotí, jak svou

foto © Klára Šindelková

povinnost zvládl, jak se cítil, když povinnost splnil, co by mohl zlepšit, co si uvědomil o své odpovědnosti vůči týmu a jakého dopadu na ostatní si všiml. Členové týmu také mohou napsat zpětnou vazbu na ostatní – kdo plnil své povinnosti svědomitě a kdo naopak ne? Tento druh hodnocení je cenný pro uvědomění, jak chování jednotlivce ovlivňuje ostatní.

Autoři doporučují i pravidelné zařazování individuální reflexe, aby měl každý žák možnost přemýšlet o své osobní odpovědnosti. Reflexe může být realizována například formou deníků, do kterých zapisují, jaké povinnosti během týdne splnili (ve škole i mimo ni), jak se u toho cítili, co se o zodpovědnosti naučili. Tento nástroj pomáhá lépe chápat, že povinnost není jen o plnění úkolů, ale o celkovém přístupu k životu a ostatním. Jak jsem se tento týden staral o své úkoly? Udělal jsem vše, co bylo třeba? Cenné je také vedení deníku, kde mají žáci možnost svobodně zapisovat své pocity a dojmy. Vytvořit prostor k zamyšlení a vlastní reflexi je zvláště v dnešní době velmi významné. Žáci si mohou i sami stanovit, v čem dalším se chtějí zlepšovat.

Člověk se učí především vzorem. Zvláště malé děti se učí hlavně tím, co vidí. Je proto důležité ukazovat žákům, že povinnost není jen něco, co se říká, ale co se skutečně žije. Slíbíte-li něco dětem (třeba odměnu za dobře odvedenou práci nebo i trest za nevhodné chování), svůj slib dodržte. Děti jsou citlivé

foto © Ilona Dryjová

na to, zda učitelé dělají, co říkají. Učitel si tím buduje důvěru dětí a posiluje vzájemný vztah. Když se něco nepovede, není vhodné, aby učitel ze selhání obviňoval jiné lidi nebo se vylouval na okolnosti. Ukázat, že i učitelé přebírají odpovědnost za své činy, je klíčové.

Učit žáky o povinnosti je náročné. Díky praktickým aktivitám je však možné, že se povinnost stane něčím, co budou žáci chápat a vnímat. Učitelé mají jedinečnou možnost ovlivnit způsob, jakým žáci přemýšlí o svých závazcích, a kniha **Výchova charakteru a výuková činnost ve školách** jim v tom může pomoci. 🌟

Mgr. Lenka Nosková (1994)

Je představena již na str. 107 jako vedoucí rubriky Na charakteru záleží.

noskova.lenka6@gmail.com

Bc. Hynek Cihlář (1973)

Je představen již na str. 107 jako vedoucí rubriky Na charakteru záleží.

hyneck@gmail.com

KARTY CTNOSTÍ:

PROČ JE DŮLEŽITÉ VĚST DĚTI K POVINNOSTEM JIŽ OD MALIČKA?

AUTOR: PAVLA PŘIBYLOVÁ

V roli rodiče i pedagoga se přirozeně snažíme vychovávat děti tak, aby z nich byli „dobří lidé“. Ideálním výsledkem vědomé výchovy podle Jana Amose Komenského je člověk, který „zná dobré, chce dobré a koná dobré, a to i když se nikdo nedívá“. Projekt Výchova ke ctnostem nabízí rodičům i pedagogům konkrétní nástroje a postupy, jak vychovávat „dobré lidi“ již od malička, neboť jsme přesvědčeni, že změna české společnosti k lepšímu je přímo závislá na kvalitě osobnosti dalších generací.

Pomocí karet ctností **pomáháme dětem zvědomit si své silné stránky a budovat sebehodnotu skrze posílení konkrétních ctností**, jako je zodpovědnost, respekt, vytrvalost, porozumění, laskavost, spolehlivost, poctivost a další ctnosti. Aby dítě mohlo zdravě rozvíjet svoji sebeúctu a sebehodnotu, potřebuje zažívat pocit úspěchu, pocit užitečnosti pro svou komunitu skrze zodpovědnost za konkrétní povinnosti, potřebuje zažívat pocit,

že umí překonávat překážky, že je vytrvalé a samostatné (v míře odpovídající jeho věku). Vzhledem k tomu, že každý výše zmíněný stavební kámen zdravého sebepojetí by stačil na samostatný článek, zaměříme se nyní detailněji pouze na význam a důležitost povinnosti ve výchově.

Povinnosti jsou důležité pro zdravý vývoj dítěte, neboť při plnění konkrétních povinností mají děti příležitost posilovat vlastní zodpovědnost, vytrvalost, spolehlivost, samostatnost a sebekázeň. Díky pravidelnému plnění povinností se děti také učí důležitým dovednostem, jako je vnitřní disciplína, plánování a přijímání odpovědnosti za své jednání. Děti, které jsou vedeny k povinnostem doma nebo ve školce/škole od útlého věku, bývají často samostatnější a zodpovědnější. Při plnění povinností můžeme trénovat různé ctnosti. Například při povinnostech souvisejících s chodem domácnosti posilujeme vzájemnost, při třídění a recyklaci rozvíjíme zodpovědnost a starostlivost, při péči o sebe posilujeme sebelásku.

Delegujeme-li na dítě nějakou povinnost, je důležité, abychom byli důslední v tom, že tuto povinnost neplníme za dítě, když zapomene, aby mělo příležitost zažít přímé následky nesplnění své povinnosti. Mnozí rodiče si vlastně neuvědomují, že je pro ně samotné těžké dát dětem důvěru, že to zvládnou samy. Bez důvěry však dítě nemůže být samostatné a nenaucí se převzít zodpovědnost. Nižší bychom vám rádi nabídli několik konkrétních a praktických aktivit s kartami ctností, prostřednictvím kterých můžete posilovat u dětí smysl pro povinnost v různých aspektech.

foto © Klára Šindelková

HRA: ROBOTI

Cíl aktivity: účastník si zvědomí, zda je pro něj v životě jednodušší dávat někomu důvěru a nechávat se vést, anebo raději za sebe přebírat zodpovědnost

Ctnost: zodpovědnost, důvěra

Cílová skupina: MŠ / 1. st. ZŠ

Počet průvodců a hráčů: 1 / 10 a více

Prostředí: uvnitř/venku

Čas: 15 min

Materiál: šátky, lano, zvoneček

Příprava: Lanem vymezíme území, ve kterém se budou pohybovat děti v roli robotů a programátorů.

Popis: Děti si vytvoří dvojice. Do dvojice dostanou jeden šátek na zavázání očí. Mezi sebou se dohodnou, kdo z nich bude robot a kdo jeho programátor. Ten, kdo je robot, si zaváže oči. Každý programátor má zodpovědnost za svého robota, aby do ničeho a nikoho nenaboural a nevyšel z vymezeného prostoru. Robot pak má jen jediný úkol, a to jít dopředu. Když vyrazí kupředu, nesmí se zastavit, dokud neuslyší signál zvonečku. Programátor se drží svého robota a mění směr jeho chůze pomocí chycení za ramena a natočení do nového směru. Zazvoněním na zvoneček spustíme hru a roboti se dají do pohybu. Po chvíli ukončíme první kolo hry. Pak si děti ve dvojici role vymění.

V dalších kolech přidáváme obtížnost:

- Dáme do vymezeného prostoru nějaké překážky jako židle, stůl apod.
- Programátoři si roboty vyměňují. Při řízení robota naváže programátor oční kontakt s jiným programátorem a domluví si beze slov výměnu robotů, kterou okamžitě provedou tak, že přiskočí k novému robotovi a začnou jej řídit. Robot tak má v jednom kole i několik různých programátorů, aniž by o tom věděl.
- Změníme poměr robotů a programátorů. Kdo si troufne, může řídit dva roboty najednou.

Reflexe:

Ukážeme dětem karty ctností zodpovědnost a důvěra. Citili jste v roli programátorů zodpovědnost? Kde jste ji v těle citili? Ukažte na prstech jedné ruky, jak byla velká. Zkuste na druhé ruce ukázat, jak byla velká vaše důvěra v roli robota? Proč jsou pro nás obě ctnosti v životě důležité? Kde se s nimi běžně setkáváme?

HRA: LETADÝLKA

Cíl aktivity: účastník si zvědomí, zda je pro něj v životě jednodušší dávat někomu důvěru a nechávat se vést, anebo raději za sebe přebírat zodpovědnost

Ctnost: zodpovědnost, spolehlivost

Cílová skupina: MŠ / 1. st. ZŠ

Počet průvodců a hráčů: 1 / 10 a více

Prostředí: uvnitř

Čas: 20 min

Materiál: 2 šátky

Popis: Stoupneme si s dětmi do většího kruhu a vysvětlíme jim, že každé z nich představuje jedno mezinárodní letiště: Paříž, Londýn, Madrid apod. Letiště si mezi sebou budou posílat letadýlko. Letadýlko bude hrát jeden kamarád se zavázanýma očima. Sám neuvidí, kam má letět, proto potřebuje nás a naši zodpovědnost. Letadlu se nesmí nic stát.

Jedno dítě si zaváže oči a stoupne si před jednoho kamaráda, který se stane výchozím letištěm. Ten ho chytne za ramena, nasměruje ho na jiné letiště a lehce postrčí tímto směrem. Letadlo jde poslepu přes kruh a když dorazí k novému letišti, to jej chytne zepředu za ramena, zastaví, otočí a nasměruje na nové letiště. Nikdo nemluví. Po chvíli se děti v roli letadýlka vystřídají. Zkusí si to všichni, kteří chtějí. Pokud jsou děti šikovné, přidáme do hry druhé letadýlko a řídíme let dvou najednou.

Reflexe:

Vyložíme dětem do kruhu tyto karty ctností: zodpovědnost, důvěra, spolehlivost, ochota, starostlivost, citlivost, pospolitost, sebedůvěra. Požádáme každé dítě, aby si vzalo 2 pastelky a položilo je na ty ctnosti, které ve hře nejvíc zažívalo. Následně se doptáváme na nejvíc zastoupené ctnosti – např. *V jakém momentu hry jste cítili spolehlivost? Dokázali jste se spolehnout na kamarády a důvěřovat jim, že doletíte na nové letiště beze srážky? V jakých situacích v životě se potřebujete spolehnout na druhé a důvěřovat jim? Kde se při hře objevila zodpovědnost? Za co jste ve svém životě zodpovědní?*

AKTIVITA: MODRÝ ŽIVOT

Cíl aktivity: dítě si vytvoří návyk opakovaně dělat vybrané povinnosti

Ctnost: sebekázeň, vytrvalost

Popis: Vytvořte si doma ručně anebo na počítači přehlednou tabulku, která bude obsahovat všechny pravidelně se opakující povinnosti, které vaše dítě v rámci jednoho týdne má (domácí práce, domácí úkoly, péče o domácího mazlíčka atd.). Vyvěste tabulku doma na viditelné místo a k ní karty sebekázeň a vytrvalost.

Domluvte se, že každé splněné políčko dítě zaznačí v tabulce. Každý den namísto ptaní, zda už dítě udělalo dané povinnosti, si společně projděte tabulku. Nastavte si nějaký systém odměn (např. když za celý měsíc dítě splní 85 % povinností, navštívíte ZOO, Jump arenu, aquapark, ...)

Reflexe:

Projděte si po měsíci, zda se dítěti povedlo splnit nastavený cíl. Pomáhá vám tabulka v plnění povinností? Daří se vám vytrvat v plnění povinností? U jaké činnosti potřebujete sebekázeň nejvíce?

Závěrem je důležité uvést, že povinnosti mohou děti i bavit, jsou-li k nim vedeny od útlého věku; vidí-li, že každý z rodiny, skupiny, třídy má nějaké své povinnosti, a projevíme-li jim uznání za splnění povinností, udržíme děti motivované k jejich plnění. Podpořit můžeme

děti ještě tak, že jim ve skupině zadáme, aby vymyslely, jak každou povinnost, kterou mají, mohou dělat zábavnějším způsobem (např. pustit si k tomu hudbu, stopovat si čas a zlepšovat se, zatančit si u toho).

Mgr. Pavla Příbylová (1983)

Původně advokátka, která při výchově svých dvou dcer (6 a 8 let) objevila projekt Výchovy ke ctnostem, který ji oslovil natolik, že v něm již zůstala i pracovně. Od roku 2021 působí na pozici projektová manažerka a současně pracuje na částečný úvazek v prvostupňové komunitní škole Dobromysl v Praze. Je členem týmu, který realizuje letní metodicko-zážitkový kurz ZaHRAda a baví ji zážitková pedagogika.

polivkova.pavla@gmail.com

ETIKA BOLESTNÁ A BEZBOLESTNÁ: LIPOVETSKY VERSUS KOMENSKÝ V PEDAGOGICKÉ APLIKACI

Etika zažívá renesanci, nikoliv však pro přemíru mravnosti, ale pro její znepokojivý nedostatek. Jakou etiku potřebujeme? Jak etika souvisí s povinností? Existuje mnoho koncepcí, které se někdy doplňují, jindy vylučují. Která z „praktických filozofií“ disponuje didaktickým potenciálem předcházet sociálně nežádoucím jevům? Zkoumáme Komenského pojetí etické výchovy a srovnáváme ho s některými současnými etickými trendy, které pojem povinnosti mnohdy spíše „ředí“, až upozadují.

AUTOR: JAN HÁBL – redakčně zkráceno, celý text Etika bolestná a bezbolestná: Lipovetsky versus Komenský v pedagogické aplikaci na [academia.edu](https://1url.cz/H1kYa) – <https://1url.cz/H1kYa>

RENASANCE ETIKY

Etický deficit, který pociťuje současná společnost nejen v České republice, ale i globálně ve světě, vyvolává masovou poptávku po „ctnostných lidech“ (Sokol, Pinc, 2003, s. 8). Morální témata se tak dostávají do popředí zájmu na všech úrovních společenského života – od politiky přes ekonomiku až po vzdělávání. Horečná diskuze na téma etiky a morálky nevzniká z pouhého intelektuálního rozmaru či filozofické zvědavosti, ale z hluboké obavy o budoucnost naší civilizace a „etickou obyvatelnost zeměkoule“. Poprvé v dějinách je totiž naše planeta ohrožena nikoliv vnějšími faktory, ale svými vlastními obyvateli, kteří svou činností narušují ekologickou rovnováhu, sociální soudržnost a morální hodnoty (srov.

Kohák, 1993; Kreeft, 1990). V této souvislosti G. Lipovetsky dokonce varuje, že „jedenadvacáté století bude buď etické, nebo nebude vůbec“ (1999, s. 11), čímž podtrhuje naléhavost situace.

Otázka však zůstává: Jakou etiku potřebujeme? Od dob Mojžíše, Platóna a Aristotela se vyvinulo nespočet rozmanitých etických koncepcí a systémů, které se někdy vzájemně doplňují, jindy si protirečí či se přímo vylučují. Některé zdůrazňují důležitost **ctnosti**, jiné kladou důraz na **důsledky činů** nebo na **povinnosti a pravidla**. V moderní době se objevují také relativistické či pragmatické přístupy k etice, které reflektují komplexnost a pluralitu současného světa.

Nekladu si za cíl poskytnout definitivní odpověď na tak složitou otázku ani představit ucelený etický systém. Mým hlavním záměrem je přispět k současné debatě o etice prostřednictvím reflexe **Komenského pojetí mravní výchovy**. Dále srovnávám toto pojetí s některými soudobými etickými trendy, zejména s koncepcí „bezbolestné etiky“ Gillese Lipovetského, která reflektuje postmoderní náladu naší doby. Tímto srovnáním bych rád poukázal na možné přínosy a omezení jednotlivých přístupů z hlediska jejich aplikace v pedagogické praxi a schopnosti skutečně ovlivnit mravní jednání jedince.

ETIKA NESAMOSVOJNOSTI V KOMENSKÉHO MRAVNÍ VÝCHOVĚ

Jan Amos Komenský, významný český pedagog, filozof a teolog 17. století, nabídl ve svém díle specifický antropologický princip, který skýtá velmi bohatý eticko-výchovný potenciál. Jeho myšlenky mohou být inspirativní i pro dnešní dobu, zejména pro hledání účinných metod etické výchovy a formování charakteru.

Komenský poprvé explicitně pojednal o lidské samosvojnosti a nesamosvojnosti v díle *Hlubina bezpečnosti (Centrum Securitatis)*. Inspirován Mikulášem Kusánským rozvíjí myšlenku světa jako kola, jež se může dobře otáčet, jen pokud je pevně ukotveno ve svém

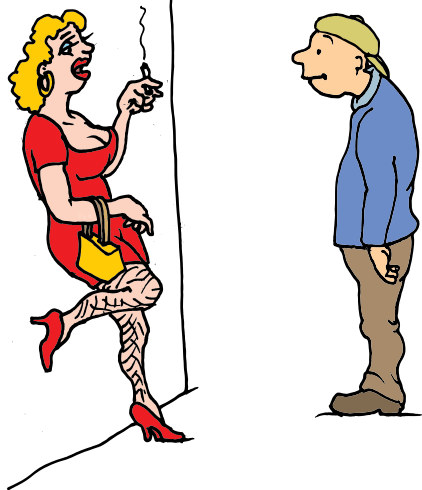
středu – Bohu-Stvořiteli. Všechny problémy člověka a jeho světa jsou podle něj důsledkem toho, že se kolo vymkne ze středu, čímž je ztraceno bezpečné centrum bytí a harmonie.

Aby vystihl ztracenost lidské pozice, zavádí pojem „samosvojnosti“ a definuje ho jako stav, kdy si člověk „zošklivil Boží řád věcí“ a chce být „sám svůj rádce, svůj vůdce, sám svůj opatrovník, sám svůj pán, sumou sám svůj bůžek“. Samosvojnost odcizuje člověka od Stvořitele i od ostatních lidí, neboť působí, že „člověk samého sebe za cíl stavěl, to jest samého sebe miloval, samému sobě přál, o samého sebe se staral“. Zapomíná, že život mu plyne z Boha, a přisuzuje vše buď svým vlastním zásluhám nebo slepému štěstí.

Podle Komenského je to univerzální lidská situace: „Není zajisté ani jednoho, kdož by cele v Bohu a vůli jeho srdcem stoje, svojnosti a jinudosti brániti se uměl: všickni jsme v tom... všickni sobě nad slušnost přejeme, všickni se nad míru o sebe staráme...“ Důsledkem jsou všechny lidské „motaniny“ a „jinudosti“, které v tomto světě zakoušíme, a jsou tím horší, čím větší je naše odstředivost od centra. ▶

Ráda bych dle Komenského
nabyla ctnosti
zlevněným obcováním s vámi, mladíku.
Berte to jako službu bližnímu.

Proti této lidské „bídosti“ je podle Komenského jediné „lékařství“: „... navrácení se do centra, jenž jest Bůh“. Tento existenciální pohyb, který dává lidskému životu smysl, je blízký „návratu do ráje srdce“ v *Labyrintu*. Komenský jej nazývá resignatio. Nejedná se však o rezignaci v moderním smyslu jako něco negativního či beznadějného, ale naopak o aktivní rozhodnutí přestat hledat tam, kde nic není, a obrátit se k tomu, co dává životu smysl, pokoj a bezpečí. Jak výstižně poznamenal R. Palouš, jde o „rezignaci na světskost tak, jak se projevuje v danostech tehdejší doby“, tedy o rezignaci na závislost na čemkoliv pozemském, nestálém a dočasném.

Komenský si uvědomuje, že k dosažení tohoto kýženého stavu nestačí pouhá kontemplace (jako tomu bylo zřejmě u něj), ale je třeba k němu vést a vychovávat. Mravní výchovu považuje za klíčový element výchovy jako celku a zdůrazňuje její význam v procesu formování lidskosti. Ptá se rétoricky, k čemu by bylo vědění bez mravnosti, a odpovídá s odkazem na staré přísloví: „Kdo prospívá ve vědění a hyne v mravech..., kráčí více dozadu než kupředu.“ A dále cituje: „Spona zlatá na pysku svině jest umění při člověku nectnostném.“ Vzdělání, které by nebylo spojeno s mravností a zbožností „nezlomným svazkem“, by bylo vzděláním „nešťastným“.

V *Didaktikách* věnuje této otázce samostatnou kapitolu „Methoda mravnosti“. Představuje zde „stěžejné neboli kardinální ctnosti“: opatrnost, umírněnost, udatnost a spravedlnost.

Uvádí zásady pro jejich nabytí:

I. Ctnost se pěstuje skutky, ne řečmi. Člověk má jednat ctnostně, nejen o ctnosti mluvit.

II. Ctnosti se nabývá obcováním s ctnostnými lidmi. Společnost ovlivňuje morální formaci jedince.

III. Ctnostné jednání se pěstuje činnou vytrvalostí. Pravidelná praxe ctnostných činů vede k upevnění dobrých návyků.

IV. Jádrem všech ctností je služba druhým. Překonání egoismu a služba bližním jsou základem mravnosti.

V. Pěstování ctností musí začít od nejútlejšího věku. Včasná mravní výchova je klíčová.

VI. Ctnosti se učí ctnostným jednáním. Aktivní zapojení upevňuje morální návyky.

VII. Ctnosti se učí příkladem. Osobní příklad vychovatelů je nenahraditelný.

VIII. Ctnostem se učí poučováním. Kombinace příkladu a vysvětlení je neúčinnější.

IX. Je třeba střežit děti před špatnými vlivy. Prevence je lepší než léčba.

X. Ctnost vyžaduje kázeň. Sebedisciplína umožňuje jednat v souladu s morálními principy.

Za jádro ctností považuje Komenský službu druhým. Lidská přirozenost je „pokažená“ sebeláskou; lékem je učít, že „se nerodíme jen sobě samým, nýbrž Bohu a bližnímu“, a napodobovat Boha i tvorstvo, které existuje pro druhé.

Ctnost se pěstuje skutky, ne řečmi. Člověk má jednat ctnostně, nejen o ctnosti mluvit. | foto © Ilona Dryjova

BEZBOLESTNÁ ETIKA LIPOVETSKÉHO SOUČASNOSTI

Pro srovnání etických koncepcí se obrácím k Gillesu Lipovetskému, jehož knihy jsou bestsellerem nejen ve Francii. O současné etice pojednává v knize *Soumrak povinnosti* s podtitulem *Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Sociologickým stylem zde popisuje postmoralistní náladu dnešní doby, která již neholduje velkým imperativům či transcendentním mravním „brzdám“, jako tomu bylo v minulosti, kdy byla povinnost buď posvátná, nebo racionálně kategorická.

Ne že by po etice nebyla poptávka, ale jedná se o velmi specifickou etiku odpovídající naší době. „Nedělejme si iluze;“ varuje Lipovetsky, „ať je současný rozruch kolem etiky jakýkoliv, dynamika odmítání a eufemizace povinnosti kráčí svou cestou... Jaká pozornost přísluší morálním příkazům ve společnosti, která je posedlá zdravím a mládím... Štěstí, nebo nic.“ A dále doplňuje: „Ctižádosti moralistního věku bylo ukázat touhu, my ji dráždíme; moralistní epocha povzbuzovala

k dodržování určitých závazků vůči sobě i druhým, my vzýváme pohodlí. Závaznost nahradilo pokušení, blahobyt se stal bohem, reklama jeho prorokem.“ (s. 61–62)

Takovou etiku nazývá Lipovetsky příhodně bezbolestnou a vysvětluje, že nevyžaduje odříkání, sebezapření, oběti či kázně individuálních tužeb. Označuje ji jako etiku „minimální“ nebo „třetího typu“ a tvrdí, že se nevylučuje s právem na individuální seberealizaci, štěstí, pohodlí či svobodné disponování sebou samým. (srov. s. 59n)

Otázkou je, zda taková etika může řešit etické problémy dneška, nebo zda je vůbec etická. Lipovetsky věří, že ano. Připouští, že není příliš „vznešená“ či „nedlí ve výškách“, avšak je prý „lépe přizpůsobena technické a demokratické společnosti“ a „příhodněji se vyrovná s velkými riziky budoucnosti“. (s. 237) Její potenciál spočívá dle něj v „úsilí smířit hodnoty a zájmy, sloučit práva jednotlivce a omezení ukládaná společenským, hospodářským ▶

a vědeckým životem... vyvážit expanzi individualistické logiky legitimizací nových kolektivních závazků, nalezením spravedlivého kompromisu mezi dneškem a zítřkem, blahobytem a zachováním životního prostředí, vědeckým pokrokem a humanismem". (s. 232)

Jinými slovy – pragmatická nouze o přežití nás naučí jednat eticky. „Nepřivolávejme proto mravní heroismus,“ uzavírá Lipovetsky, „nýbrž společenský rozvoj inteligentní etiky..., která tihne k hledání spravedlivého středu či spravedlivé míry vzhledem k historickým, technickým a společenským okolnostem". (s. 238)

KOMENSKÝ VERSUS LIPOVETSKÝ

Žádná interpretace nedisponuje „božským“ nadhledem, ani já nepředstírám hermeneutickou neutralitu. Rovněž srovnávací kritérium nevolím libovolně. Výše zmíněným etickým koncepcím kladu otázku: Která z nich skýtá lepší potenciál předcházet sociálně nežádoucím jevům (korupce, nesnášenlivost, nezodpovědnost, narušování společenských norem) z hlediska výchovně-vzdělávacího?

Linie Lipovetského argumentu je trochu matoucí. Na jednu stranu autor brilantně popisuje a dokládá postmoralistní kontext

současnosti a identifikuje etiku jako bezbolestnou, tj. bez povinností. Na druhou stranu si však tento stav věci pochvaluje a předpokládá, že etika, která z nich jednou vyplyne, se bude vykazovat takovými přívlastky jako „odpovědná“, „rozumná“, „inteligentní“, „dialogická“ či „humanistická“.

Fundamentální otázka zní: **Jak docílit těchto kýžených kvalit bez odříkání, sebezapření, obětí či kázněni individuálních tužeb?** Autor neodpovídá. Jeho argument tak vyznívá poněkud rozporuplně a v jistých aspektech trpí dokonce kruhovitostí. Například zmíněné úsilí hledat vyváženost, spravedlivou míru, odpovědnost apod., ze kterého má nová etika vyplynout, je již ze své povahy výsostně etické a navíc zpravidla bolestivě náročné. Kvality nové etiky, ve kterou Lipovetsky doufá, jsou etickým předpokladem tohoto úsilí, nikoliv výsledkem.

Problém Lipovetského etiky se ještě lépe ukáže v pedagogické aplikaci. Lze realizovat výchovu například k odpovědnosti či spravedlnosti bez sebezapření nebo sebekázně? **Etické jednání zpravidla vyžaduje úsilí, není bezbolestné.** Odpovědnost či spravedlnost, po které Lipovetsky volá, bývá velmi bolestivá

foto © Ilona Dryjová

a náročná. Opsat domácí úkol či diplomovou práci je snazší než samostatná práce. Odolat pokušení úplatku je naopak obtížné. Má-li být žák, úředník či politik vychovávan k odpovědnosti, bez bolesti se to neobejde. Spojení slov bezbolestná etika se tedy ukazuje jako protimluv, nesmysl. Deskriptivní rovina Lipovetského etiky je vynikající, preskriptivní postrádá logiku, a to nejen z hlediska pedagogického.

Komenského etika je na první pohled podřízena radikálně odlišným předpokladům a instancím. Jeho teologie zní současnému čtenáři cize, metafyzika je značně statická a jeho pojmosloví archaické. Z hlediska pedagogického však skýtá jeho antropologie překvapivý potenciál. Ontologický předpoklad lidské (ne)samosvojnosti dovoluje Komenskému jasně definovat mravní či etické kategorie a rozlišit velmi jemnou distinkci lidské povahy.

Samosvojnost je nežádoucí, neřádná a nemravná, protože člověk nebyl stvořen pro sebe, nepatří sám sobě. Čím více je člověk zaneprázdněn sebou, tím méně je člověkem; čím více chce náležet sobě samotnému, tím více sám sebe ztrácí. A naopak, kdo dokáže

sám sebe zapomenout či ztratit, ten nalézá svou pravou lidskost. Takový je řád stvoření. Odtud potřeba výchovy, toho specifického umění, které bude uvádět člověka do řadu bytí, činit jej řádným a pomáhat mu překonávat jeho do sebe zakřivující tendenci samosvojnosti.

Ovšemže je tento proces nesmírně náročný, dokonce bolestivý, a bude vyžadovat spoustu práce jak na straně vychovatele, tak i na straně vychovávaného. Vždyť nejde o nic menšího než o bytostné obrácení, vyjít ze sebe – transcendenci lidství. Příroda však nenechává člověka bez pomoci, v rámci harmonického celku poskytuje veškerý výchovný materiál potřebný ke kultivaci lidství i lidských mravů. Svět je školou, byl tak stvořen. Stačí jen pozorně naslouchat „sub specie educationis“.

Mám-li volit jako pedagog mezi etikou Lipovetského a Komenského dle kritéria výchovného, pak je má volba jasná. **Aspoň jeden nesamosvojný student na deset bezbolestných.** A to i s vědomím, že mě to bude stát mnoho úsilí, odříkání a zřejmě i bolesti. 🧘

Citované zdroje:

KOMENSKÝ, J. A. *Hlubina bezpečnosti*. Praha, 1927.

KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika česká*. Praha: Národní knihtiskárna I. L. Kober, 1926. 4. vydání.

KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*. Praha, 1905.

KOHÁK, E. *Člověk, dobro a zlo*. Ježek, Praha, 1993. ISBN 80-901625-3-3.

KREEFT, P. *Making Choices*. Servant Books, Michigan, USA, 1990. ISBN 0-89283-638-5.

LIPOVETSKÝ, G. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-008-7.

PALOUŠ, R. *Komenského Boží svět*. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1992. ISBN 80-04-25415-2.

SOKOL, J.; PINC, Z. *Antropologie a etika*. Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.

prof. Jan Hábl (1975)

Je manžel, otec, pedagog a komeniolog. Po studiích filozofie výchovy na University of Wales pracoval jako učitel a farář a přednášel na univerzitách v Hradci Králové (UHK) a Ústí nad Labem. Komeniologickému výzkumu se věnoval v Komenského institutu v Praze. V současnosti přednáší na univerzitách i pro veřejnost v oblasti antropologie, etiky, historie a filozofie výchovy.

jan.habl@uhk.cz

INSPIRACE

foto © Ondřej Ratajský

MILÍ ČTENÁŘI RUBRIKY INSPIRACE,

vítám vás u tématu **Povinnost** – fenoménu, který je pro mnohé synonymem odpovědnosti, ale i zátěže. Abychom však na povinnost nahlédli z jiné perspektivy, začnu příběhem z doby evropského kolonialismu, který má svou moudrost:

Savanou kráčí Angličan v typickém koloniálním oděvu s tropickou helmou a spatří domorodce klidně podřimujícího ve stínu stromu. Pobouřen, avšak vědom si své „osvětové mise“, ho vzbudí a křičí: „Proč ztrácíš čas, ty flákači, ty líná kůže? Proč nepracuješ?“ Domorodec zmateně odpovídá: „A co bych měl dělat, sire?“ Angličan s pevným přesvědčením zvolá: „Pracovat! Aby sis vydělal peníze!“ Na to se domorodec opět táže: „A proč?“ „No přece, aby sis mohl odpočinout a užívat volného času!“ Angličan trpělivě vysvětluje. Domorodec, zjevně pobouřen touto logikou, odpovídá: „Ale to právě dělám!“

Tento příběh zrcadlí otázku, která nás stále provází: **Proč musíme žít podle pravidel?** Co když povinnost není univerzální kategorií, ale spíše konstruktem, který se může v různých kulturách vykládat odlišně? V moderní době, jak ji popisuje Zygmunt Bauman ve své teorii **tekuté modernity**, čelíme výzvě neustále volit mezi povinnostmi a vlastní svobodou. Povinnost pracovat, aby následoval odpočinek, se stává otázkou **prioritizace** – práce versus volný čas, oddalování okamžitého uspokojení v zájmu něčeho vzdálenějšího.

Přistupujeme k povinnosti z pohledu solidarity, nebo egoismu? Svoboda volby nám umožňuje definovat, co je pro nás „správné“, ale zároveň nás staví před morální a sociální dilemata. Vědomí, že informace a svět kolem nás jsou tekuté, vyzývá k tomu, abychom nezůstávali stát na místě, ale neustále se učili, jde o výzvu k neustálému růstu, sebeobjevování a zodpovědnosti. Povinnost můžeme vnějším nařízením vyvolat, často však vychází z hlubin naší duše, cítíme, že takto je to bytostně v pořádku. S tím souvisí dva texty o procesu individuace, který vám představujeme i ve spojení s poutnictvím. V článku „Mám povinnost k matce Zemi?“ se několik autorů zamýšlí nad tím, jak si v takto přehlceném světě udělat čas na propojení s přírodou. Praktickou stránku povinnosti na základní škole pak najdeme v článku „Domácí úkoly: jak je dělat efektivně“ a součástí rubriky Inspirace je i anketa.

Přeji vám inspirativní čtení a zamýšlení nad vašimi povinnostmi a svobodou, kterou v nich nalézáte.

VEDOUCÍ RUBRIKY:

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Certifikovaná konstelárka, realizuje rozvoj lidí skrze systémové konstelace a životní rituály. Působí současně jako odborná asistentka na Ústavu školní pedagogiky FHS UTB ve Zlíně a jako lektorka primární prevence v Dramacentru v Olomouci. www.mirkajiraskova.cz

miroslavajiraskova@seznam.cz

Literatura: Bauman, Z. 44 dopisů z tekutého moderního světa. Sociologické nakladatelství. 2019.

PŘÍNOSY INDIVIDUACE

PRO ZÁŽITKOVÉHO PEDAGOGA

Podstata individuace spočívá v integraci protikladů, sebepoznání a autenticitě, přijetí stínu, rozvoji celistvosti a spojení s transcendentnem. Během tohoto procesu pracuje jedinec na spojení a vyvážení různých částí své osobnosti, které mohou být na první pohled protikladné. To zahrnuje například integraci vědomého a nevědomého, mužského a ženského aspektu (anima a animus), racionality a emocí nebo dobra a stínu (temných stránek osobnosti). Individuace neznamená odstranění těchto protikladů, ale jejich přijetí a harmonizaci. Tento proces má zásadní význam pro pedagogy, kteří často čelí nárokům na vyvážení profesionálních a osobních aspektů svého života.

AUTOR: MIROSLAVA JIRÁSKOVÁ

Jedním z klíčových aspektů individuace je hluboké sebepoznání. Člověk se učí rozumět svým motivacím, emocím, potřebám a vzorcům chování. Tento proces vede k tomu, že jedinec začne jednat více v souladu se svou pravou podstatou, což ho činí autentičtějším. Pro pedagoga je autenticita nezbytná – znamená to být sám sebou a žít život podle vlastních hodnot, nikoli podle očekávání druhých nebo společnosti. Autenticita v pedagogické praxi umožňuje navázat upřímné a důvěryhodné vztahy se studenty, což je základem pro úspěšnou výuku a naplnění pedagogické povinnosti, a díky tomu být pro studenty čitelnější.

Během individuace člověk konfrontuje i své stinné stránky, přiznává si jejich existenci a snaží se je integrovat do svého vědomí. Přijetí stínu vede k větší psychické celistvosti a svobodě, protože člověk již nemusí investovat energii do potlačování těchto částí sebe sama. Pro pedagoga to znamená, že je schopen lépe rozpoznat své limity, což je klíčové pro udržení rovnováhy mezi profesním a osobním životem a pro prevenci vyhoření, to je dnes ve školství velké téma. Proces individuace vede k pocitu celistvosti, kdy člověk vnímá svou osobnost jako plně integrovaný a koherentní celek. Tento stav celistvosti umožňuje jedinci čelit životním výzvám s větší

odolností a klidem. Pro pedagoga tato odolnost znamená, že může s vnitřní jistotou a klidem čelit nárokům, které s sebou nese jeho povinnost být oporou a vzorem pro své studenty či účastníky kurzu. Jung také považoval individuaci za proces, který člověka přivádí do kontaktu s něčím vyšším, než je jeho vlastní ego – ať už se jedná o kolektivní nevědomí, duchovní dimenzi nebo smysl života. Individuace tedy nejenže přináší psychologickou rovnováhu, ale také může vést k hlubšímu pochopení smyslu existence. Pedagog pak svou povinnost nevnímá jen jako rutinní výkon práce, ale jako hlubší poslání, které přináší smysl jak jemu, tak jeho studentům.

Jak to vypadá v praxi z pohledu vývojové psychologie: Carl Gustav Jung, který tento koncept představil, věřil, že individuace probíhá hlavně v druhé polovině života, zhruba od středního věku (40+ let) (Jung, 2022). Nicméně moderní psychologické teorie uznávají, že prvky individuace se mohou objevit i dříve, zejména v pozdní adolescenci a rané dospělosti (18–30 let). V tomto období se mladý člověk často potýká s otázkami ohledně svého místa ve světě, svých hodnot a cílů. V této fázi jedinec hledá svou vlastní identitu, často se vzpírá zavedeným normám a snaží se vymezit svou jedinečnost (Stein, 2016). Je to období intenzivního hledání smyslu a vlastního místa ve světě. Pro pedagogy, kteří pracují s touto věkovou skupinou, je důležité porozumět

těmto procesům, aby mohli efektivně plnit svou povinnost podporovat rozvoj studentů.

Dospělost (30–40 let): Individuace se v této fázi prohlubuje, jedinec začíná integrovat různé aspekty své osobnosti, přičemž usiluje o harmonii mezi vnitřním a vnějším světem (Jung, 2022). V této fázi často dochází k důležitým životním rozhodnutím, která reflektují hlubší pochopení sebe sama. Pedagogové v této fázi života často čelí výzvam spojeným s rovnováhou mezi osobním a profesním životem, kde individuace hraje klíčovou roli (Stein, 2016).

Střední věk a dál (40+ let): Zde se individuace projevuje jako snaha o vnitřní rovnováhu a integraci všech zkušeností a aspektů osobnosti. Je to období, kdy jedinec často reviduje své dřívější životní cíle a hodnoty a směřuje k osobnímu naplnění a moudrosti (Jung, 2022). Pro pedagoga v této fázi je individuace zdrojem hluboké moudrosti a vyrovnanosti, která se promítá do jeho pedagogické praxe a umožňuje mu lépe naplňovat svou povinnost jako učitele a mentora (Stein, 2016). ▶

Konkrétní příklad, jak individuace souvisí s lidskostí:

Na jednom z kurzů se Petr setká s mladíkem jménem Tomáš, který má problémy s integrací do skupiny. Tomáš je tichý a uzavřený, zjevně se necítí dobře v kolektivu. Dřívejší Petr by možná přehlédl Tomášovy potřeby ve snaze udržet dynamiku celé skupiny. Po individuaci ale Petr přistupuje k Tomášovi jinak. Petr začne s Tomášem nenápadně komunikovat během volných chvil a zjistí, že Tomáš má zájem o fotografování. Nabídne mu, aby se v rámci kurzu ujal role dokumentaristy, což mu umožní být součástí skupiny, ale zároveň se necítit příliš vystavený. Díky tomuto přístupu se Tomáš postupně více zapojuje do aktivit a začíná se cítit v kolektivu pohodlněji. Na konci kurzu Tomáš poděkuje Petrovi za to, že mu dal příležitost být součástí skupiny způsobem, který mu vyhovuje. Po procesu individuace Petr zaznamenává několik důležitých změn nejen ve svém profesním životě, ale i v osobním vnímání a přístupu k práci a vztahům.

Dlouhodobý vliv individuace na Petrovu pedagogickou praxi:

Větší empatie a porozumění potřebám účastníků: Petr začíná více naslouchat a vnímat potřeby a pocity svých účastníků. Když si všimne, že někdo z účastníků má problém nebo se necítí dobře, místo ignorování těchto signálů je schopen jim věnovat pozornost a přizpůsobit aktivity tak, aby se každý cítil součástí skupiny a měl možnost růstu.

Schopnost reflexe a osobní růst: Po každém kurzu si Petr dává čas na přemýšlení o tom, co se povedlo a kde by mohl přístup zlepšit. To mu umožňuje neustále se vyvíjet a zdokonalovat svou pedagogickou praxi. Už nepřistupuje k chybám s pocitem selhání, ale jako k příležitostem k učení a růstu.

Vyrovnanější osobní a profesní život: Petr se naučil lépe balancovat mezi pracovním a osobním životem. Před procesem individuace měl tendenci přinášet pracovní stres domů, což ovlivňovalo jeho vztahy s rodinou a přáteli. Uvědomil si, že péče o vlastní duševní zdraví je klíčová pro to, aby mohl být dobrým pedagogem.

Změna pohledu na úspěch: Dříve Petr měřil úspěch podle toho, jak dobře se mu dařilo realizovat svůj plán a jak byli účastníci výkonní. Po individuaci se jeho pohled na úspěch změnil. Za úspěch nyní považuje, když účastníci jeho programů odcházejí s pocitem, že prožili něco hodnotného, získali nové pohledy na sebe i ostatní a cítili se respektováni a podporováni.

Větší otevřenost a kreativita: Petr se stal otevřenějším k novým metodám a nápadům. Už se nebojí experimentovat a zavádět do svých programů nové prvky, které mohou přinést nečekané výsledky. Jeho programy se tak stávají rozmanitějšími a bohatšími, což přispívá k hlubšímu zážitku účastníků.

Rezonance individuace s povinností:

Autenticita a zodpovědnost: Během procesu individuace jedinec objevuje a přijímá svou pravou podstatu, což zahrnuje i přijetí osobní zodpovědnosti za své činy a rozhodnutí. Tento aspekt individuace znamená, že člověk vykonává své povinnosti z vlastního přesvědčení a hlubokého porozumění sobě samému, nikoli pouze na základě vnějšího tlaku.

Vnitřní konflikt a povinnost: Proces individuace často zahrnuje konfrontaci s vlastním „stínem“, tedy s těmi aspekty osobnosti, které jsou potlačené nebo nepřiznané. Skrze individuaci se člověk učí tyto aspekty integrovat, což vede k vyrovnanějšímu a uvědomělejšímu přístupu k povinnostem, ať už v osobním nebo profesním životě.

Povinnost k sobě samému: Tento druh povinnosti zahrnuje péči o vlastní duševní zdraví a osobní rozvoj, což je nezbytné pro dlouhodobou rovnováhu a spokojenost. Osoba, která se věnuje individuaci, si uvědomuje, že nelze plně a autenticky sloužit druhým nebo společnosti, pokud nejsou naplněny vlastní základní potřeby.

Profesní povinnost a individuace: Pedagog, který prošel procesem individuace, chápe svou povinnost nejen jako předávání vědomostí, ale také jako podporu žáků v jejich osobnostním rozvoji. To umožňuje vytvářet prostředí, které je pro studenty bezpečné a podporující, a kde se mohou rozvíjet jak akademicky, tak osobnostně.

Transcendence a vyšší povinnost: Jungova teorie zahrnuje i koncept spojení s něčím vyšším, než je vlastní ego, což může být vnímáno jako duchovní povinnost. Tento aspekt individuace může jedince vést k vnímání svého života a práce jako služby něčemu většímu, což dává jeho povinnostem hlubší smysl.

Celkově vzato, individuace a hledání vztahu k povinnostem jsou provázané procesy, kde jeden podporuje a obohacuje druhý. Individuace pomáhá jedinci lépe porozumět

tomu, co skutečně znamená plnit své povinnosti, a to jak k sobě samému, tak k ostatním, s autenticitou, zodpovědností a hlubokým vnitřním přesvědčením.

**Praktické tipy, jak individuaci podpořit
(vyber si jen ty, co ti osobnostně sedí):**

Sebepoznání a sebereflexe – Poznej sám sebe: Piš si deník, kam zaznamenáš své myšlenky, pocity a reakce na různé situace. Zkus zjistit, co tě motivuje, co tě trápí a jak reaguješ na různé výzvy. Sebeotázky: Pravidelně si pokládej otázky o svých motivacích, hodnotách a cílech. Například: „Co mě dnes nejvíce ovlivnilo?“ nebo „Proč reaguji na určité situace určitým způsobem?“ Meditace a všímavost: Praktikuj techniky zaměřené na zvýšení uvědomění o přítomném okamžiku. Meditace a všímavost ti umožní pozorovat své myšlenky a pocity, aniž bys je musel(a) hodnotit.

Přijetí stínu – Konfrontace se svými slabostmi: Přijmi, že každý má své slabé stránky, a uvědom si, že jejich přijetí je součástí tvé celistvosti. Vnitřní dialog: Vytvoř si prostor pro rozhovor s těmi částmi tvé osobnosti, které považuješ za problematické nebo nežádoucí (např. strach, vztek). Tímto způsobem můžeš lépe porozumět svým stínům, přijmout je jako součást sebe a integrovat je do svého vědomého já.

Práce s emocemi – Nauč se své emoce pozorovat a zpracovávat je zdravým způsobem. To může zahrnovat techniky zvládnání stresu, jako je dýchání, pohybová cvičení nebo relaxace. Emoční inteligence: Rozvíjej schopnost rozpoznávat, rozumět a regulovat své emoce i emoce druhých. Znalost vlastních emocionálních reakcí ti pomůže lépe zvládat obtížné situace a konflikty.

Rozvoj autenticity – Jednání podle vlastních hodnot: Ujasni si své hodnoty a snaž se jednat v souladu s nimi. Neříd se jen očekávanými druhých nebo společenskými normami, pokud nesouzní s tvou pravou podstatou. Otevřenost a upřímnost v komunikaci: Vyjadřuj své názory, emoce a myšlenky, aniž bys skrýval(a) svou pravdu, ale zároveň respektuj ostatní. Zkoušej nové věci – neboj se vystoupit z komfortní zóny. Zkoušej nové aktivity nebo situace, které ti pomohou lépe poznat, jak reaguješ pod tlakem nebo co tě skutečně baví. Uč se být sám sebou – být autentický znamená rozpoznat a přijmout své pravé hodnoty a názory.

Rozšiřování perspektivy a otevřenost novým zkušenostem – Zkoumání různých perspektiv: Uč se dívat na situace a problémy z různých úhlů pohledu. Tím si rozvíješ schopnost empatie a porozumění druhým. Zapojení do nových aktivit: Zkus aktivity, které tě vyvedou z komfortní zóny – od cestování, setkávání s novými lidmi až po kreativní činnosti jako umění nebo hudba. Každá nová zkušenost ti může pomoci objevit nové aspekty tvé osobnosti.

foto © Jiří Dostál

Pracuj s koučem – Pokud cítíš, že je toho na tebe moc, nebo chceš lépe pochopit sám sebe, můžeš zkusit terapeutické sezení nebo koučink. Pomůže ti to prohloubit sebepoznání a lépe zvládat své emoce.

Vytvářej rovnováhu v životě – Dbej na vyvážení práce, odpočinku a osobního času. Důležitou součástí individuace je péče o svou duševní i fyzickou pohodu.

Snění a práce se sny – Vedení snového deníku: Zapisuj si sny a přemýšlej nad jejich symbolikou. Sny často odrážejí nevědomé aspekty našeho já a mohou být důležitým vodítkem pro proces individuace. Analýza snů: Pokus se identifikovat klíčové symboly ve svých snech a zamysli se nad jejich významem v kontextu tvého života.

Vztahy jako zrcadlo – Vztahy a jejich dynamika: Sleduj, jaké role a vzorce se opakují ve tvých vztazích s ostatními. Vztahy jsou často zrcadlem, které nám ukazuje naše nevědomé vzorce chování. Budování zdravých vztahů: Usiluj o vytváření vztahů založených na důvěře, otevřenosti a vzájemném respektu. Vztahy, které podporují tvůj růst a poskytují bezpečný prostor pro sebevyjádření, jsou klíčové pro individuaci.

Sebevzdělávání a duchovní růst – Čtení inspirativní literatury: Čti knihy zaměřené na psychologii, filozofii, spiritualitu nebo osobní rozvoj, které tě inspirují a nabízejí nové vhledy do sebe sama.

Osobní rituály a duchovní praktiky – Zaveď do svého života osobní rituály (např. ranní meditaci, zápis do deníku vděčnosti), které tě propojí s tvým vnitřním světem a podpoří tvou cestu k individuaci.

Bud' trpělivý – Individuace je dlouhý proces. Důležité je nevzdávat to a brát každý krok i své prohry jako příležitost k růstu.

Zkus těchto pár tipů zařadit do svého každodenního života a postupně budeš cítit, jak se stáváš více sám sebou, autentičtějším a sebevědomějším člověkem.

Komentář Kamily Němečkové

*(kulturoložka zabývající se nenáboženskou spiritualitou;
www.kamilanemeckova.cz)*

Individuační proces je vědomá cesta k sobě samému, k vlastnímu bytostnému já. Tento psychologický proces se podobá zasvěcení – vede od nedokonalosti k moudrosti. Je to síla, která nás motivuje k sebepřekonání, což je jedna z nejvýznamnějších vlastností lidské přirozenosti. Individuace je celoživotní proces, který umožňuje rozvíjet náš hlubší potenciál. Zahrnuje různé etapy a přechodové rituály. Pochopení vlastního životního příběhu přináší uvědomění archetypů – kolektivně zděděných obrazů, které jsou součástí lidské zkušenosti a vyvstávají v klíčovém fázích našeho života a vnitřního růstu. Tyto archetypy jsou syceny zkušenostmi z celého vývoje lidstva a hrají důležitou roli ve fázích osobní transformace. Proces iniciačního schématu smrti a znovuzrození je běžným tématem mýtů. Iniciační mýty mohou mít ženskou podobu (např. bohyně Inanna) či mužskou podobu (např. Železný Jan). **Fáze iniciačního rituálu přechodu: Odloučení (soumrak)** – Opouštění starého řádu. **Pomezí/Liminalita/Práh** – Chaotická fáze rozkladu, temnota a symbolická smrt, kdy odumírá to, co je nefunkční a přežité. **Znovuzrození/Návrat/Přijetí** – Opětovná integrace do nového řádu, příchod světla a přijetí nového statusu.

Doporučená literatura k tématu:

- Jung, C. G. (2022). *Vývoj osobnosti*. Praha: Portál.
- Jung, C. G. (2021). *Aion: Příspěvky k symbolice bytostného Já*. Brno: Nadační fond Holar.
- Jung, C. G. (2017–2022). *Výbor z díla I–VI*. Praha: Nadační fond Holar.
- Jung, C. G. (1994). *Duše moderního člověka*. Praha: Atlantis.
- von Franz, M. L. (1998). *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál.
- Stein, M. (2016). *Jungova mapa duše: Úvod do jungovské psychologie*. Brno: Emitos.
- Edinger, E. F. (2006). *Já a archetyp – Individuace a náboženská funkce psyché*. Praha: Emitos.
- Jacobi, J. (2013). *Psychologie C. G. Junga*. Praha: Portál.

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Je představena na str. 131 jako vedoucí rubriky Inspirace.

miroslavajiraskova@seznam.cz

JE POVINNOSTÍ MOJÍ DUŠE VYDÁVAT SE ČAS OD ČASU NA CESTU?

Byla jsem na putování a chci se podělit o pár zkušeností. Považuji ho za zdravé především proto, že nám dává prostor na ztišení, zpomalení i bytí v přítomnosti. V textu shrnuji myšlenky a přípravy na putování a popisují i jeho tři fáze (separaci, transformaci, integraci) obecně tak, aby poutník do praktického života vnesl změnu.

AUTOR: MIRKA JIRÁSKOVÁ

Putování může být nejen prostředkem k sebereflexi a duchovnímu růstu, ale také příležitostí k fyzické výzvě a k propojení s přírodou a s ostatními poutníky. Tato pomalá pěší cesta mi umožnila nalézt odpovědi na důležité životní otázky, zbavit se obav z minulosti a ujasnit si, co je pro mě v životě podstatné. Putování lze vnímat jako hluboký vnitřní proces, který má tři základní fáze: **separaci, transformaci a integraci**. První fáze začíná oddělením se od každodenního života, kdy jedinec opouští své běžné prostředí a vydává se na cestu do neznáma. Tento krok je často doprovázen pocitem nejistoty, ale zároveň přináší prostor pro ztišení, zpomalení a bytí v přítomnosti. Jakmile se člověk přizpůsobí novým podmínkám,

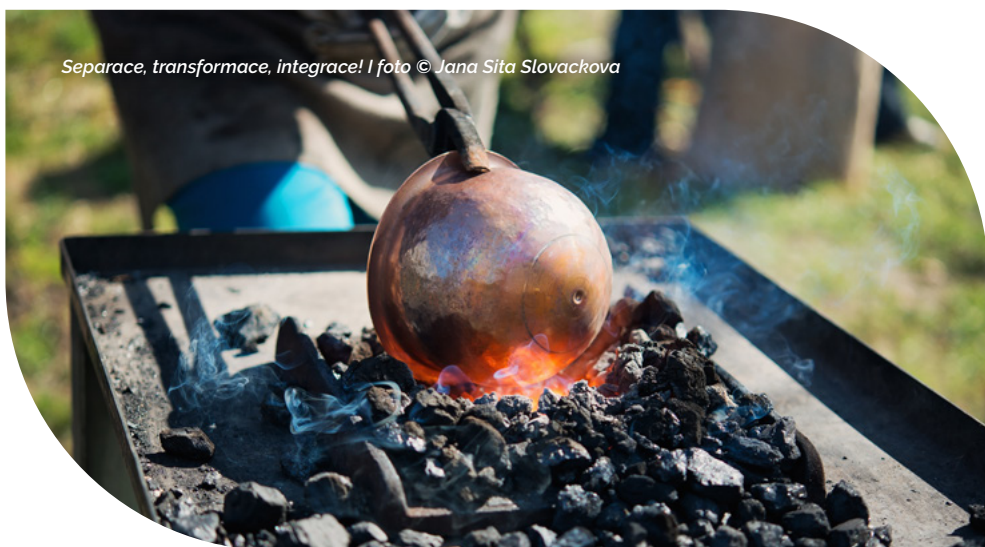
začíná fáze transformace, během níž dochází k hlubokému pochopení vlastních potřeb, přání i obav. Cesta se stává zrcadlem, které odráží vnitřní stav poutníka, a umožňuje mu setkat se s osobními výzvami a strachy. Třetí fáze, integrace, nastává ve chvíli, kdy poutník dokáže propojit své nové poznatky a zkušenosti se svým každodenním životem. Může to být okamžik, kdy se všechny části skládačky složí do jednoho celku a dojde k aha momentu, prozření. V této fázi dochází k hluboké proměně, která má trvalý dopad na jeho život. A já jsem díky této cestě pochopila, že povinnost moji duše vydat se čas od času na cestu není jen výzvou, ale i příležitostí k růstu a transformaci, která mě refreshuje. ▶

Symbolika a práce s živly během putování: Během putování může poutník pracovat s různými živly, které mu pomáhají prohloubit duchovní zážitek. Živel vzduchu, představovaný například větrem nebo pírkem, může pomoci zbavit se strachů a obav, člověk je pustí po větru. Oheň jako symbol transformace může být použit při meditacích nebo rituálech spojených s očistou. Voda, která je často přítomna v přírodě ve formě pramenů nebo řek, symbolizuje proudění emocí. Země pak reprezentuje stabilitu a propojení s fyzickým světem. Tyto živly mohou poutníkovi poskytnout různé formy podpory a vedení na jeho cestě.

foto © archiv VOŠ JABOK

Příklady rituálů: **Ranní meditace nebo modlitba:** Začněte každý den na cestě krátkou meditací nebo modlitbou. To vám pomůže naladit se a připravit na nový den. **Kameny úmyslu:** Najděte malý kámen a během putování na něj přeneste své přání nebo obavy. Na konci cesty kámen zanechte u kříže nebo památníku jako symbol opuštění starých břemen a přijetí nových začátků. **Deník vděčnosti:** Pište si deník, do kterého každý večer zapíšete tři věci, za které jste vděční. Tento jednoduchý rituál vám pomůže udržet pozitivní mysl a uvědomit si krásu putování. **Ceremonie vody:** Kdykoli přejdete řeku nebo se ocitnete u pramene, proveďte krátkou ceremonii. Můžete si symbolicky omýt ruce nebo obličej a představit si, jak z vás voda odplavuje energie, které už neslouží, a přináší novou sílu. **Společné modlitby nebo zpěvy:** Připojte se k ostatním poutníkům ke společným modlitbám nebo zpěvům, které mohou být součástí bohoslužeb. Tyto společné okamžiky mohou posílit pocit sounáležitosti a sdílené duchovní cesty.

Separace, transformace, integrace! | foto © Jana Síta Slovačková

Oheň jako symbol transformace I
foto © archiv Veteran Green

Praktické přípravy na cestu: Vybavení na pouť z Porta do Compostely – léto: Batoh, hůlky, cyklo spacák, letenky do a z Porta; na den 25–30 euro/os., ubytování v Portu na první a poslední den. **Základ:** Kvalitní batoh s pořádnou zádivou konstrukcí, kvalitní boty, které máte prošlápnuté, a hůlky. **Oblečení a doplňky** – 2× spodní prádlo, 2× ponožky (doporučuji merino), u žen 2× sportovní podprsenka, 2× kraťasy, 2× lehčí top, 1× legíny a lehčí bunda, případně mikina – vše rychleschnoucí (vše stačí po dvou, protože na ubytovně si poutníci věci perou – buď v ruce, nebo jsou někde k dispozici pračky za 3–5 euro). Pyžamo, špunty do uší, spací škraboška, slušnější šaty na večere do města (nemusí být), pokrývka hlavy, sluneční brýle, pohodlné pantofle na přezutí, případně sandály. Rychleschnoucí ručník, pláštěnka a ledvinka či jiná menší taška na mobil a peníze. Količky, zavírací špendlíky (na sušení prádla na batohu), provázek na prádlo, plastová lžička, plastová láhev, sluchátka, zápisník a tužka na důležité aha momenty, powerbanka, mobil, nabíječka, pas/občanka, cestovní pojištění, platební karta a hodí se hotovost ve výši 200–300 euro.

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Je představena na str. 131 jako vedoucí rubriky Inspirace.

miroslavajiraskova@seznam.cz

Důvody, proč jít, jsou různé, někdo si potřebuje odpovědět na důležitou životní otázku nebo vyřešit složitou životní situaci nebo udělat prostor něčemu novému a zbavit se strachů i obav z toho, co už nechce. Další si přeje ujasnit, co je pro něj v životě podstatné a nepodstatné. Možná potřebuje do života pozvat lehkost a cítit v těle radost. Mnozí poutníci se vydávají na tuto cestu, aby našli klid, přemýšleli o svém životě nebo našli nový smysl. Pro jiné je to fyzická výzva a dobrodružství, kdy překonávají své fyzické limity a objevují krásu přírody a kultury na trase. Já jsem ji podstoupila letos v červnu, skončil letní semestr na univerzitě a rozhodla jsem se přidat k manželovi se synem. Chtěla jsem si vyzkoušet, jak jsem na tom s fyzickou kondicí a chůzí, a také mě lákalo mít v životě „dobrou cestu“ (Bon Camino), cele v ní uvěřit. Pro mě osobně byla klíčová otázka, jak sladit vlastní tempo s tempem mých spolupoutníků – manžela a 15letého syna. Po prvotním společném přešlapování po prvních dnech jsem nabídla, že se rozdělíme, já půjdu do 20 km za den, kluci kolem 30 km a v Santiagu se potkáme. Tato nabídka nás přivedla k otevřené komunikaci a překvapivému společnému rozhodnutí nehnat se za rychlým cílem, ale vychutnat si každý krok naší cesty, to znamená užít si i kavárny a mořské plody (svatojakubské mušle) na cestě. Každý den jsme se znovu rozhodovali, jak budeme respektovat potřeby a limity každého z nás. Co se mě týče, byla jsem poutnice, která šla s lehkým batohem, nechala jsem si v albergue (poutnické ubytovny) co 3 dny vyprat prádlo pračkou, ráda jsem si povídala s lidmi, navštěvovala města na cestě

fotografie k článku © Miroslava Jirásková

a taverny či hospůdky a ve volném čase jsem poslouchala libozvučnou hudbu. Mnoho času jsem strávila na slunci, vzduch voněl po jódu od oceánu, obdivovala jsem za chůze přírodu, především květiny (hortenzie a růže jsem si koupila pak i domů), potůčky, prameny a zelené zahrady na cestě. Počasí bylo spíše jarní, i když bylo léto. Chůze a pauzy mezi ní nás otevíraly pro rozhovory, které byly svižné a často humorné, především se synem jsem se ještě lépe lidsky poznala. Jídlo bylo velmi chutné a atmosféra mezi ostatními poutníky byla skvělá, solidární. Znovu jsem si osvěžila, **jak je v životě důležitá láska, nejistota a s ní schopnost naslouchat svému vnitřnímu hlasu a pak odevzdat se cestě a nechat se vést přítomným okamžikem.** Cesta člověka určitě změní, proces už začal. To nejdůležitější, co se událo, je změna uvnitř nás. Podívejte se na svůj ŽIVOT z jiného úhlu! Objevte, co běžné není vidět. Pronikněte k jádru věci a celý proces cesty se stane významně jasnější. ▶

Měli bychom vědět, proč se na pouť vydáváme. Jaký je náš záměr? Chceme putovat sami? Chceme mít s sebou někoho dalšího? Můžeme jít i jako skupina se společným cílem? Každý z nás v hloubi duše přesně ví, co potřebuje. Záleží také na tom, kam se vydáme. Místo většinou souvisí s naším záměrem. Pozorujeme znamení. Co nám chtějí říct? Co se nám v noci zdá? Jak se nám spí venku ap.? Můžeme mít s sebou jídlo na všechny dny, samozřejmě lze také nakupovat, požádat o jídlo dobré lidi, stavit se v hospodě nebo spát v hotelu. Na cestě možná potkáme někoho zajímavého, vytvoříme nová přátelství nebo nám jen kolemjdoucí přispějí dobrou radou či ukáží další směr. Ptáme se sami sebe, co přinášíme tomuto světu.

Tip na přespání těsně před Santiagem de Compostela:

Jenom několik málo kilometrů dlouhá zacházka vede do františkánského barokního klášteřa Herbón, sahajícího svými kořeny do 14. století (a spojeného i s počátky pěstování papriky v Galicii díky mexickým semenům dovezeným zdejšími mnichy). Dnes zde žijí pouze tři františkáni (nejmladšímu je 83 let), ale část konventu využívá dobrovolnický spolek přátel cesty do Santiaga, provozující ubytovnu pouze z darů poutníků. S vědomím toho je nabízená pohostinnost ochutnávkou tradičních poutních zkušeností, založených na komunitně chápané solidaritě.

PERLIČKY Z CESTY

Ivo Jirásek, pouť z Porta do Compostely

Chrápání a prdění je kapitola, která v průvodcích a reflexích poutníků chybí, neboť je autory cudně zamlčována. Taková tvář za sklem, ať se díváme z kterékoliv strany. A přitom je to zásadní součást úplně zkušenosti z nocování v albergue. Bohatost forem překvapí variabilitou: od spokojeného pochrupkávání přes občasné i trvalejší klototavé zvuky až k ojedinělým výkonům chrápajících bestii, nedopřávajících zasloužený odpočinek nikomu na blízkých ani vzdálených palandách. Těmto výkonům odpovídá i rejstřík vybudovaných pocitů: přejícné a rozumějící povzdechy, nespokojenost vyjadřovaná mlaskáním s naivní představou, že to něčemu pomůže, i pestrá paleta vzteku, negativity a bezmoci, že ani další noc neprobíhá bez přerušovaného buzení. A teprve když se k tomu ještě přidá hlasitě vypuzování střevních plynů do uzavřené místnosti plné spolunocležníků, je představa o nechtěné poutnické intimitě přesnější. Zkrátka nejenom denní šlapání, ale také noční přebývání naplňuje účastníka Camina blízkou člověčinou. Svoji nevinností a mlčenlivým přecházením se však i tyto lidské projevy podobají bílým kalám (kornouticím), které zde rostou zcela nezáměrně a bez zasloužené pozornosti v příkopech a šarkpách.

Lubomír Sločik, poutník po Camino del Norte z Bilbaa

Myslím, že právě o tom je Camino! Cesta je cíl! Camino je jako život. Cílem není dobře se bavit a dobře se vyspat. Dobře, to můžeš mít, ale asi to nemůžeš mít napořád a na celý život! Nikdy nevíš, koho a co potkáš. Ale je to skvělá zkušenost a já si ji užívám celý život. Například zjistit, jak málo věcí v životě potřebuješ (mít se s kým milovat, obléct si ráno tu jednu čistou košili a dobře se vyspat) a zkratky v životě nefungují! Když mi někdo řekne, že chce jít na Camino, ale chce to udělat co nejjednodušeji, řeknu mu, že když chceš dovolenou v 5* hotelu, jdi do 5* hotelu. Ale život asi není život v 5* hotelu. Když jsem šel Camino poprvé v roce 2012 se svou ženou, tak jsem třetí den měl takové puchýře, že bych normálně nevstal z postele, ani kdybych byl doma, a tam jsem ušel dalších 300 kilometrů s puchýři, které se nestačily zahojit. Také zkratky v životě nefungují! Každý si nese svůj batoh. Na Caminu můžete zaplatit a nechat někoho jiného nést váš těžký batoh, můžete si vzít na část cesty taxi, můžete si objednat hotelový pokoj na noc, kde budete spát sami, ale pak Camino nezažijete! Takže nezažijete život. Vzpomínám si na setkání s Němkou, která si stěžovala, že vedle ní lidé chrápou a že je v noci budí klackem, a říkala, že má pravidlo, že když nespí ona, nemají spát ani oni. No, to asi taky není smysl života. Taký bych pouf chtěl zažít se svými dětmi. Bylo to těžké a rád na to vzpomínám.

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Je představena na str. 131 jako vedoucí rubriky Inspirace.

miroslavajiraskova@seznam.cz

MÁME POVINNOST K PLANETĚ ZEMI?

Ráda bych vás provedla pohledem čtyř zajímavých a vnímavých lidí k přírodě, kteří jsou s ní bytostně spojeni. Potkala jsem je na jachtě v Satayi v Egyptě, když jsme se v srpnu vydali za delfiny pod vedením Adel Nommo Černé. O přírodě jsme si povídali ve volných chvílích a můj dotaz, zda máme povinnost k matce Zemi, vyvolal čtyři jasné reakce. Ty rezonovaly s mým živým zážitkem z posledního dne na lodi, kdy posádka vylila přebytečné čisticí prostředky při umývání podlahy do moře u korálového útesu.

AUTOR: MIROSLAVA JIRÁSKOVÁ A KOLEKTIV AUTORŮ

Je na čase se vrátit zpět k propojení s přírodou, uvědomit si, že jsme její součástí.

Propojení s přírodou jako cesta zpět k sobě

V této otázce pro mě už zaznívá implicitní odpověď: Zemi bychom měli chránit, případně zachránit. Dovolím si nabídnout drobné poodstoupení, abychom se podívali, z jakého místa přichází tahle, dnes běžná a rozšířená perspektiva. Zachraňovat můžeme jen něco, co stojí mimo nás, čeho se necítíme být součástí. My se v dnešní době v našem západním světě už necítíme být součástí přírody. S nástupem rozumu a vědy, které v osvícenství nahradily víru a náboženství, jsme se vydali přírodu zkoumat a podrobovat si ji. Člověk se postupně vydělil z přírody, podobně jako se i mladý dospívající člověk oddělil od své původní rodiny, od svých kořenů. Je to pro něj důležitá část vývoje a krok k individuaci – stejně jako jsme jako lidstvo nemohli zůstat na dětském vývojovém stupni, kde našemu vědomí velela velká náboženství. I my jsme jako lidstvo museli jít dál, i duch doby a kolektivní vědomí se chce – zcela samo od sebe – vyvíjet dál a dál. A my tak nyní stojíme NAD přírodou, jako bychom se pomyslně vznášeli pár centimetrů nad Zemí. Sami sebe vnímáme jako subjekt a Zemi jako objekt. Jako objekt, který současně využíváme a zneužíváme a zároveň máme představu, že bychom jej měli (a můžeme, dokážeme) zachránit. Mám pocit, že krok, který nyní leží před námi, spočívá v tom uvědomit si, že my JSME příroda, my JSME ZEMĚ. Tak jako to mnoho z nás v dospělosti nebo ve stáří instinktivně přitáhne zpátky do rodného kraje, ke svým kořenům, možná je i pro nás jako lidstvo čas si vzpomenout, že bez kontaktu se zemí a bez toho, abychom se my podrobili jí a její skutečnosti a zákonům, není cesty dál. Spíš než povinností k Zemi bych to tedy nazvala spíš láskou k Zemi, oddání se zemi, realitě, jak je. A tím i sami k sobě, své přirozenosti, jak nám byla dána. Pak ji nemůžeme nechránit.

Mgr. Petra Pejchalová je lektorka konstelací a Procesu životní integrace LIP, zakladatelka Nelles Institutu ČR. Hlavní inspiraci jí v životě byly více než 3 roky sólo cest po světě, setkání s náboženstvími Asie a pak více než 15letá spolupráce se sociologem a psychologem Wilfriedem Nellesem, jehož konstelační a terapeutickou práci přináší do ČR.

www.petrapejchalova.cz, www.wilfried-nelles.cz

Zkus i bezpečně ochutnat. | foto © Richard Macků

Udržitelné chování a praktické kroky v každodenním životě

Nedívám se na náš vztah k Zemi jako na takový, kde by měla být povinnost. V tom slově je pro mě tlak, něco muset, něco, co mi někdo říká, že bych měl. Za mě to není dobré místo a motivace. Spíše vnímám, že se můžeme dívat, zda k Zemi v první řadě pociťujeme vděčnost za vše, co nám poskytuje, a že nám umožňuje žít – přičemž za to nic nechce. Což mě vede v druhé řadě spíše k možnosti se vnitřně zavázat dávat také něco zpět. To „dávat zpět“ pro mě ovšem není „zachraňovat“. Příroda nebo Země nepotřebují zachraňovat, určitě ne od nás. Země a přírodní svět je větší než my a z místa toho menšího nemohu zachraňovat. Země se o sebe totiž nepochybně postará sama. I pokud by to mělo znamenat obnovu v řádu milionů let. Z její perspektivy je to jen krátký okamžik. Má k tomu moudrost nakumulovanou od pradávna. Ovšem z perspektivy našich finitních životů je to jiná. A tak si myslím, že bychom se měli soustředit spíše na sebe a naše budoucí generace. Být zodpovědnými správci prostředí, ve kterém žijeme, a podporovat širokou biodiverzitu kolem nás. Bez ní není život – ani pro nás. Tím nejmenším krokem může být chovat se v přírodě uctivě. Snažit se po sobě nezanechat žádné stopy. A když už je někdo nechal třeba v podobě odpadků, tak jich pár odnést. Zkus příště použít vědomě všechny své smysly a skrze ně se s přírodním prostředím propojit. Chvilí jen sed a pozoruj. Nech drobný život přijít k sobě. Poslouchej. Přivoň si. Zkoušej hmatem různé materiály a textury. Zkus i bezpečně ochutnat. Můžeš na přírodu mluvit, sdílet ze sebe, vyjádřit vděčnost za to, že tam pobýváš a že se z ní zdrojíš. Začni tím, že se otevřeš tomu, že od ní nejsi oddělený, ale že jsi její součástí – že jsi člověčí živočišný druh.

Pavel je průvodce divočinou a transformací.

www.OdyseaDuse.cz

Léčba srdce a uvědomění si propojenosti

„Máme povinnost k planetě Zemi?“ V době, kdy jsem dostala tuto otázku, zrovna řádily požáry na Madeiře, kde žiji. V okamžiku, kdy píšu odpověď, v Čechách jsou záplavy. Možná je to trochu drsné, ale tato otázka je pro mne velmi podobná, jako kdybych se ptala: „Máme povinnost hasit požáry?“ nebo „Jsme povinni řešit záplavy?“ Odpověď nechť si doplní každý sám. Toto přerámování dle mého vnímání trefně poukazuje na jednu velmi důležitou věc, a to vědomí propojenosti Země a člověka. Někdy mám pocit, že se dle všeho počinání lidstva někde po cestě úplně vytratilo. Na jedné Delfiní cestě se mne účastnice zeptala: „Kde jsme se my lidé ztratili? Co se stalo, že náš vývoj na Zemi nemíří dobrým směrem?“ Nejdříve jsem nevěděla, jak odpovědět, ale po chvílce mi přišlo jasné poselství. „Došlo k tomu v okamžiku, kdy jsme se my jako lidé odklonili od přírody. V okamžiku, kdy jsme upadli do zapomnění a uvěřili, že jsme od všeho ostatního oddělení.“ Tu hlavní a skutečnou povinnost máme sami k sobě. Je o tom vyléčit svá srdce a rozpomenout se, kým doopravdy jsme a odkud pocházíme. Pokud na této nádherné planetě chceme i nadále pobývat, je nejvyšší čas obnovit harmonii a zdraví sama sebe. Jsem přesvědčená, že pokud se tak stane, otázku povinnosti k planetě Zemi si již nebudeme muset klást.

Adéla Černá je průvodkyně duše, facilitátorka Crystalline Breathwork a Mystical Dance®, freediving instruktorka a milovnice moudrosti oceánu.

www.oceansoul.cz

Vědomí propojenosti Země a člověka. | foto © Richard Macků

Povinnost uvědomit si závislost na Zemi

Lidský druh potřebuje specifické podmínky k přežití. Potřebuje určité složení vzduchu, koncentraci kyslíku, existující ozonovou vrstvu, specifickou teplotu, která není ani příliš vysoká, ani příliš nízká, prostor na pěstování potravy a chov. Je možné přežití našeho druhu při změně jediného dříve zmíněného faktoru? Kdo tedy vlastně koho potřebuje? Stačí nepatrné zvýšení teploty, což se děje právě teď. Stačí nepatrná změna koncentrace nebo zvětšení ozonové díry, což se také děje právě teď. A náš druh vymře. Planeta Země není závislá na nás, ale my jsme závislí na ní. Planeta Země bude dál existovat, život se bude dál dít, ale náš druh už nebude její součástí. Život existoval před tím, než jsme začali brát víc, než potřebujeme, a bude existovat i potom, co už zde nebudeme. Lidská činnost ovlivňuje podmínky k životu mnohonásobně víc než kdy jindy. Stačí pár kliknutí na počítači, malý průzkum ve vědeckých člancích. A zjistíme, že je to pravda. Grafy, které predikovaly zvyšování teploty před dvaceti lety, se nyní dostaly do fáze reálného ověření, kdy zvýšení teploty zaviněné lidskou činností je ještě vyšší, než se předpokládalo. Co reálně dělá společnost právě teď? Není už příliš pozdě? Co může udělat každý z nás? Žít každý den vědomě, dýchat s radostí a uvědomovat si, že to není samozřejmost. Každý den můžeme prožít naplnění láskou místo starostmi. Každý den mohou pozorovat dokonalost života na planetě Zemi. Být svědkem, jak se planeta točí kolem své osy a pozorovat východy a západy Slunce. Pozorovat malé i velké dokonalosti, jako je opylování květin, harmonie korálového útesu nebo třeba růst rostliny či uvědomění si svého vlastního dýchání. A nakonec každý den si procítit vděčnost, že můžu být na planetě Zemi a být její živou součástí.

Ing. Jana Kremeňová je učitelka přírodopisu a chemie v mezinárodní škole na Madeiře, instruktorka jógy.

V názorech čtyř autorů se opakuje společná myšlenka – **povinnost k planetě Zemi není o donucení nebo o záchraně něčeho vnějšího, ale o vnitřním propojení s přírodou.** Každý z nich zdůrazňuje různé cesty, jak se k Zemi vztahovat – skrze lásku, vědomou péči, propojení s vlastní přirozeností nebo každodenní praktické kroky.

CO SE DÁ DĚLAT KONKRÉTNĚ?

Pedagogové mají jedinečnou možnost přivést své studenty zpět k prožitku propojení s přírodou. Ať už skrze pobyty venku, interakce s přírodními elementy nebo aktivity, které podporují vědomé používání smyslů. Klíčem je propojovat studenty s přírodou tak, aby ji poznávali a cítili jako svou vlastní součást. Toto propojení může být základem pro zodpovědnější chování k životnímu prostředí, které vychází z hluboké vděčnosti, respektu a lásky.

**Větší názornost
o propojení člověka
se zemí neumím,
milí studenti!**

Pedagog může například:

- Vést studenty k hlubšímu pozorování přírody a jejích procesů, aby si uvědomili propojenost a závislost člověka na Zemi.
- Vytvářet prostor pro osobní prožitky, kde studenti mohou zažívat krásu a dokonalost přírody, a tím posilovat svůj vděčný a pečující vztah k ní.
- Podporovat jednoduché každodenní kroky, které mohou být projevem respektu k přírodě, jako je zanechávání čistoty, péče o rostliny nebo sbírání odpadků.
- Vést rozhovory o tom, co znamená být součástí přírody a jaká je naše odpovědnost vůči ní.

Tím, že vychovatelé, lektori ap. zprostředkují studentům takové zážitky a přístup, mohou přispět k tomu, aby se budoucí generace cítily více propojené s přírodou a vědomě se staly jejími správci. Celý proces vede k hlubšímu

pochopení, že nejsme nad přírodou, ale jsme její nedílnou součástí – a proto i její ochrana vychází z našeho vlastního vnitřního vztahu a vědomí.

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Je představena na str. 131 jako vedoucí rubriky Inspirace.

miroslavajiraskova@seznam.cz

DOMÁČÍ ÚKOLY: JAK JE DĚLAT EFEKTIVNĚ

Domácí úkoly byly dlouho považovány za základní součást vzdělávacího procesu. S časem se však názory mění a otázka, zda by měly zůstat povinné, nabývá na aktuálnosti. Domácí úkoly mohou vést k samostatnosti, osvojení dovedností a odpovědnosti za vlastní rozvoj. Je ale klíčové, aby byly zadávány smysluplně a zajímavě, což může pozitivně ovlivnit přístup žáků. Tento článek, založený na výzkumu Renáty Makyčové, analyzuje pohled žáků prvního stupně základní školy na domácí přípravu, zkoumá různé aspekty, které ji ovlivňují, a navrhuje, jak by učitelé mohli zefektivnit zadávání domácích úkolů.

AUTOR: MIROSLAVA JIRÁSKOVÁ

Tento článek vychází z diplomové práce Renáty Makyčové, která se zaměřila na pohled žáků prvního stupně základní školy na domácí přípravu. Výzkum realizovaný pomocí metody focus group se 47 žáky čtvrtých a pátých tříd odhalil, jak žáci domácí úkoly vnímají, jaké faktory ovlivňují jejich přístup k nim a jak by mohla být domácí příprava efektivněji navržena a realizována. Cílem tohoto textu je poskytnout doporučení pro učitele, jak zefektivnit tento proces.

Vnímání domácích úkolů z pohledu žáků: Výzkum Makyčové ukázal, že domácí úkoly jsou pro většinu žáků spojeny s negativními emocemi. Mnozí žáci je vnímají jako povinnost,

kteří jim narušuje volný čas a rodinný život. Zatímco žáci čtvrtých tříd často vnímají úkoly jako nudné a nezajímavé, žáci pátých tříd je již vnímají trochu pozitivněji, zejména pokud je vnímají jako prostředek ke zlepšení svých studijních výsledků. I přesto však i starší žáci upozorňují na to, že domácí úkoly jsou často časově náročné a ne vždy reflektují jejich zájmy a potřeby.

Strategie plnění domácích úkolů: Výzkum rovněž odhalil různé strategie, které žáci při plnění úkolů volí. Někteří dávají přednost memorování, jiní zvýrazňují klíčové informace nebo si opakovaně přepisují látku, aby si ji lépe zapamatovali. Volba strategie často

závisí na osobních preferencích žáků a jejich individuálním stylu učení. Častou strategií, kterou žáci volí, je začít úkolem z oblíbeného předmětu, což jim pomáhá lépe se soustředit a zvládnout i obtížnější úkoly.

Aspekty ovlivňující domácí přípravu: Významnou roli v přístupu žáků k domácím úkolům hraje rodinné zázemí. Matka je často klíčovou postavou, která asistuje při plnění úkolů nebo dokonce organizuje celý proces domácí přípravy. Zapojení rodičů má velký vliv na motivaci žáků, ať už pozitivní, nebo negativní. Pokud rodiče poskytují podporu, může to výrazně zlepšit přístup dětí k domácí přípravě. Naopak pokud je podpora rodičů nedostatečná nebo je doprovázena negativními emocemi, může to vést k demotivaci a odporu k domácím úkolům. Dalším faktorem ovlivňujícím domácí přípravu je samotná koncepce domácích úkolů. Žáci často vnímají úkoly jako příliš obtížné, nezajímavé nebo nerelevantní pro jejich každodenní život. Pokud úkoly neberou v úvahu individuální potřeby a zájmy dětí, mohou být vnímány jako zátěž a obtěžování. Žáci se v takových případech často snaží úkoly rychle splnit bez hlubšího pochopení látky, což snižuje jejich vzdělávací efektivitu.

V interpretaci výsledků autorka diplomové práce uvádí osm významových kategorií, pro inspiraci uvádíme část jedné z nich s názvem „**Můj pohled na věc**“, ve které se žáci vztahují k domácím úkolům jako k povinnosti. V závorce jsou uvedena pořadová čísla respondentů.

Tato kategorie reflektuje především přístupy žáků a jejich pocity z domácí přípravy. Velice hojně se objevuje nahlížení na domácí úkol jako na povinnost. Dokladem je například výrok jednoho z účastníků: „*Úkol je jako kdyby povinnost, proto se tedka hodně mluví, že úkol není povinnost.*“ (7) Taktéž tento fakt podporuje následující tvrzení: „*My to jako musíme udělat, je to povinné. I když nás to nebaví, je to... jak se tomu říká... povinnost.*“ (4) Žáci vůči domácím úkolům zaujímají negativní postoj a domácí přípravu mají spjatou s negativními emocemi. Charakterizují ji následovně: „*Nuda, je to strašné, fakt.*“ (1), „*... nebaví mě to, je to mučení*“ (5), „*... fakt horor*“ (2). Uvedená označení používají spíše chlapci, kteří jsou ráznější a přímější ve svých názorech. Taktéž se hojně vyskytuje označení domácí přípravy za ztrátu času. Důvodem tohoto označení je absence volného času, prostoru pro zájmy a možnosti odpočinku kvůli této povinnosti. Jeden z účastníků argumentuje: „*No, že no vlastně, že mi to zabírá čas, takže pak nemůžu dělat nic ostatního, co mě baví třeba.*“ (1) V rámci těchto tvrzení se žáci opírají o fakt, že domácí příprava zabere dlouhý časový úsek a vyznačuje se velkou náročností. Z těchto důvodů se následně objevuje i únava a nechuť k přípravě do školy v domácím prostředí. Taktéž je na místě uvést, že tato příprava má charakter stresové situace, která je velice častá a nepříjemná, což dokazuje výpověď jedné z účastnic: „*Já vím, že když budu psát úkol, bude se doma rvát. Necítím se pak dobře.*“ (1)

Doporučení pro učitele: Na základě výsledků výzkumu Makyčová doporučuje, aby učitelé přehodnotili koncepci domácí přípravy. Domácí úkoly by neměly být vnímány jako nutné zlo, ale jako nástroj, který podporuje samostatnost, kreativitu a celoživotní učení žáků. Učitelé by měli zvažovat různé typy úkolů, které by mohly být pro žáky zajímavé a přínosné. Patří sem například tvůrčí úkoly, které umožňují žákům využívat jejich vlastní představivost a dovednosti. Důležité je také, aby učitelé poskytovali pravidelnou zpětnou vazbu a zaměřovali se na motivaci žáků, nejen na klasifikaci jejich výkonů. **Význam a efektivita domácích úkolů:** Domácí úkoly mají stále své místo ve vzdělávacím procesu, pokud jsou správně navrženy a přizpůsobeny individuálním potřebám žáků. Výzkumy ukazují, že efektivní domácí úkoly mohou přispět k lepším studijním výsledkům, rozvoji pracovních

návyků a samostatnosti. Nicméně, aby toho bylo dosaženo, je nutné, aby úkoly byly smysluplné, motivující a reflektovaly zájmy žáků. Domácí úkoly zůstávají důležitou součástí vzdělávacího procesu, avšak je třeba pečlivě zvažovat jejich podobu a význam v kontextu moderního vzdělávání. Výzkum Renáty Makyčové ukazuje, že pohled žáků na domácí úkoly je převážně negativní, což je do značné míry způsobeno jejich koncepcí a způsobem zadávání. Učitelé by proto měli přemýšlet o tom, jak zefektivnit domácí přípravu tak, aby byla smysluplná, motivující a přínosná pro každého žáka. Reformulace domácích úkolů a jejich přizpůsobení individuálním potřebám žáků by mohlo vést k pozitivnějšímu vnímání učení a k lepším studijním výsledkům. V konečném důsledku by měly domácí úkoly podporovat celoživotní učení a samostatný rozvoj žáků.

Domácí příprava žáků je stále častěji předmětem výzkumů, které odhalují klíčové faktory ovlivňující její efektivitu. Jedním z nejvýznamnějších aspektů je zapojení rodičů (parental involvement), které může výrazně ovlivnit akademické úspěchy dětí. Motivace rodičů hraje také zásadní roli, přičemž autonomní motivace podporuje samostatnost dětí a jejich pozitivní přístup k domácím úkolům. Další důležitou proměnnou je tzv. self-efficacy, tedy přesvědčení o vlastní schopnosti zvládnout úkoly. Vyšší self-efficacy podporuje lepší plánování a koncentraci při plnění úkolů. Celkově lze říci, že efektivita domácí přípravy závisí na kombinaci vnější podpory (zejména ze strany rodičů) a vnitřní motivace žáků, které společně přispívají k lepším studijním výsledkům (Valdés-Cuervo et al., 2022; Xu et al., 2021).

Literatura:

Makyčová, R. (2024) *Domácí příprava na vyučování pohledem žáků 1. stupně základní školy*.

Valdés-Cuervo, A. A., Grijalva-Quiñonez, Ch. S., & Parra-Pérez, L. G. (2022). *Parental autonomy support and homework completion: Mediating effects of children's academic self-efficacy, purpose for doing homework, and homework-related emotions*. *Anales de psicología*, 38(2), 259–268. <https://doi.org/10.6018/analesps.424221>

Xu, J., Du, J., Cunha, J., & Rosário, P. (2021). *Student perceptions of homework quality, autonomy support, effort, and math achievement: Testing models of reciprocal effects*. *Teaching and Teacher Education*, 108, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103508>

Mgr. Miroslava Jirásková, Ph.D. (1971)

Je představena na str. 131 jako vedoucí rubriky Inspirace.

miroslavajiraskova@seznam.cz

ANKETA:

POVINNOSTI VE SKAUTSKÝCH PRINCÍPECH

ANEB JAK SKAUTI NAPLŇUJÍ SVÉ POVINNOSTI VE SVĚTĚ PLNĚM POVINNOSTÍ?

PTAL SE: RICHARD MACKŮ

*Když jsem začal přemýšlet o tom, jak interpretujeme povinnost obsaženou ve formulaci skautských principů – **k sobě, k druhým, k nejvyšší Pravdě a Lásce** – těšil jsem se na různorodé a hluboké odpovědi od těch, kteří skautskými ideály skutečně žijí. Oslovil jsem několik aktivních i bývalých skautů, kteří mají bohaté zkušenosti s vedením oddílů, pořádáním akcí nebo jen osobním růstem ve skautském výchovném prostředí. Doufal jsem, že skrze jejich příběhy a názory se podaří zprostředkovat čtenářům jedinečné úhly pohledu na pojetí povinnosti v životě současného skauta.*

A vlastně se to podařilo, přestože mě téměř všichni odmítli. Ve většině těch zdvořilých odmítnutí se totiž objevila povinnost jiného typu – povinnost pracovních, osobních a dalších závazků. „Nemám teď kapacitu,“ „můj čas je zaplněn“ nebo „nedokážu se na toto téma naladit“ – to jsou odpovědi, které se opakovaly nejčastěji. Není to pro mě nikterak nový objev – skauti, přestože věrní ideálům povinnosti, sami bojují s množstvím povinností, které na ně doléhají z různých stran... anebo je na sebe nechají doléhat. Nebo o nich jen mluví?

Přivádí mě to k zajímavé reflexi, která budiž (aby jich nebylo málo) první odpovědi do anket. Po ní následují odpovědi těch, kteří si i přes povinnosti všedního života přeci jen našli čas přispět do této ankety.

Zpomalit, ztišit, vynechat... vyprázdnit | foto © Richard Macků

Richard Macků, 43 let, aktivním skautem 20 let, dnes vysokoškolský pedagog, milovník sněhu

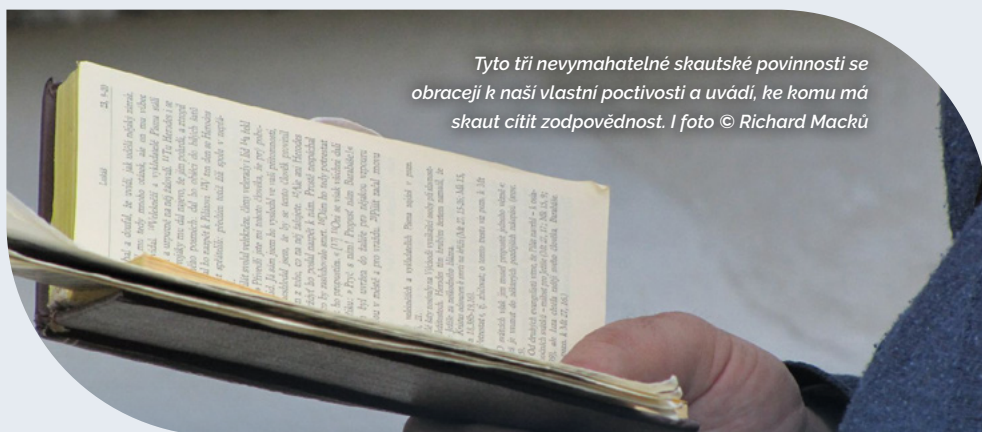
V běžném životě se často povinnosti zdají jako břemeno, ať už pracovní, rodinné nebo osobní. Nicméně myslím, že ve skutečnosti, stejně jako v pojetí skautských principů, mají povinnosti mnohem hlubší kořeny, často spojené s hodnotami a sebezlepšováním.

Důležitou úlohu v tom hraje i závazek. Myslím, že je to dobře vidět na principu povinnosti vůči bližním. Nemůže mi být zcela lhostejný osud lidí kolem mě. Měl bych cítit vnitřní povinnost snažit se alespoň přispět ke zdařilosti jejich života. Vždyť na tomhle principu funguje dobrovolnická pomoc při povodních (povinnost vůči postiženým), odpovědné třídění odpadu (povinnost vůči budoucím generacím), ale třeba i starost o sousedovic děti, máme-li podezření, že péče o ně je zanedbávána (povinnost daná občanským zákoníkem). Vtip je v tom, že onu míru povinnosti si pro sebe většinou určuje každý sám. Anebo, ale tím si nejsem vůbec jistý, mu vzniká na základě jeho předchozího jednání. Kdybych každý den nosil stařenku odvedle nákup a pak se na to zčistajasna vykašlal... tak sice mohu (to přeci není moje povinnost starat se o cizí babky), ale možná taky nemůžu, protože jsem přechozím jednáním vytvořil sám sobě závazek, ona stařenka se na mé pomoci stala de facto závislou. Snad ještě lépe nám zpětnou vazbu o naší povinnosti dávají vědět zvířata. Když si psa naučíme chodit do obýváku, těžko pak pochopí, že má zůstat venku v boudě. Vznikla nám vůči němu povinnost?

Jenže, jak je patrné i z množství zamítavých reakcí k zapojení do této ankety, teoretické ideály se občas střetávají s praktickou realitou. Jsou tu přeci ty „opravdové“ všednodenní povinnosti – potřebuji ještě natankovat, uklidit skříň, vyzvednout děti, dopsat diplomku, dokončit projekt, rozmyslet dovolenou a upéct koláč. Nemluvě o množství akcí, které schopní lidé mívají. Ha... a jsme u toho. Už je tomu pár let, co vyšel Gymnasion, jehož ústředním tématem byla „prázdeň“. Abychom poznali, vůči komu nebo čemu jsme povinováni, potřebujeme prázdeň. Zpomalit, ztišit, vynechat... vyprázdnit, abychom věděli, čím naplnit.

Lucie Kosařová, 21 let, 10 let aktivní skautkou, nyní studentka učitelství, lukostřelkyně

Povinnost k Bohu – nejvyšší Pravdě a Lásce, povinnost k druhým, povinnost k sobě. Z jakého důvodu nejsou tyto povinnosti zařazeny do skautského zákona mezi ostatní náležitosti/příkázání skauta? Z jakého důvodu jsou zákony odlišné pro světlušky, vlčata a skauty a tyto povinnosti všem stejné? A proč se uvádí pod pojmem principy? Je snad povinnost to samé jako princip? Zdá se, že jsou v něčem jiné než např. zákon „skaut je pravdomluvný“, který by se jistě také dal označit za určitou povinnost. V čem je ta jinakost? Dle mého nese slovo povinnost v souvislosti s pojmem princip jiný význam než jen, že musím něco udělat. Princip je zásada, myšlenkové východisko. Skautské principy jsou skautské zásady a skautská myšlenková východiska. Obyčejné povinnosti po mně může někdo vymáhat, jsou konkrétní a říkají, co mám dělat. Ale principy jsou obecné, nadřazené konkrétním činům, těžko se dá jejich splnění vymáhat. Tyto tři nevymahatelné skautské povinnosti uvedené jako principy se obracejí k naší vlastní poctivosti a uvádí, ke komu má skaut cítit zodpovědnost, komu se má zodpovídat. Pro všechny světlušky, vlčata, skautky a skauty jsou tyto principy jednotícím prvkem a myšlenkou, co je spojuje. Je zajímavé, že společným prvkem jsou osobní povinnosti, které si střeží každý sám.

Tyto tři nevymahatelné skautské povinnosti se obracejí k naší vlastní poctivosti a uvádí, ke komu má skaut cítit zodpovědnost. I foto © Richard Macků

Michal Štrobl – Vločka, 30 let, od mládí skaut, v současnosti vede oddíl a středisko, hraje ve folkové kapele

Povinnost často chápeme jako „nutnost“ – cosi nepřekročitelného. A, ruku na srdce, kdo z nás někdy doma nevyňášel koše či neluxoval pokojíček. Lze to však celé nahlédnout i jinak. Slovo „povinnost“ se objevuje i v základních třech principech skautingu – povinnost vůči sobě, bližnímu a nejvyšší Pravdě a Lásce. Otázkou je, nakolik se dá někomu nakázat, aby vyznával nejvyšší Pravdu a Lásku, natož pak byl povinen vůči sobě (a v čemže?). Onu „povinnost“ lze zde totiž vnímat nejen jako rozkaz, ale jako odpovědné poslání. Nezklamát sebe samotného, respektovat ostatní a nevnímat svět jen skrz materiální obraz. A náhle povinnost získává jiný nádech – čehosi „nerozkázatelného“ a zároveň tak důležitého, že to můžeme označit „povinným“.

foto © archiv Veteran Green

Lukáš Paraščínek, 16 let, v Junáku 5 let, student obchodní akademie v Rakousku, ve volném čase rád čte o historii, politice

Povinnost. Pro spoustu lidí pouhé slovo označující stav, kdy člověk má zadaný úkol či rozkaz, který je třeba nutně splnit. Taková „povinnost“ má čistě praktický a jednoznačný důvod. Důvodem je často obava, že za nesplnění budeme potrestáni (např. dítě si neuklidí v pokojíčku a dostane na zadek) nebo o něco přijdeme či nedosáhneme svého cíle (zaměstnanec odbyde svou práci, tudíž přijde o prémii nebo nedostane lepší postavení ve firmě). Ovšem povinnost nemusí být nutně pragmatická ani vycházet z myšlenky dosažení výhody či obavy před ztrátou. Povinnost může vycházet i z vnitřního přesvědčení, tedy dobrovolnosti. Je to něco, čemu upřímně věříme. Něco, co děláme, protože nám to připadá správné, ať už je to dobré pro nás (např. seberozvoj či sebepečení) nebo ostatní (pomoc lidem v nouzi nebo ochrana přírody).

SHRNUTÍ

Skautské principy slouží jako myšlenkové vodítko pro jednání každého člena Junáka, spojují různé věkové skupiny a vytvářejí společnou půdu pro rozvoj osobnosti, která přesahuje konkrétní činy a povinnosti vyjádřené zákony. Slovo „povinnost“ ve skautských principech nese jiný význam než čistě praktické

příklady. Principy jsou zde chápány jako základní zásady, na jejichž základě skauti jednájí. Tím je povinnost pojmována více jako osobní poslání, v němž si každý jedinec stanoví své hranice a snaží se je dodržovat v souladu se svým svědomím.

Mgr. Richard Macků, Ph.D. (1981)

Je představen na str. 87 jako vedoucí rubriky Teorie.

mackur@pf.jcu.cz

MÍSTA

BOŽÍ

RETREAT CENTRUM

„Bohem zapomenutý kraj, Bohu dik“, říkají místní obyvatelé o tomto kraji na samém cípku jihu Čech, blízko rakouských hranic. Uprostřed luk a lesů, v lůně panenské přírody Přírodního parku Novohradské hory se nachází malá vesnička Kuří, kde na silovém místě stojí Boží – retreat centrum. Dříve zde byl velký německý statek, později pivovar a základní škola, dnes se zde nachází retreat centrum, kam se lidé jezdí léčit přírodou a navracet sami k sobě.

AUTOR: PETRA NARAYA ROZHOŇOVÁ

Místo slouží pro semináře a workshopy osobního rozvoje a spirituality, meditaci, jógu, celostní medicínu atp. V ohradách se prohání 11 koní brazilského plemene mimochodníků Mangalarga Marchador. Pohled na pasoucí se stádo koní působí sám o sobě jako meditace. S koníky se také pořádají ranní meditace v tichu, kdy lidé přijdou k nim do výběhu a nechají na sebe působit jejich blahodárnou přítomnost a léčivou energii. Vždy je to pro účastníky velký zážitek, kdy často přes slzy odchází, co již neslouží... Citliví lidé zde vnímají velmi silnou a léčivou podporu Matky Země. Když je pobyt podpořen vnitřní prací, zažívají zde lidé velmi hluboké léčivé prožitky a zážitky a vždy se sem moc rádi vrací.

fotografie na dvoustraně © archiv Petry Narayi Rozhoňové

Retreat centrum má 9 pokojů s koupelnou, 30 lůžek, meditační sál s vybavením, jídelnu, bar, velkou kuchyň a chill zónu s otevřeným ohništěm a seberozvojevou knihovnou. Venku se nachází velká terasa s lehátky a spoustou zákoutí, kde můžete odpočívat a relaxovat. Boží je obklopeno nádhernou čistou přírodou, ideální na meditace v přírodě, dlouhé procházky, vyjíždky na koních, kochání se západem slunce a úchvatným hvězdným nebem bez světelného smogu. Také se zde můžete vykoupat v několika rašelinových jezírkách. Domů si pak můžete odvézt úžasnou vodu z pramene, která zde teče ze všech

kohoutků, anebo domácí bio med od místních včeliček.

Retreat centrum je možné si pronajmout v rámci akcí, které jsou v souladu s místem a přírodou. Několikrát do roka je Boží otevřené také pro individuální pobyty, kdy jak jednotlivci, tak rodinky mohou přijet jen tak pobýt, odpočinout si a načerpat energii z krásné přírody a zvířátek. Případně když se výjimečně nějaký seminář náhle zruší a termín se již neobsadí, je také možné přijet na individuální pobyt. Celý příběh tohoto místa, bližší informace, kde se nachází, foto a video najdete zde:

www.bozi.cz

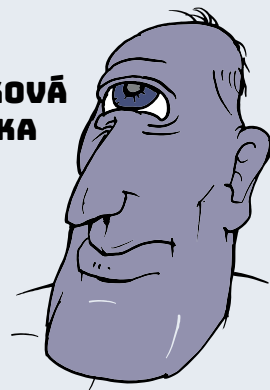
Petra Naraya Rozhoňová (1983)

Vystudovala sociální a charitativní práci, psychosociální vědy a teologii na HTF Univerzity Karlovy. Při vysoké škole založila charitativní organizaci Bindu, která se věnuje vzdělávání opuštěných dětí v Indii, kam jezdila několik let medítovat do ašrámu. Nyní pečuje o rodinu, dvě malé děti a o Boží.

rozhonova.petra@gmail.com

OKO DO HLAVY

MYŠLENKOVÁ ROZCVIČKA

AUTOR: RICHARD MACKŮ

*Rubrika Oko do hlavy vznikla před lety z popudu propagovat myšlenky pedagogického programu **Filozofie pro děti**. Jeho smyslem je skrze diskuze nad otázkami z filozofických příběhů pro děti rozvíjet kritické, tvořivé a angažované myšlení. Součástí programu je kurikulum v podobě příběhů a doprovodných metodických příruček, které ukazují různé možnosti, jak s příběhy pracovat. Jejich součástí jsou různé aktivity, plány diskuzí i myšlenková cvičení.*

V tomto čísle tedy děláme exkurz zpět k Filozofii pro děti a v mírně upravené podobě nabízíme dvě cvičení z pera autora programu Matthewa Lipmana, která se dotýkají témat, jež jsme otevřeli v tomto čísle: vztah práv a povinností, povinnost jako mravní princip, povinnost jako zvykové právo atd.

CVIČENÍ 1:

Přemýšlejte, diskutujte sami se sebou nebo lidmi kolem vás:

- 1.** Tvoje maminka vejde do místnosti s náručí plnou nádobí. Ty jí ležíš v cestě a koukáš se na televizi. **Má právo očekávat, že se zvedneš, aby mohla projít?**
- 2.** Nikdo z celé tvé rodiny se moc nestará o vašeho psa. Někdo ti řekne, že váš pes „prahne po něžném pohlázení“. **Má váš pes právo na tvůj projev něžnosti?**
- 3.** Tvému malému bratříčkovi není ani rok. Nikdo si s ním nehraje ani ho nechová. Někdo ti řekne, že „touží po něžném objetí“. **Má tvůj bratříček právo na tvůj projev něžnosti?**
- 4.** Matěj, který chodí do posledního ročníku střední školy, má auto. Někdy sveze domů svou spolužačku Johanu. **Má právo na její vděčnost? Má právo na peníze od ní? Má právo na projev náklonnosti z její strany?**
- 5.** Johana říká: „Čím častěji s ním jezdím, tím víc ode mě očekává. Já ale nechci, aby ode mě něco očekával, takže s ním asi budu muset přestat jezdit.“ **Je Johanina úvaha správná?**
- 6.** Jindra má o rok staršího bratra Aleše. Aleš Jindrovi v jednom kuse rozkazuje a prohlašuje, že se k němu Jindra musí chovat uctivě. Jindra namítá, že není povinen dělat nic z toho, co mu Aleš přikazuje. **Je Jindrova argumentace správná, nebo ne?**

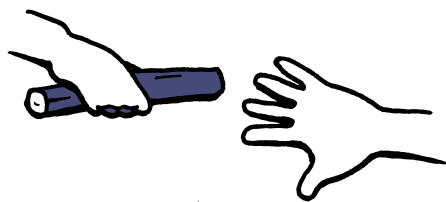

CVIČENÍ 2:

Jak byste označili následující situace? Je možné, aby jeden případ spadl do více různých kategorií?

	Právo (nárok)	Výsada	Povinnost	Jiné
1. Svoboda projevu je	☐	☐	☐	☐
2. Rodiče mají ..... živit své děti.	☐	☐	☐	☐
3. Když dostaneš pozvánku od prezidentské kanceláře na vánoční večírek na Pražském hradě, je to pro tebe	☐	☐	☐	☐
4. Když hlídáš někomu děti, máš ..... dostat za to zaplacené.	☐	☐	☐	☐
5. Až ti bude 18, budeš mít ..... volit.	☐	☐	☐	☐
6. Když je někdo obviněn z trestného činu, má ..... se poradit se svým právníkem.	☐	☐	☐	☐
7. Školní lékař tě může prohlédnout, protože je to jeho	☐	☐	☐	☐
8. Je tvojí ..... chodit každý den do školy.	☐	☐	☐	☐
9. Když u vás doma propukne požár, hasiči se mohou volně pohybovat po vašem bytě, protože je to jejich	☐	☐	☐	☐
10. Když se rodiče nemohou postarat o své děti, stává se to ..... státu.	☐	☐	☐	☐
11. Každý obchodník má ..... požadovat za své zboží cenu, kterou si sám určí.	☐	☐	☐	☐
12. Pokud někdo neplatí účty za telefon, telefonní společnost má ..... mu odpojit linku.	☐	☐	☐	☐
13. Vzhledem k tomu, že je Jana nejstarší ze všech dětí, má ..... vdát se jako první, když bude chtít.	☐	☐	☐	☐
14. Služba v ozbrojených jednotkách je pro dívky	☐	☐	☐	☐
15. Alice říká: „To, že mě může můj kluk políbit, by měl považovat za velkou ....."	☐	☐	☐	☐
16. Lékař má ..... pomoci obětem dopravní nehody.	☐	☐	☐	☐

ŠTAFETA OSOBNOSTÍ

Lucie Suchochlebová
Rytová

Václav Bricháček

Joviš – Karel
Janovický

Miloš Zapletal

Allan Gintel

Vladimír Svatoš

Jana Matějková

Jitka a Martin
Klusáčkovi

Ota Holec

Vladimír Směkal

Soňa Hermochová

Josef Valenta

Jan Neuman

Michal Pařízek

Michal Kaplánek

Jiří Němec

Zdeněk Helus

Jan Slavík

Jiří Brtník

Miloslav Nevrlý

Roman Šantor

Milan Hanuš

Milena Holcová

Zuzana Paulusová

Ivo Jirásek

Kristýna Křížová

Jiří Walder

Mirek & Radek
Hanušovi

Petr Hora Hořejš

Světlana Vaštová

Michal Stránský

Jiří Konečný

Marcel Pudich

Iva Pudichová

Magdaléna Davis

Renáta Trčková

fotografie k článku © archiv Renáty Trčkové

MAGDALÉNA DAVTS >>

RENÁTA TRČKOVÁ (1977)

Facilitátorka, terapeutka, lektorka, máma 3 dětí a průvodkyně v lesní mateřské školce.

Letos to bude 25 let, co jsme se potkaly jako instruktorky Prázdninové školy Lipnice na kurzu Bottega 1999. Už tehdy jsi na mě působila jako člověk, který nezůstává na povrchu, neztrácí čas vnějšími symptomy, ale naopak míří do hloubky, ke kořenům a k podstatě, která všemu předchází. V PŠL ses postupně stala významnou osobností a v roce 2008 jsi v ní působila jako ředitelka. Jak jsi tohle období tehdy prožívala a co ti dalo do života?

Ta pozice se oficiálně jmenovala office manažerka, ale ano, ten rok jsem řídila PŠL. V té době, a myslím, že je to tak i dnes, ale měla v PŠL slovo hlavně správní rada.

V té jsem také působila, a docela dlouhé období – od roku 2005 až do roku 2018, což mi profesně i osobně dalo opravdu mnoho. Byl to skvělý „kurz“ diplomacie a psychologie, včetně praktik

lobbyngu, v dobrém i ve zlém – asi jako v politice, ale v menším měřítku. Vzhledem k tomu, že jsem dlouhou řadu let lektorovala ve firemním prostředí, mohla jsem na těchto zkušenostech stavět při provázení manažerů, firem a neziskovek. Byla to rozhodně skvělá praxe pro práci s lidmi a procesy.

Co je pro tebe zážitková pedagogika, čím je nenahraditelná a jak ji využíváš pro svoji současnou práci?

Někde uvnitř mám pořád dítě, které si rádo hraje, prožívá svět a žasne nad ním. Pořád mě baví se učit novým věcem, ideálně prožitkem. Něco zažít, pak to reflektovat a říct si: „Aha, tak takhle to taky může být!“ Zážitková pedagogika je koření, které nemůže chybět v žádném dobrém jídle. V současné době mě živí hlavně facilitace a terapie a v obou oblastech je pro mě prožitek základ, na kterém stavím svou práci.

Kdy a proč ses rozhodla svoji dlouholetou zkušenost v zážitkové pedagogice rozšířit o terapii a facilitaci? Jak tě to ovlivnilo, profesionálně i osobně?

V jednu chvíli se mi chtělo jít dál a hlouběji. Nejprve přišly různé semináře a pak první psychoterapeutický výcvik SUR (*zkratka je odvozena od jmen psychoterapeutických odborníků Skály, Urbana a Rubeše, jejichž iniciály výcviku daly jméno, pozn. red.*), který vedla Jitka Vodňanská spolu s dalšími, pro mě významnými terapeutkami – Veronikou Čermákovou, Beate Albrecht a Gabou Langošovou. SUR byl pro mě o síle „komunity“. Byla to také zkušenost využití zážitku v terapeutické praxi. A tenkrát jsem si říkala: „Aha, tak tohle přece v PŠL umíme taky a mnohdy i lépe!“ (*smích*)

Programy na výcviku byly, na můj tehdejší vkus, velmi jednoduché, co se formy týče, nebyly vůbec tak propracované, jak jsem byla zvyklá z kurzů prázdninovky. Důležitá ale byla ta práce „po“. Bylo to „palivo“ do terapeutických sebezkušenostních skupin. No a tady asi vznikl první nápad na propojení prožitku a terapie. V letech 1999–2010 jsme s Vlhou (*Vladimírem Haladou, pozn. red.*), dnes mým mužem, který výcvik také absolvoval, jen v jiných letech, realizovali kurzy DoNitra. Vycházely z našich osobních zkušeností právě z výcviku

SUR. Začali jsme na kurzech využívat potenciál terapeutických (sdílecích) skupin. Dneska už jsou skupiny nebo taky „tříbení“, jak se jim říká, na kurzech něco docela běžného, ale tenkrát jsme byli asi první. V roce 2016 přišla osobní zkušenost s konceptem Cesty hrdiny. Kurz vedl Američan Bret Stephenson a konal se u nás na středisku DoNitra v Osinalicích. Já na něj pozvala kolegu z výcviku Štefana Schwarce. Slovo dalo slovo a bylo tady „volání“ po propojení zážitkové pedagogiky a terapie a my začali společně tvořit základ dvouletého terapeutického výcviku Terapie zážitkem. Letos už nám běží pátá skupina a je to moje další vášeň. Ve stejném roce, jako byla Cesta hrdiny, jsem taky objevila a začala studovat procesově orientovanou psychoterapii (POP). Mí učitelé Staňa Študentová, Ivan Verny, Anup Karia a Michal Wertheimer Shimoni mi přinesli a stále přinášejí mnoho inspirace, vzhledů a spirituality do mé práce a osobního života. Je to směr, jehož studium pro mě nikdy neskonečí. Cílem je totiž „rozšiřování našeho uvědomění“. Všechno, co mě potkalo po Prázdninové škole Lipnice, pracuje nějak s prožitkem a reflexí. Každý ten směr to bere z jiného úhlu a vede do jiné hloubky, ale fenomén prožitku tam zůstává. A já jsem vděčná, že se mi to tak hezky propojuje v mé práci.

Tématem tohoto čísla je povinnost. Co to pro tebe znamená? Jaké pocity či vnitřní programy se v tobě spouští ve spojení s tímto slovem?

Teda, kdybych věděla, že téma rozhovoru bude zrovna tohle, tak bych s tím souhlasem dost váhala! (*smích*) Nechceš se radši bavit třeba o drzosti nebo rebelství? To bych byla radši. Ne? Škoda! Tak dobře. Jaké pocity a programy se mi spouští?! Trochu se ošívám a cítím nechuť. To je emoce, která patří k těm základním pěti, kterých se nikdy nezbavíme. Mimochodem – chystáme se s dětmi na druhý díl filmu V hlavě, tak už se ladím. Takže – po troše soustředění mi racionální mysl nabízí myšlenku, že povinnost je určitě k něčemu dobrá, jinak by neexistovala. Třeba... když se pro něco rozhodnu, např. být instruktorkou, mámou, lektorkou, terapeutkou, prostě vezmu na sebe nějakou roli, tak s tou rolí jsou spojeny povinnosti a také privilegia. Tohle spojení volby a povinnosti, která z té volby plyne, to je pro mě cesta, jak z téhle otázky ven. Abych povinnost přijala za svou, musím jí rozumět, souznít s ní, a nakonec ji vnitřně přijmout. Pak už to jde lehce a je konec s ošíváním. Teď mě napadá, jestli jsou nějaké povinnosti, které plynou z toho, že jsme lidské bytosti? Líbilo by

se mi, kdybychom vzali za svou povinnost pečovat o vztahy. Začít u vztahu k sobě, jít přes vztahy k blízkým lidem a lidem obecně, nezapomenout na vztah k místu, ve kterém žijeme, a ke světu obecně. Povinnost k téhle planetě, Matce Zemi a tomu, co nám bylo přírodou i lidmi před námi dáno. Hmmm, tohle kdybychom jako lidé dokázali, to by nám asi bylo na světě hodně dobře a nejen nám. A občas asi bude také potřeba se některým povinnostem, které ztratily na svém významu, zdravě vzepřít, protože život potřebuje jít dál. Určitě bude zajímavé se na význam povinnosti podívat z pohledu např. buddhismu, křesťanství či jiných náboženství a filozofií. Věřím, že mají na tuhle otázku své úhly pohledu i odpovědi. No, mám nad čím meditovat a o čem přemýšlet.

Je nějaký rozdíl v tom, jak vnímáš téma povinnosti jako žena a jak ho nahlížíš ve spojení s muži?

Můj „vysoký sen“ – asi musím vysvětlit, že koncept „vysokého snu“ vychází z procesové práce a je to ideál, o kterém sníme a snažíme se ho dosáhnout – je, že povinnosti a privilegia mužů a žen budou stejné. Jako žena jsem stále společností spojovaná s povinností ▶

starat se o děti. Mám své děti ráda a ráda s nimi trávím čas a plním „povinnosti mámy“, ale mám také ráda svou práci a jsem vděčná, že se o povinnosti kolem dětí a domácnosti mohu dělit se svým mužem. Občas si ovšem vyslechnu různé komentáře ohledně našeho uspořádání, a to nejen od mužů, ale i od žen. V létě jsem četla novou knihu Radky Dene-markové Čokoládová krev, což byl zajímavý vhled do světa žen a také do toho, co nás a naše vnímání sebe sama po staletí určuje a ovlivňuje. Jsem ráda, že dnešní mladí lidé, se kterými se setkávám, už to mají jinak než naše generace.

Jaké máme podle tebe povinnosti vůči svým dětem a jak bychom měli přistupovat k tématu povinnosti ve výchově nebo v pedagogické činnosti?

Myslím, že jako rodiče máme povinnost své děti milovat takové, jaké jsou. Být jim oporou a podporou, vytvářet jim bezpečné a zdravé prostředí pro jejich růst. A stejně tak tomu je i v pedagogické činnosti. Jako profesionálové (včetně dobrovolníků) navíc máme povinnost se vzdělávat, rozvíjet a reflektovat to, co

děláme. Za mě by mělo být povinností všech profesí, včetně těch pedagogických, procházet odbornou supervizi. Jsem ráda, že tahle praxe, která je víc běžná v terapeutické a sociální sféře, už se pomalu dostává do oblasti školství i neformálního vzdělávání.

A jak povinnost předávat dětem a mladým lidem? No ideálně tak, aby se kolem ní neošivali jako já. *(smích)* Aby jí rozuměli. Měli bychom být laskaví, ale důslední, s ohledem na věk dítěte. Jít příkladem, to určitě také pomůže. A neměli bychom zapomenout, že kromě povinnosti by dítě mělo mít také dostatek svobody a volnosti. Malé děti některé činnosti, které větší děti berou jako prudu, naopak vnímají jako znamení toho, že už jsou velké. Chtějí dělat věci samy, např. oblékat se, odnášet si misku ze stolu, nabírat si jídlo. Když tyhle chvíle nepropásneme a podpoříme je v jejich samostatnosti, tak to v pozdějším věku možná nebudou brát jako nudnou povinnost si po sobě uklidit, ale jako samozřejmost, která pomáhá všem, kteří sdílí společně domácnost.

Tvůj život je velmi zajímavý a pestrý, což logicky znamená, že společně s radostí a úspěchy přinášel a přináší i těžké lekce. Jakým způsobem se s nimi vyrovnáváš? A jak tě ovlivňují?

„Co tě nezabije, to tě posílí.“ ... To mám někde v sobě vryto, ač to občas taky může být pěkná past. Ale věřím, že jako lidské bytosti jsme odolní a schopni mnohé těžkosti zvládnout. Což neznamená, že trable musíme vyhledávat a že když to není dřina, tak to není ono, ale na druhou stranu s překonáváním překážek rosteme. I bolest patří k životu. Mám ráda taoistický příběh o starci, který měl syna a koně. Kůň se mu ztratil a lidé z vesnice mu říkali, že je to zlé. A on se jen divil, jak mohou vědět, že je to opravdu zlé? A pak se kůň vrátil a přivedl s sebou celé stádo divokých koní a opět tady bylo hodnocení vesničanů, že je to dobré, a stařec se opět divil, jak to mohou vědět, že je to dobré? Jízdou na divokém koni si syn těžce zlámal nohu, což by mohlo být opět zlé, ale díky tomu nenarukoval do války, což by zase mohlo být dobré... Takže taky věřím v to, že ač nemáme možnost změnit to, co se

nám mnohdy v životě stane, máme možnost měnit náš přístup k tomu, co se nám děje. A jestli to je dobré, nebo zlé? Kdo to posoudí? Jen na zpracování těch „zlých věcí“ je potřeba mít kapacitu a vnitřní zdroje. A ty si budujeme v průběhu celého svého života skrze to, co prožijeme. Prožitky krásy, přírody, kvalitních vztahů, ale i překonání výzev, překážek, ztrát a bolestí, které se nám podaří dobře zpracovat, na nás mají dobrý vliv. Vidiš, takže zase ta zážitková pedagogika nebo ještě lépe pedagogika života, která se nám dnes a denně děje. A někdy jsme schopni to zpracovat sami, jindy pomůže někdo blízký, někdy k tomu potřebujeme profesionála nebo nám pomůže někdo, koho třeba potkáme zrovna na kurzu. A jestli to, co se nám v životě děje, je náhoda nebo to máme psáno ve hvězdách nebo je to náš osobní mythus, se kterým se rodíme – opět koncept z mé milované procesové práce – to už nechám na tom, v co naši čtenáři věří.

Jak vnímáš to, čeho jsi v životě dosáhla? Za co jsi vděčná? A čeho bys ještě chtěla dosáhnout?

Jsem vděčná za to, co mám a kým jsem. Za svou práci, za rodinu, za místo, kde žijeme a které stále rozvíjíme. Pořád pro mě zůstává – a asi navždy zůstane – tajemstvím, jestli je to moje úsilí, nebo to tak prostě mělo a má být.

Chtěla bych nejen své děti připravit na výzvy budoucího světa, rozvíjet a kultivovat místo, kde žijeme a pořádáme kurzy, ale jak praví čínské přísloví: „Dům je hotov, smrt přichází.“ Takže nespěcháme a konečný tvar to nemá. Bavi mě hlavně ten proces, jsem přece procesově orientovaná psychoterapeutka.

Třeba k tomuto rozhovoru jsem odběhla z plánování úprav venkovních prostor, které snad ještě letos stihneme zrealizovat pro náš lesní klub V Údolí a pro svobodnou školu Safiru, která u nás už šest let sídlí. A z těch krátkodobých snů bych chtěla dokončit výcvik Procesové práce (na to se těší hlavně můj muž), udělat z dvouletého výcviku Terapie zážitkem výcvik pětiletý a akreditovaný a taky ještě hodně cestovat, učit se a prožívat tajemství života.

Kde čerpáš energii?

Zprvė z toho obrovského privilegia, že mě bavi to, co dělám. Pak taky z místa, ve kterém žiji, což jsou kokořinské lesy. Z přírody a toulek v ní. Dalším zdrojem je má rodina – děti, muž. Někdy taky potřebuji samotu a meditaci, nádech a výdech...

Co ti dělá radost?

V letošním roce zahrada, pořád mě fascinuje, že když vložíš do země semínka, tak z nich něco vyrostne. Někdy taky ne, ale stejně.

Raduji se, když se něco povede mým dětem, klientům, studentům, když se můj muž vrátí naplněný z kurzu Quo Vadis (což se stalo právě včera) a když lidem kolem mě svítí oči nad novými plány a nápady. Mám radost ze všech žádoucích změn, o které já nebo lidé okolo mě usilují. Mám to štěstí, že se umím radovat ze života.

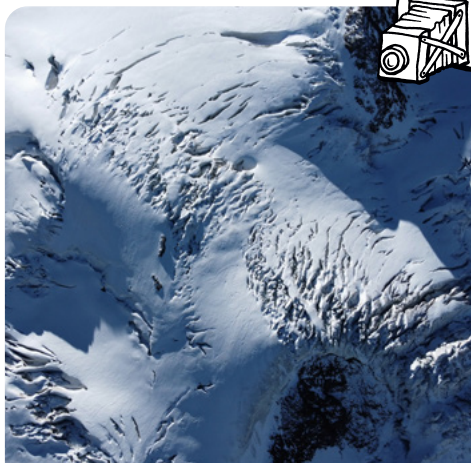
Co bys ráda dodala na závěr?

Děkuji za tyhle otázky a těším se, co se o povinnosti dozvim z dalších řádek Gymnasi-
onu!

KOMIKS II.

POVINNOST

FOTOHÁDANKA

ze strany 41

Ledovec Taschachferner z ptačí perspektivy

foto © Richard Macků

GYMNASION

1. UČENÍ ZÁŽITKEM | 2. INTEGRACE |
3. DOBRODRUŽSTVÍ | 4. ERÓS | 5. TVOŘIVOST |
6. HRA | 7. PRÁZDNINOVÁ ŠKOLA LIPNICE |
8. PŘÍRODA | 9. ČAS | 10. PENÍZE | 11. PUTOVÁNÍ |
12. NÁVRATY | 13. SPIRITUALITA |
14. OCHUTNÁVÁNÍ MEDU | 15. JAK? | 16. SYMBOL |
17. JEDNODUCHOST | 18. BEZPEČÍ | 19. DOTYK |
20. SMRT | 21. POHYB | 22. REFLEXE |
23. PRÁZDNOTA | 24. HRANICE | 25. ATMOSFÉRA |
26. VZOR | 27. KURZ | 28. ZMĚNA | 29. SOUTĚŽ |
30. OSOBNOST | 31. ODVAHA | 32. ODOLNOST |
33. KRUH | 34. INTELIGENCE AI | 35. POVINNOST

36. KOŘENY

HRDINA VŠEDNÍHO DNE

25.–26. 1. 2025
15.–16. 2. 2025
22.–23. 3. 2025

Během semináře si prožijete, jak kvalita demokracie nebo její absence přímo ovlivňuje naše životy. Zjistíte, jaké jsou události, které vedou k jejímu ohrožení, a uvědomíte si, kdo je ta občanská společnost, která může hýbat dějinami. Na konci objevíte, jakou roli v ní hrajete vy sami...

Hrdina všedního dne je především zážitkový kurz s atraktivním prvkem rolové hry, který se zaměříme na vlastní prožitek, rozvoj odolnosti a občanské odpovědnosti.

Foto: M. Malcherová, K. Šindelková

PŘIHLÁŠKY

Telefon:
+420 607 812 187

WEB:
www.nadacepangea.cz

GYMNASION SPOLUPRACUJE S:

ČESKÁ
PEDAGOGICKÁ
SPOLEČNOST

sekce pro zájmové
a neformální
vzdělávání

CHARACTER
· MATTERS ·

GYMNASION